

Työtuvan työttömän määrittelyt Tampereella 1930–1932

Käsitteellinen ja temaattinen biografiatarkastelu

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Arkistohallinnan maisteriohjelma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Hanna Salmi

Lokakuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Salmi, Hanna	
Työn nimi – Title Työtuvan työttömän määrittelyt Tampereella 1930–1932 Käsitteellinen ja temaattinen biografiatarkastelu	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 133
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksen tavoitteena on selvittää millä tavoin työtuvan työttömästä puhuttiin eri yhteyksissä ja minkälaisia määrittelyitä työttömään liitettiin. Tutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena on jäljittää työttömään naiseen liitetyjä määrittelyitä, mutta työttömän määrittely yleensä on myös välttämätöntä. Tutkimusmenetelmänä on kielenkäytön lähiluku erilaisista teksteistä ja puhetavoista. Tutkimusmenetelmänä on myös käsittehistoriallinen lähestymistapa määrittelyihin.</p> <p>Kielenkäytön määrittelyitä on yhdistetty työtuvan työttömistä naisista muodostettuun biografiaryhmään. Temaattisen biografian avulla jokin yleisempi ilmiökokonaisuus voidaan ottaa yksilön kautta käsiteltäväksi. Tässä tutkimuksessa yleisellä ilmiöllä, teemalla, tarkoitetaan työttömän määrittelyitä.</p> <p>Lähteinä ovat viranomaiskeskustelut kaupungin eri toimielimissä, työttömyyttä koskevat komiteamietinnöt ja köyhäinhoidon toimijoiden kirjoitukset. Teoreettiseen viitekehykseen sisältyvät yhteiskunnallinen äitiys, vahva nainen-diskurssi, kotitalousideologia ja käsittehistoriallinen osuus. Tutkimus pohtii teorioiden selitysvoimaa työttömään naiseen.</p> <p>Työttömän virallinen määrittelmä oli kaupungin köyhäinhoidon piiriin kuuluva ja työttömyyskortistoon hyväksytty työtä vailla oleva henkilö. Työttömään liitettiin tämän lisäksi muun muassa määreitä, joilla viitattiin yhteiskunnan etuun, moraliin, siveettömyyteen tai tulevaisuuteen.</p> <p>Työtupatoiminta oli naisten työttömyyden kunnallinen hoitokeino. Työtupia oli eri puolilla Suomea suuremmissa kaupungeissa. Työttömien naisten ammattikurssit ja työtupatoiminta liittyivät usein käytännössä yhteen.</p> <p>Tutkimuksessa on myös arkistohallinnallinen näkökulma tutkimusaiheeseen ja tutkimusentekoon.</p>	
Asiasanat – Keywords Ammattikurssit, arkistotutkimus, elämäkerta, kotitalousideologia, käsittehistoria, köyhäinhoito, temaattinen biografia, tutkimuslupa, työnvälitys, työtupa, työttömyys, työtön, vahva nainen, yhteiskunnallinen äitiys.	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisältö

1. JOHDANTO	1
1.1 Työttömien naisten työtupa.....	1
1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmä	1
1.3 Aikaisempi tutkimus, tutkimuksen relevanssi ja tutkimuksen rajaus	5
1.4 Kielenkäyttö, käsitteet ja merkitykset.....	8
1.5 Työttömän aikalaismäärittelyt	9
1.6 Työn tekeminen ja työttömyys sosiaalhistoriallisessa tutkimuksessa.....	11
2. TAMPEREEN TYÖTUPA JA TYÖTTÖMÄN MÄÄRITTELYT	14
2.1 Työtuvan perustaminen	14
2.2 Muut työtuvat Suomessa. Naisten työttömyyden hoito Euroopassa.....	18
2.3. Työttömän määrittäminen työtuvan perustamis- ja aloitusvaiheessa	20
2.3.1 Lausunnot.....	20
2.3.2 Työttömän ikä	25
2.3.3 Työttömän työkyky	26
2.4 Köyhäinhoidon työtön	29
2.5 Työnvälityksen työtön.....	35
2.6 Työttömyyskomiteamietintöjen työtön	38
2.6.1 Komitean ensimmäinen mietintö	38
2.6.2 Komitean jälkimmäinen mietintö	43
2.7 Siveellisesti rappeuttava työttömyys	47
2.8 Yhteenveto työttömän määrittelyistä	52
2.8.1 Työttömän yhteiskuntakelpoisuus.....	53
3. TYÖTUVAN TEMAATTINEN BIOGRAFIA.....	55
3.1. Historiantutkimuksen elämäkerta.....	55
3.1.1 Tieteelliset kriteerit täyttävän elämäkerran määrittely	58
3.1.2 Teeman käyttämisen haitat ja edut biografiasa.....	59

3.2 Työtuvan temaattinen biografia.....	59
3.2.1 Temaattisen biografiaryhmän valinta	61
3.3 Työtuvan ulkotyöntekijät, palvelijat ja ompelijat	64
3.3.1 Työtuvan ulkotyöntekijät	64
3.3.2 Työtuvan palvelijat	67
3.3.3 Työtuvan ompelijat.....	71
3.4 Työtuvan biografiaryhmän siviilisääty, salavuoteusripit ja perhe	74
3.5 Biografiaryhmän koulunkäynti, ammattikurssit ja äänestäminen	80
3.5.1 Koulunkäynti ja ammattikurssit.....	80
3.5.2 Kunnallisvaalit vuonna 1928 ja vuonna 1933	86
4. KESKUSTELU: EMPIRIAN JA TEORIAN YHDISTÄMINEN	89
4.1 Yhteiskunnallinen äitiys	89
4.2 Vahva nainen	95
4.3 Kotitalousideologia	103
4.4 Käsitehistoriallisen teorian työtön	107
5. PÄÄTÄNTÖ.....	110
6. TUTKIMUKSEN ARKISTOHALLINNALLINEN NÄKÖKULMA.....	116
6.1 Tutkimusluvut	116
6.2 Tutkimuksen arkistoaineisto	119
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	123
TAULUKOT	131
LIITTEET	131

1. Johdanto

1.1 Työttömien naisten työtupa

Tampereen kaupunki perusti työttömille naisille työtuvan vuoden 1931 lopulla.¹ Työtupa oli kunnallinen työttömyyden hoitokeino. Työtuvassa ommeltiin vaatteita, kudottiin kankaita, tehtiin tilaustöitä puolustusvoimille, lastenseimelle ja yksityisille tilaajille. Työtuvalla oli vakituinen toimipaikka, ohjesääntö, tilivelvollisuus, henkilökunta ja se sai toimintaansa valtionavustusta. Työntekijät olivat eri-ikäisiä, enemmistö oli yksinhuoltajia ja oli naimisissa olevia ja leskiä. Työtupa oli paikka, johon saattoi päästä työttömänä ja turvata itselleen toimeentulon.

Työtuvan toiminta oli osa kaupungin virallista köyhäinhoitoa, ja samalla työtupa oli kunnallinen työttömyyden hoitokeino. Työttömyyden takia toimeentulovaikeuksiin joutunut saattoi saada apua köyhäinhuoltolain mukaan köyhäinhoidosta.² Laman aikana yleinen, kaikille työttömille tarkoitettu työttömyyden hoitokeino oli ns. työlinja eli työttömille järjestettiin työttömyystöitä. Työtuvan työt ja työtuvan yhteydessä järjestetyt ammattikurssit olivat työlinjan mukaisia työttömien naisten varatöitä. Työttömyysturvaa sen nykyisessä muodossa ei ollut. Tampereen kaupungin työtuvan toiminta vakinaistettiin myöhemmin ja työtupatoimintaa oli vielä 1960-luvulla.

Työttömät olivat joskus vilkkaan mielipiteen vaihdon ja keskustelun aiheena kaupunginvaltuustossa, kaupunginhallituksessa ja eri lautakunnissa. Yleinen mielipide, komiteat, poliittiset toimijat ja erilaiset järjestöt määrittivät myös työttömiä.

Työtupa-nimitys työn tekemiselle ei ollut vain 1920- ja 1930- luvun taitteen lama-ajan tuote. Erilaisia työntekotapoja ja työn teettämisen tapoja on historiallisesti usein nimetty työhuone-, työkoti-, työlaitos- työpaja- tai esimerkiksi työsiirtola -nimityksellä.

1.2 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmä

Tutkimustehtävänä on selvittää millä tavoin työttömästä puhuttiin eri yhteyksissä ja minkälaisia määrittelyitä työttömään liitettiin. Pääasiallisesti jäljitän suoraan

¹ Kaupunginvaltuuston kertomus 1931, 221.

² Köyhäinhuoltolaki 1922/145, 1 §.

työttömään naiseen liitettyjä määrittelyitä, mutta työttömän määrittely yleensä on myös välttämätöntä. Työtön-käsitteen sisältö on toisaalta sen virallinen sisältö (lakien sanamuodot ja soveltamiskäytännöt), ja toisaalta käsitteen saama sisältö erilaisissa puhetavoissa ja keskusteluyhteyksissä. Näitä tekstien ja puheiden (kielenkäyttö) määrittelyitä yhdistän työtuvan työttömien biografia-aineistoon.

Tutkimusmenetelmänä on kielenkäytön lähiluku erilaisista teksteistä ja puhetavoista. Tutkimusote ei ole mikrohistoriallinen, koska tutkimus ei jäsenny mikro - makro jaottelun kautta. Kyse on työttömien esimerkkiryhmästä ja esimerkkiteksteistä.³ Pohjimmiltaan tutkimusentekotapa on ”käsitehistoriallisesti inspiroitunutta” tutkimusta.⁴ Syvennän biografiamenetelmällä kielenkäytön lähilukua.

Methodisena valintana on muodostaa biografiaryhmä työtuvan työttömistä. Ryhmän muodostan työtuvassa toiminnan alussa olleista työttömistä naisista. Ryhmäbiografiaosuudessa vertaan tekstien ja puhetapojen kautta muodostuneen työttömän kuvan suhdetta oikeisiin, toteutuneisiin työtuvan työttömiin. Työttömien ryhmän kuvaustavaksi olen valinnut temaattisen biografian.⁵ Teema tässä yhteydessä tarkoittaa työttömään liitettyjä määreitä ja ajattelumalleja.

Tutkimuksessa on empirian ja teorian yhdistävä osuus, jossa keskustelen teoreettisen viitekehyksen selitys- ja tulkintamallien, työtön-käsitteen sisällön ja työttömien ryhmäbiografiatietojen kesken. Tutkimuksessa esiin nousevat työttömän määrittelyt ohjaavat sekä temaattisen biografian että teoreettisen viitekehyksen esityksiä. Teoreettisen viitekehyksen muodostavat yhteiskunnallinen äitiys, vahva nainen - diskurssi ja kotitalousideologian selitysmalli. Lisäksi esitän samassa yhteydessä käsitehistorian teoreettisia mahdollisuuksia tulkita työtön-käsitettä. Empirian ja teorian yhdistävä osuus on tutkimuksen loppuosassa.⁶

³ Annola 2011, 28.

⁴ Marjanen 2007, 134. ”... och vilka aktörer som kallar sin forskning begreppshistorisk eller åtminstone begreppshistoriskt inspirerad.”

⁵ Kts. s. 59.

⁶ Kts. s. 89.

Yhteiskunnallinen äitiys on hyvin laaja käsite, jolla luotiin ja määriteltiin naisihannetta, äitiyttä ja perheenemännyyttä 1800-luvun puolivälistä lähtien. Aihetta ovat käsitelleet tutkimuksissaan esimerkiksi Johanna Annola, Pirjo Markkola, Anne Ollila ja Irma Sulkunen.⁷ Vahva nainen -diskurssi liittyy historiankirjoituksen keskusteluun, jossa on problematisoitu työn tekemiseksi määriteltyä toimintaa. Vahvuudella on tarkoitettu paitsi naisten tekemän työn vaativuutta, niin myös naisten määrätietoisuutta pyrkimyksissä saavuttaa kansalaisyhteisöjä ja demokraattisia oikeuksia. Aihetta ovat käsitelleet paljolti samat tutkijat kuin edellä yhteiskunnallista äitiyttä.⁸ Kotitalousideologia liittyy kotitalousteknologian kehitykseen, kotitalouden näkemiseen osana kansantaloutta ja kodinhoidon taitojen opettamisen liittämistä koulujen opetussuunnitelmiin. Ideologiaan kuului myös naisidentiteetin, perheen ja oikeaoppisen kodin määrittelemisen. Kotitalousideologian tärkeitä vuosikymmeniä olivat 1910- ja 1920-luvut. Aihetta ovat käsitelleet Mervi Kaarninen, Pirjo Markkola, Anne Ollila ja Sylvi-Kyllikki Kilpi.⁹

Käsitehistoriassa pohditaan kielenkäytön, puheen, tekstien, sanojen ja termien taustoja, käytötapoja, historiallista muuttumista ja muuttumisen ehtoja. Kielenkäyttöön liittyy valintoja, merkityksenantoja, symboliikkaa ja statusmäärittelyitä. Kielenkäyttö on kontekstiin sidottua, siinä on aina valinta takana ja kieli ei ole ”annettu” asia. Käsitehistoriaa tutkivat esimerkiksi Pauli Kettunen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius.¹⁰

Päivi Mäkelä on selvittänyt tutkimukseeni valitsemaani temaattista biografiaa yhtenä elämäkertakirjoittamisen muotona. Temaattinen biografia ylittää individualistisen elämäkerran metodin, käsittelee jotakin yleisempää ilmiökokonaisuutta yksilön tai esimerkiksi useiden ”tavallisten” ihmisten kautta. Näin tarkasteltava henkilö tai

⁷ Kts. Annola 2011; Markkola 2002a, 2002b; Ollila 1994, 2000; Sulkunen 1987, 1989, 1991.

⁸ Kts. Markkola 1994, 2002b; Ollila 2000.

⁹ Kts. Kaarninen 1995; Kilpi 1953; Markkola 1994; Sulkunen 1989, 1991.

¹⁰ Kts. Kettunen 2003; Pulkkinen 2003; Stenius 2003, 2007.

henkilöt ovat väylänä lisäksi laajemmalle problematiikalle. Biografia yhdistää valitun aiheen, teeman, ja tutkimansa ihmiset.¹¹

Lähteinä olevilla viranomaiskeskustelulla tarkoitan työttömyyteen liittyvää keskustelua valtuustossa, lautakunnissa tai kaupunginhallituksessa sellaisena kuin se pääasiassa kunnalliskertomuksissa esitetään. Tutkin lähteinä myös komiteamietintöjen määrittelyitä ja sosiaalihallinnon toimijoiden kirjoituksia.

Kunnalliskertomusten kirjoitustapa on kaavamainen ja kertomukset ovat vuodesta toiseen samantyyppisiä esitystavaltaan. Kunnalliskertomusten laatiminen perustui voimassa olevaan kunnallislakiin, joka tutkimuskohteen aikana oli vuoden 1917 kunnallislaki (1917/108). Kertomukset sisältävät kaupunginvaltuuston, kaupunginhallituksen, lautakuntien ja kaupungin virastojen toimintakertomukset vuosittain.

Arkistolähteinä tutkimuksessa ovat Tampereen kaupunginarkiston naisten työtupa-arkisto, köyhäinhuoltolautakunnan, työttömyyslautakunnan ja työnvälityksen arkistot, joista lähtötiedot työttömistä naisista löytyvät. Kirkonkirjatiedot valitsemastani ryhmästä kokosin Tampereen seurakuntien keskusrekisterin pohjalta. Edellä olevista työttömiä sisältävistä lähteistä valitsin 24 henkilöä biografiaryhmään.

Tutkimuskohteena ei ole työtupa-instituutio sinänsä, työnvälitys, köyhäinhoito, laman työttömyyspolitiikka tai työttömyyden seurausten tai syiden selvitys. Tutkimustehtävän rajaus ei mahdollista työttömyys-kokemuksen tai työttömyydelle annettujen subjektiivisten merkitysantojen selvittämistä.

Tutkimuksen arkistohallinnallinen luku käsittää tämän tutkimuksen tekoprosessin kannalta huomioitavan arkistohallinnallisen näkökulman. Osuudessa on lainsäädännön pohja, tutkimuseettiset seikat ja tiedeyhteisön merkitys.¹²

¹¹ Mäkelä 2006, 265.

¹² Kts. s. 115.

Tutkimus käsittää seuraavat jaot:

A. Työttömän aikalaismäärittelyt. Tampereen työtuvan perustamis- ja aloitusvaiheen työtön, köyhäinhoidon työtön, työnvälityksen työtön, komiteamietintöjen työtön ja työttömän määrittely yhteiskuntakelpoisuus-, moraalii- ja siveellisyyskeskusteluissa.

B. Ryhmäbiografiaosuudessa yhdistän työttömän määrittelyihin rekisteritiedoista esiin nousevia henkilöön liittyviä tietoja.

C. Pohdin teoreettisen viitekehysten selitysvoimaa suhteessa työttömän määrittelyyn.

D. Tutkimuksen arkistohallinnallinen näkökulma.

1.3 Aikaisempi tutkimus, tutkimuksen relevanssi ja tutkimuksen rajaus

Tutkimuksen tehtävänä on tehdä näkyvämmäksi yksi paikallinen ryhmä lama-ajan työttömistä. Talouselämän, laman, työsuhteiden, työmarkkinoiden ja työväestön aikaisempi tutkimus on hyvin laajaa. Myös työläisnaisesta ja työläisperheestä on aiempaa tutkimusta. Työttömät ovat myös esillä köyhäinhoidon ja sosiaalihuollon yleisesityksissä yhtenä avunsaajaryhmänä. Työtupa on Tampereen osalta kattavasti mukana Jarmo Peltolan Tamperetta koskevassa kolmiosaisessa tutkimuksessa 1930-luvun työttömyydestä ja lamasta teollisuuskaupungissa. Taru Ilmanen on tehnyt pro gradu -tutkielman Helsingin työtupatoiminnasta.¹³

Työtupatoimintaa on ollut eri puolilla Suomea ja monen eri kaupungin arkistoluetteloista ja kunnalliskertomuksista työtuvat löytyvät. Naisten työtupien tietoja löytyy sosiaalitoimen, köyhäinhoidon, työttömyyslautakunnan ja työnvälityksen arkistotiedoista. Työtupatoiminta oli kuntien viranomaistoimintaa, toiminnalla oli valtakunnallinen ohjeistus ja toimintaa valvottiin. Eri paikkakuntien työtupatiedot ovat siten vertailukelpoisia ja yhteneväisiä. Toiminnan edellä olevien piirteiden vuoksi tutkimustulosten yleistäminen on mahdollista. Laajempina konteksteina lama-aika ja työttömyys 1920- ja 1930 -lukujen taitteessa olivat koko Suomen ilmiöitä. Työtupia

¹³ Esimerkiksi: Haapala 1986, Ilmanen 1963, Kanerva 1946, 1972, Kilpi 1953, Kuusi 1914, Lähteenmäki 1995, Markkola 1994, Parikka 1994, Pöhlö 1976, Peltola 2008a, Peltola 2008b, Suoranta 2009.

toteutettiin kuitenkin jonkin verran eri tavalla ja erilaisella innostuksella eri paikkakunnilla.

Tutkimukseen olen valinnut työtuvan työttömien tietoja vuosilta 1930–1932. Aikarajaus perustuu arkistoluettelokuvauksen jäsenyykseen ja paikallisesti siihen, että Tampereella työtupa perustettiin vuoden 1931 lopulla.

Tutkimus rajautuu seuraavassa taulukossa esitettäviin lama-ajan tamperelaisiin, työttömiin naisiin. Tutkimukseen valitsemani työttömät ovat näyte tai esimerkki työttömistä.

Taulukko 1. Tutkimuksen työttömät työtuvan työntekijät.

Ammatti	Syntynyt 1800-luvulla	Ikä 1931	Ammatti	Syntynyt 1900-luvulla	Ikä 1931
ompelija	1864	67	palvelija	1900	31
ulkotyöntekijä	1871	60	pesijä, silittäjä	1901	30
ompelija	1871	60	palvelija	1901	30
ulkotyöntekijä	1875	56	palvelija	1903	28
ulkotyöntekijä	1876	55	ompelija	1904	27
ravintolanpitäjä	1877	54	vaatetustyöntekijä	1906	25
siivooja	1879	52	ompelija	1906	25
palvelija	1879	50	ompelija	1906	25
ulkotyöntekijä	1883	48	tehtaantyöntekijä	1906	25
siivooja	1883	48	väritehtaantyöntekijä	1908	23
ompelija	1887	44	liikeapulainen	1908	23
ravintolanpitäjä	1894	37	ompelija	1911	20

Lähteet: Naisten työtuvan arkisto. TKA. Työnvälityslautakunnan arkisto: Työttömyyskortisto, naiset 1931–1932. Työnhakijain lomakkeet, naisten lomakkeet 1930–1932; 1931–1932. TKA.

Taulukossa työntekijät on esitetty ammattinimikkeen ja syntymäajan mukaan. Tämä on biografiaryhmän henkilöiden identifioimistapa läpi koko tutkimuksen.¹⁴ Olen ottanut tutkimukseen 12 henkilöä, jotka ovat syntyneet 1800-luvulla ja samoin 12 henkilöä,

¹⁴ Tutkimuksen arkistohallinnallinen osuus s. 115.

jotka ovat syntyneet 1900-luvulla. Ikä vuonna 1931 on työntekijän ikä työtuvan perustamisvaiheessa. Biografiaryhmän ja sen muodostamisen esitän tarkemmin jatkossa.

Työläisperheen ja lama-ajan työttömien työntekoa, selviytymistä ja elämäntapaa on tutkittu ryhminä ja yksilötasolla aikaisemmassa tutkimuksessa. Tutkimusten tarinoista voi hahmottaa myös pienoiselämäkertoja. Seuraavassa on neljä esimerkkiä tutkimuksista.

Pirjo Markkola esittelee vuosisadan vaihteen tamperelaisia työläisperheitä. Perhekuvauksista saa hyvän käsityksen jokapäiväisestä työläisten elämästä ja toimeentulosta.¹⁵ Kuvauksissa on myös työn puuttumisella merkityksensä.

Marjo Nieminen on tehnyt pro gradu -tutkielman työttömänä vuonna 1919 olleista tamperelaisleskistä. Nieminen pohtii työnvälitystoimistoon ilmoittautuneiden kahdeksan lesken elämäntapaa ja selviytymisstrategioita.¹⁶

Raimo Parikka on tutkinut Helsingin osalta työttömien erilaisia selviytymiskeinoja. Tutkimuksessa on kuvauksia henkilöiden elämästä, toimeentulosta ja selviämistä arjessa. Kuvauksia on myös naisleskien ja naimattomien nuorten naisten lama-ajan työstä ja toimeentulosta.¹⁷

Tampereen työttömistä Jarmo Peltola on koontanut varsin kattavia perhetarinoita muultakin kuin vain lama-ajalta, perhetarinoita on 19. Perhetarinoissa on myös selvitetty äitien, tyttärien ja miniöiden työttömyyttä ja työntekoa. Perhetarinoissa on yksi lyhyt maininta naisten varatoista, mutta kenelläkään naisella ei ole työtupayhteyttä.¹⁸

¹⁵ Markkola 1994, 39–42, 91 – 109.

¹⁶ Nieminen 1999.

¹⁷ Parikka 1994, 208–274.

¹⁸ Peltola 2008b, 220–289.

1.4 Kielenkäyttö, käsitteet ja merkitykset

Käsittehistorialla tarkoitetaan filosofiataustaista, vahvasti kieleen suuntautunutta historiantutkimusta ja se on kiinnostunut käsitteiden muutoksista.¹⁹ Käsittehistoria tutkii sitä, miten käsitteitä on luotu, kuinka niille annetaan erilaisia merkityksiä ja kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta käydään kamppailua. Lähtökohta on se, että käsitteet ovat aina potentiaalisesti kiistanalaisia. Käsitteitä voi käyttää eri tavalla, mutta niiden historiallisesta merkitysvarannosta ei voi vapautua.²⁰

Käsittehistorian ideana on luopua ajatuksesta, että käsitteillä olisi jokin varsinainen merkitys. Käsittehistoria historiallistaa puheen ja esittää näkökulmia, jotka problematisoivat käsitteet.²¹

Jos joku käsite ajatellaan universaaliseksi, niin sillä on historiallinen ja maantieteellinen yleispätevyys. Historiantutkimuksessa universaalit käsitteet eivät ole kuitenkaan luontevia.²²

Nykyiset määritelmät työttömyydelle ja työttömälle eivät juuri eroa 1930-luvun määritelmistä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen määritelmät ovat seuraavat: työttömyys on työhön kykenevien työikäisten ihmisten ansiotyön puute; työtön on työn puutteen takia ansiotyötä vailla oleva; työtupa on laitos, jossa vajaatyökykyiset voivat työskennellä.²³

Sanan merkitykset muodostuvat sitä käytettäessä. On tärkeää ottaa huomioon sen puhetoiminnan merkitykset, jossa sanaa käytetään, sen ehdot ja tavoitteet, sen aikaan samat vaikutukset ja vastaukset. Molempien tasojen – sanan ja sen käytön – merkitykset muodostuvat muuttuvissa ja vaihtelevissa konteksteissa.²⁴ Historiantutkimus voi olla ihmisiä ymmärtävää ja vapauttavaa, jos se pääsee

¹⁹ Pulkkinen 2003, 215.

²⁰ Hyvärinen, Kurunmäki, Palonen, Pulkkinen, Stenius 2003, 8.

²¹ Palonen 2003, 468.

²² Peltonen 1999, 132.

²³ Suomen kielen perussanakirja, 1994.

²⁴ Kettunen 2003, 128.

aikalaiskäsitysten ohi enemmän tai vähemmän tiedostamattomiin rakenteisiin, jotka olivat ihmisten toiminnassa läsnä.²⁵

Kunkin aikakauden sanastot rajaavat mahdollisuuksia, joilla todellisuutta merkityksellistetään. Mitään todellisuutta ei voi nähdä sellaisenaan vaan ainoastaan kulttuurisesti annettujen käsitteiden kautta miellettyinä.²⁶ Todellisuuden tuottaminen kielessä tapahtuu omien sääntöjensä ohjaamana. Näitä sääntöjä sanotaan diskurssiksi eli puhetavaksi. Diskurssi on tietty kielenkäytön alue, tapa puhua, kirjoittaa, ajatella jne. Diskurssi ”määrää” mistä ja miten ”saa” puhua ja kirjoittaa.²⁷

Tutkimuksenaineistosta diskursseja voi jäljittää esimerkiksi moraalista, yhteiskunnan edusta tai siveellisyydestä ja siveettömyydestä puhuttaessa. Tutkimuksen aikakauden kontekstissa yleisesti tiedettiin mitä tarkoitettiin, kun työtön yhdistettiin ns. kalteviin pintoihin, joista tarkemmin jäljempänä. Sen selvittäminen, miksi juuri tietty puhe- tai ajattelutapa valittiin tai miksi sitä käytettiin, ei ole tämän tutkimuksen tehtävänä.

Esimerkiksi valtuuston tai lautakuntien kokousten kielenkäyttö ja puhetavat eivät välity sanasta sanaan kunnalliskertomuksiin. Puhetavat olisivat kokousten pöytäkirjoissa poliittisempia, monimerkityksisempiä ja värittyneempiä kuin mitä sittemmin kunnalliskertomuksiin kirjattiin. Tutkimuksen mielenkiinto ei kuitenkaan kohdistu puoluepoliittiseen retoriikkaan työttömyydestä tai työttömästä. Tutkimusajankohdan kirkonkirjojen laatimista koski kirkkolaki vuodelta 1869.

1.5 Työttömän aikalaismäärittelyt

Tutkimusaineistossa työttömän määrittelyiksi katson tekstien ja kielenkäytön yksittäiset sanat, sanonnat, ajattelu- ja puhetavat. Määrittelyitä ovat ne seikat, joiden katson olevan tutkimustehtäväni mukaisia todisteita ja jälkiä eli lähteitä.²⁸

²⁵ Laine & Markkola 1989, 8.

²⁶ Suoninen, Pirttilä-Backman, Lahikainen, Ahokas 2010, 61.

²⁷ Lehtonen 1996, 31–34.

²⁸ Kalela 2002, 92–97.

Lähden siitä ajatuksesta, että tutkimusajankohtana ja aineistossa työtön-käsite tai työn tekeminen on ymmärretty samalla tavalla eri toimijatahoilla. Työn tekeminen tarkoitti palkkatyön tekemistä, joten työtön tarkoitti henkilöä, jolla ei ollut palkkatyötä. Köyhäinhoidossa työtön-käsite liittyi henkilön riittävän toimeentulon puuttumiseen ja tämän seurauksiin köyhäinhoidon kannalta.

Työhön liittyvien käsitteiden, kuten työttömyys ja työllisyys, synty- ja merkitysisältö liittyvät yhteiskunnassa tapahtuneeseen historialliseen kehitykseen ja muutokseen. Työttömyys-sanan sisältö määrittyy yhteiskunnan historiallisen kehitystason kautta.²⁹ Hallinnosta ja kulttuurisista käytännöistä vapaa työttömyys määrittelee työttömän henkilöksi, joka hakee töitä ja ottaisi töitä, jos niitä olisi tarjolla. Tämänkaltaista työttömyyttä on vaikea rekonstruoida 1930-luvun lähteiden perusteella, sillä käytetyt käsitteet ”työtön” ja ”työttömyys” olivat ajan ja paikan hallinnollisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin sidoksissa. Laman aikana käytetty työttömyyskortisto tuotti kulttuurisesti vinoutunutta tilastotietoa. Työnvälitystoimistoon ja työttömyyskortistoon ilmoittautuivat vain ne henkilöt, joille tarjotut työt eli lähinnä varatyöt kelpasivat. Työttömyyskortistoon joutuivat tai hakeutuivat tai pääsivät vain kaikkein köyhimmät. Työnvälitystoimiston kortisto kertoi työvoiman kysynnän ja tarjonnan vaihtelusta, ja sen ajoittumisesta, mutta vähemmän työnhakijan ominaispiirteistä. Varatöihin päässyt kortistoon hyväksytty oli vallinneen työttömyyspolitiikan kohde, sosiaalipoliittisissa toimenpiteissä oleva työtön.³⁰

Vuonna 1929 asetettu työttömyyskomitea määritteli työttömyyden seuraavasti:

Työttömiksi, sikäli kuin työttömyys on valtion toimenpiteiden kohteena, ei lueta kaikkia ilman työtä olevia, vaan rajana on, että työttömyyden tulee aiheutua syistä, jotka ovat riippumattomia työntekijästä itsestään. Työtä karttavat sekä henkisesti että ruumiillisesti vajavaiset henkilöt ovat työttömyyskysymyksen erikoisjärjestelyjen ulkopuolella. Heitä varten yhteiskunnalla on muita huoltomuotoja. Työttömiin ei voida myöskään

²⁹ Peltola 2008a, 44.

³⁰ Peltola 2008a, 45.

lukea henkilöitä, jotka paikanvaihtoa hakiessaan ovat lyhyen ajan työnvälitystoimiston kirjoissa.³¹

Työttömyyden lieventämiseksi tarkoitettut varatyöt, ammattikurssit ja työtuvan komitea määritteli seuraavasti:

Varatyöt on erotettava yleisten töiden varaamisesta työttömyyden ajaksi. Varatyöt käsittävät töitä, jotka, vaikkakin hyödyllisiä, kuuluvat tulevien vuosien työohjelmiin ja otetaan lamakauden takia aikaisemmin suoritettaviksi. Ne ovat useimmiten sekä palkkojen että työntekijän ottoon nähden erityisen säännöstelyn alaisia. Varatyöt ovat työttömyyden ensisijaisena muotona.³²

Ammattikurssien tarkoituksena on antaa ammattitaidottomille työttömille opetusta jossain ammatissa, jotta he pystyisivät paremmin selviytymään vaikeuksista. Niitä on järjestetty pääasiassa naisille ja myös nuorille miehille. Usein niiden yhteydessä on käynnissä myös naisten työtupa, jonka toiminta kuitenkin paremmin on verrattavissa varatöihin kuin ammatilliseen koulutukseen.³³

Lama-aikana työtön henkilö määrityi luonnollisesti myös työttömyyden syinä pidettyjen taloudellisten seikkojen kautta. Henkilö oli työtön, koska yleismaailmallinen, kotimainen ja paikallinen talouselämä olivat lamassa. Työtön määriteltiin joko kausityöttömäksi tai suhdannetyöttömäksi.³⁴ Työttömiä oli mahdollista mitata, esittää tilastoina ja numeroina.

1.6 Työn tekeminen ja työttömyys sosiaalihistoriallisessa tutkimuksessa

Toivo Nygårdin tutkimuksesta 1800-luvun ja 1900-luvun alun marginaaliryhmistä selviää hyvin se, miksi työllä ja työn tekemisellä oli niin suuri merkitys paitsi marginaaliryhmien, niin myös ns. normaalien ihmisten määrittäjinä. Työn tekeminen

³¹ KM 1932:2, 4.

³² KM 1932:2, 7.

³³ KM 1932:2, 8.

³⁴ Peltola 2008c, 76–87; KM 1930:3, 2; KM 1932:2, 4.

oli tärkeä rajanvetäjä ja määrittäjä.³⁵ Otan kokoavasti esille Nygårdin teoksen tässä yhteydessä, koska tutkimus esittää historiallista pohjaa sille ajattelutavalle, joka tuli esille myöhempinäkin aikakausina työttömyydestä puhuttaessa. Taustalla suhtautumisessa erilaisiin ryhmiin ja niiden ominaisuuksiin vaikuttivat hitaasti muuttuvat ja vaikeasti muutettavat ajatustavat ja käyttäytymistottumukset.³⁶

Valtio oli kiinnostunut ihmisten työnteosta, koska se pyrki aina toisaalta lisäämään työkykyistä väestöä ja toisaalta saamaan ongelmaksi koetut ihmiset valvontaansa. Laiskojen, pahantapaisten ja työhaluttomien valvonnassa ja ojentamisessa periaatteina nähtiin kasvatus, opetus ja työnteko.³⁷

Normaaliuden käänteinen puoli on luonnollisesti se, että ei tee työtä, on puutetta työstä, on työkyvyttömyyttä ja työhaluttomuutta. Tutkimuksessa tulee esille myös työhön pakottamisen merkitys, esimerkiksi kehruhuoneet naisvangeille ja naisirtolaisille ja työlaitokset miehille.³⁸

Yhteiskunnan kannalta ei-toivottua erilaisuutta oli työkyvyttömyys, työhaluttomuus, vammaisuus, avuttomuus, riippuvuus, epäitsenäisyys ja köyhyys. Köyhyys liittyi moniin erilaisryhmiin, köyhä ei tullut toimeen omillaan. Nämä ominaisuudet merkitsivät huono-osaisuutta ja ulkopuolisen avun tarvetta.³⁹

Niihin, jotka eivät tehneet työtä, yhdistettiin sellaisia käsitteitä ja ominaisuuksia kuten laiskuus, epäsosiaalisuus, pahantapaisuus, työttömänä kiertelevä, irtolainen, maankulkija, joutolainen, siveetöntä ja säädytöntä elämää viettävä, köyhäinhoitoa rasittava, irtain väestö, loinen, kriminaali ja muun muassa kerjuulla oleva.⁴⁰

Työn merkitykseen yhteiskunnassa, työtä tekeviin ihmisiin ja työtä tekemättömiin ihmisiin liittyy siis hyvin paljon latautunutta sisältöä ja merkityksiä. Tällaiset

³⁵ Nygård 1998. Teoksen marginaaliryhmät ovat: aisti- ja kehitysvammaiset, irtolaiset, mielisairaajat, mustalaiset, prostituoidut, sukupuolitautiset ja pakolaiset. Tarkastelunäkökulmana erilaisuuteen on mm. samanlaistaminen ja erilaisuuden poistamiskeinot.

³⁶ Nygård 1998, 8.

³⁷ Nygård 1998, 16, 137.

³⁸ Nygård 1998, 137–163.

³⁹ Nygård 1998, 16, 18.

⁴⁰ Nygård 1998, 25,26, 31, 36,38, 40, 49, 137.

historialliset merkitykset olivat vaikuttamassa ja taustalla myös työtuvan työttömien arvioinneissa.

Sosiaalishistoriallisessa tutkimuksessa työttömyys-ilmio on nähty sosiaalisena ongelmana. Historiantutkimus selvittää sitä, miksi ongelmaksi koetut asiat muuttuvat. Sosiaalisissa ongelmissa kyse on myös normeista ja näin ongelmien historia on myös koko yhteiskunnan historiaa eikä vain tiettyjen ilmiöiden (köyhyys, sairaus, rikollisuus, siveettömyys) mittaamista. Sosiaalisten ongelmien tutkimuksessa lähdetään usein liikkeelle normatiivisuudesta: ongelmien havaitsemisessa on kyse yhteiskunnan hallitsemisesta, jota erilaiset uhkatekijät saattavat häiritä.⁴¹

Työttömyys on tyypillinen sosiaalinen ongelma, koska työn puutetta ei aina pidetä ongelmana. Työttömyys on ongelma silloin, kun täystyöllisyys on yhteiskunnassa tavoite ja sen jäsenille tärkeitä. Työttömyysongelma syntyi Suomen suurimmissa kaupungeissa vasta 1880-luvulla. Työttömyyden ongelmaluonnetta kuvaa syntynyt tarve rekisteröidä työttömiä. Työttömyydestä tuli vasta 1960-luvulla pysyvä ilmiö ja sen mittaaminen tuli tarkaksi.⁴²

Työläisnaisen kuvaksi on tutkimuksessa vakiinnutettu nuori tehtaalaistyttö, joka perheen perustettuaan jäi pois työstä. Tämä kuva on muodostettu teollisen vallankumouksen kaavan mukaan ja se sivuuttaa muut ammattiryhmät, kuten palvelijattaret, ompelijattaret, pyykkärit yhtä hyvin kuin maalaisköyhälistön naiset. Sosiaalishistoriallinen tutkimus on normittanut työn ja raamiin sopimattomat ryhmät ovat jääneet ulkopuolelle tai ne ovat määräytyneet miespuolisen perheenjäsenen mukaan. Työläisnaisten työ on ollut ongelma paitsi työväenluokan itseymmärryksen kysymyksenä, myös työläisnaisten ja porvarillisten naisten ryhmien välillä. Työläisnaisia ei voida sovittaa sen paremmin naisasialiikkeen kuin työväenliikkeenkään muottiin.⁴³

⁴¹ Haapala 1989, 88.

⁴² Haapala 1989, 91.

⁴³ Laine & Markkola 1989, 8-9.

Naisten tekemän työn kannalta ammatissa toimivien naisten toimeentulon hankkiminen moninaistui ja myös hajosi 1890-luvulla. Moninaistuminen ei sinänsä merkinnyt parempaa toimeentuloa, vaan lisääntyvää pakkoa hankkia toimeentulo monien pienten työtehtävien avulla. Naisten ammatissatoimivuus, mikä tarkoittaa ammatissa toimivien naisten prosenttiosuutta 15-vuotiaista ja sitä vanhemmista, oli 42,1 prosenttia vuonna 1880. Vuonna 1920 se oli noin 65 prosenttia. Kaupunkien ammatissa toimivat naiset jakaantuivat 1910-luvulla varsin monelle toimialalle: opetustyö, terveydenhoito, täysihoidolanpito ja kahvila- ja ravintolatoiminta, muut palvelut, sekatyö ja konttorityö. Nämä kaikki olivat kasvattaneet suhteellista osuuttaan. Hallitsevia elinkeinoja olivat kuitenkin palvelijattaren työ sekä työ tehtaassa ja käsityöverstaassa.⁴⁴

2. Tampereen työtupa ja työttömän määrittelyt

2.1 Työtuvan perustaminen

Vuosi 1929 oli Suomessa ensimmäinen kansantalouden lamavuosi ja laman viimeinen vuosi oli 1933.⁴⁵

Työttömyys oli korkeimmillaan Tampereella vuonna 1932. Koko Suomessa työttömiä oli virallisesti runsaat 90 000.⁴⁶ Tampereen työnvälitystoimisto arvioi vuotta 1932 seuraavasti:

Yleismaailmallinen talouspula ja siitä johtuva suuri työttömyys on jatkunut entistä pahempana vuoden 1932 ajan. Jo vuosikausia kestänyt huono aika on köyhdyttänyt kaikkia kansanluokkia, mutta erittäinkin työväestöä, jonka palkat, niilläkin aloilla, joilla työtä on riittänyt, ovat alentuneet suuressa määrin, mutta vielä huonommassa asemassa ovat olleet ne työläiset, jotka ovat kärsineet työttömyydestä vuosikausia.⁴⁷

⁴⁴ Vattula 1989, 15.

⁴⁵ Peltola 2008a, 18, 19.

⁴⁶ Peltola 2008a, 22, 142.

⁴⁷ Työnvälityksen kertomus 1932, 3.

Kaupunginvaltuusto ja köyhäinhoito käyttivät päätöksenteossaan työnvälityksen ilmoittamia viikoittaisia työttömyyslukuja. Seuraavissa taulukoissa naisten työttömyystilanne Tampereella vuosien 1929–1933 aikana (Taulukko 2) ja työttömien työnhakijoiden määrät Tampereella vuosina 1929–1931 (Taulukko 3).

Taulukko 2. Naisten työttömyys Tampereella kuukausittain 1929–1933.

Vuosi	Tammi	Helmi	Maalis	Huhti	Touko	Kesä	Heinä	Elo	Syys	Loka	Marras	Joulu
1929	30–60	53–71	43–75	35–39	27–34	15–28	22–25	26–43	53–66	93–111	95–149	120–134
1930	115–217	218–277	242–288	115–227	81–157	51–101	70–88	47–93	82–112	87–128	130–163	77–146
1931	93–159	120–141	142–151	129–184	93–143	88–115	97–108	109–215	186–221	171–293	271–382	232–353
1932	215–360	306–367	259–295	244–292	227–256	236–277	239–264	254–291	293–343	270–357	281–300	255–293
1933	288–339	320–326	262–312	219–267	198–234	214–229	209–235	240–274	240–274	205–273	165–201	146–178

Lähde: Sosiaalinen aikakauskirja 1929–1933.

Taulukossa on työttömien minimi- ja maksimimäärien vaihtelu viikoittain. Työttömien lukumäärät laskettiin työnvälitystoimistossa kunkin viikon päättyessä. Sama työtön voi olla kirjattuna kuukauden jokaisen viikon yhteismäärään. Tampereen kaupungin perustaman naistyöttömyystoimikunnan mukaan työtuvassa aloitti 55 työtöntä naista joulukuussa 1931. Marraskuun 1931 työttömiksi ilmoittautuneiden naisten korkein lukumäärä oli 382. Työtuvassa aloitti joulukuussa 55 työtöntä naista⁴⁸, joten työtupaan päässeitä oli laskennallisesti noin 14 % työttömäksi ilmoittautuneista eli sadasta työttömästä tamperelaisesta naisesta 14 oli mahdollisuus päästä työtupaan. Tampereen kaupungin työttömyysluvut pahimpina lamavuosina 1929–1931 olivat seuraavan sivun taulukon mukaiset.

⁴⁸ Naisten työtuvan arkisto. Naistyöttömyystoimikunnan pöytäkirja 3.12.1931, 111§. TKA.

Taulukko 3. Työnvälitystoimistoon Tampereella ilmoittautuneet 1929–1931.

	Vuosi 1929			Vuosi 1930			Vuosi 1931		
	Miehiä	Naisia	Yhteensä	Miehiä	Naisia	Yhteensä	Miehiä	Naisia	Yhteensä
Tammikuu	285	<u>63</u>	348	745	<u>225</u>	970	548	<u>128</u>	676
Helmikuu	265	<u>74</u>	339	530	<u>288</u>	818	475	<u>141</u>	616
Maaliskuu	294	<u>43</u>	337	489	<u>252</u>	741	518	<u>142</u>	660
Huhtikuu	261	<u>35</u>	296	435	<u>165</u>	600	532	<u>143</u>	675
Toukokuu	134	<u>26</u>	160	308	<u>81</u>	389	471	<u>93</u>	564
Kesäkuu	103	<u>18</u>	120	356	<u>51</u>	407	551	<u>95</u>	646
Heinäkuu	110	<u>23</u>	133	378	<u>88</u>	466	673	<u>109</u>	782
Elokuu	190	<u>43</u>	233	496	<u>67</u>	563	813	<u>215</u>	1028
Syyskuu	335	<u>66</u>	401	531	<u>89</u>	620	822	<u>186</u>	1008
Lokakuu	506	<u>105</u>	611	673	<u>144</u>	817	970	<u>293</u>	1263
Marraskuu	668	<u>136</u>	804	708	<u>154</u>	862	1081	<u>382</u>	1463
Joulukuu	361	<u>61</u>	402	488	<u>137</u>	625	1004	<u>215</u>	1219

Lähde: Työnvälitystoimiston kertomus 1931, s. 9; 1930, s. 8.

Taulukossa on työnvälitystoimistoon ilmoittautuneitten työttömien naisten ja miesten lukumäärät kunkin kuukauden viimeisellä viikolla vuosina 1929, 1930 ja 1931. Yhteensä työttömiä oli 1931 joulukuussa 1219, joista työttömiä miehiä oli 1004 ja naisia 215. Naisten työttömyysluvut olivat alkuvuonna pienemmät kuin edellisen vuoden luvut, mutta selvästi suuremmat syyskuukausina kuin aiempänä vuonna. Kesäisin työttömyysluvut yleensä laskivat, naisilla selvemmin kuin miehillä.

Naistyöttömyystoimikunnan pöytäkirjan mukaan työtupatoiminta alkoi 3.12.1931.⁴⁹ Toimintaa nimitettiin aluksi tilapäiseksi. Toimikunnan johdossa työtupa toimi vuoteen 1939. Vuodet 1940–1948 toiminta oli työtupalautakunnan johdossa ja vuodet 1963–1967 huolto-osaston johtokunta järjesti toiminnan.⁵⁰

Perustamisvaihe kesti maaliskuusta 1930 vuoden 1931 joulukuuhun. Perustamiskeskusteluissa pääaiheita olivat kustannukset, sopivien töiden löytäminen, työttömien naisten valitseminen, työttömän ikä, työhalu ja työkyky, avustusten

⁴⁹ Naisten työtuvan arkisto. Naistyöttömyystoimikunnan pöytäkirja 3.12.1931, 111§. TKA.

⁵⁰ Naisten työtuvan arkisto. TKA.

väärinkäytösten estäminen ja muu toiminnan organisoiminen. Viralliset hyväksymisperusteet työtupaan pääsyyn olivat työttömyyskortistoon hyväksyminen ja köyhäinhoitolautakunnan hyväksyntä.

Ammattikurssien järjestämistä työttömille ja työtupa-asiaa käsiteltiin yhdessä, koska ne olivat kaikkien työttömien naisten työttömyyden hoitovaihtoehdot, ja kurssit ja työtupa toimivat samassa paikassa ja saman johdon alaisena. Ammattikursseista oli saatu hyviä kokemuksia ja niitä järjesti tyttöjen ammattikoulu vuodesta 1929 lähtien. Ensimmäiseksi järjestettiin kotiapulais- ja ompelukurssit. Kurssit järjestettiin niin, että niille otettiin 20 työtöntä kerrallaan ja yksi kurssi kesti kaksi ja puoli kuukautta. Työtuvasta keskusteltiin myös ammattikurssien aloitusvaiheessa vuonna 1929.⁵¹ Työtuvalla oli myös aiempi edeltäjä, työsalin, joka oli toiminut vuosina 1918–1922 kaupungin taloustoimikunnan alaisena. Työsalin toiminta oli koko ajan tappiollista ja lopulta osallistujia oli niin vähän, että toiminta lopetettiin.⁵²

Työttömyyden lisääntyessä oli pakko miettiä kurssien lisäksi laajempia toimenpiteitä työttömyyden seurausten lievittämiseksi. Työtupa-asiaa valmistelemaan asetettiin keväällä 1930 toimikunta, joka kävi tutustumassa Helsingin, Kuopion, Oulun, Turun ja Viipurin jo toiminnassa oleviin työtupiin. Toimikunta hankki lausuntoja ja valmisteli asiaa ammattikoulun johtaja Eva Somersalon johdolla. Lopulliseen päätökseen vuoden 1931 lopulla vaikutti se, että valtionavun saaminen vahvistui ja löytyi sopiva huoneisto vakituista toimintaa varten.⁵³

Köyhäinhoitolautakunta oli vastustanut aiemmin työtupaa, samoin valtuusto keskustelun alkuvaiheessa. Vastustavat tahotkin myöntivät, vaikka eivät olleet kantojaan muuttaneet. Ammattikurssien järjestämistä ei vastustettu, koska niistä oli kertynyt hyviä kokemuksia. Ammattikurssit toimivat sittemmin nimillä talous- ja käsityökurssit.

⁵¹ Kaupunginvaltuuston kertomus 1929, 151–154.

⁵² Kunnalliskertomus 1918, 1922. Työolot ja työnvälitys.

⁵³ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 198–206.

Työtuvan perustamisen yhteydessä uutena ajatuksena oli, että ammattikursittaminen ensin voisi olla ehtona työtuvan töiden tekemiselle. Esimerkiksi vuoden 1932 aikana järjestettiin Tampereella kuudet ammattikurssit ja kursseille osallistui 128 työtöntä.⁵⁴ Työnvälitystoimisto valitsi osallistujat työtupaan ja ammattikursseille niistä naisista, jotka olivat olleet kauimmin työttöminä ja valinnat vahvasti köyhäinhuoltolautakunta. Valinnoissa edellytettiin työntekijöiden vaihtuvuutta. Valintamenettely pysyi samana vuosien mittaan. Työtuvan toimikausi oli syyskuusta toukokuuhun.⁵⁵ Ammattikurssit olivat yleensä 10-viikkoisia ja niille osallistui 20–35 kurssilaista kerrallaan.⁵⁶

Työtuvassa tehtiin käsitöitä ja kudontatöitä. Suuri töiden tilaaja oli puolustusvoimat. Tamperelaisille kansakoululaisille ja lastenkodeille valmistettiin vaatteita. Myös yksityiset tilaajat teettivät töitä. Toimintakertomuksessa on lueteltu töitä seuraavasti: puolustuslaitoksen pito- ja vuodevaatteet, palttoot ja puvut, vuodepatjat ja peitteet, leningit ja esiliinat, alusvaatteet, kudontatyöt, nahkavalmisteen, kehruu, erilaiset käsityöt, parsinta, paikkaus ja korjaustyöt. Tuotteita myös myytiin myyjäisissä.⁵⁷ Työntekijöiden tuntipalkat vaihtelivat 1,75 ja 2,50 markan välillä.⁵⁸

2.2 Muut työtuvat Suomessa. Naisten työttömyyden hoito Euroopassa

Muualla Suomessa työtupia oli jo toiminnassa, kun Tampereella vasta keskusteltiin työtuvan mahdollisuudesta työttömyyden hoitokeinona. Esimerkiksi Oulun työtuvan toiminnan työttömyyskomitea mainitsee hyvänä esimerkkinä.⁵⁹ Myös Huoltaja-lehti esitti arvion työtupatoiminnasta Viipurin työkotia koskevan kirjoituksen yhteydessä (työkoti oli perustettu vuonna 1925):

Saavutettu kokemus on selvästi osoittanut, että tämänlainen huoltomuoto: avustaa puutteeseen joutunutta tämän voimien mukaista työtä vastaan, sellaisissakin tapauksissa, että sen kustannukset nousisivat vaikkapa yhtä

⁵⁴ Naisten työttömyystoimikunnan kertomus 1932–33, 164.

⁵⁵ Kaupunginhallituksen kirje 16.10.1931 naisten työttömyystoimikunnalle. TKA.

⁵⁶ Kaupunginhallituksen kertomus: esim. 1930, 218; 1931, 198.

⁵⁷ Naisten työttömyystoimikunnan kertomus 1932–1933, 174.

⁵⁸ Peltola 2008c, 168.

⁵⁹ KM 1930:3, 3.

suuriksi kuin ilmainen kotiaavustus, on niin hyvin yhteiskunnan itsensä kannalta, kun ottaa huomioon tämän huollon kasvattavan merkityksen ja sen seikan, ettei avustuksen väärinkäyttö tätä huoltomuotoa sovellutettaessa voi mitenkään tulla kysymykseen, kuin myöskin avustettavien omalta kannalta katsoen, kun avun tarpeessa oleva tuntee suurempaa tyydytystä saadessaan työtä vastaan huolenpitoa, sellaista, jota tervettä yhteiskuntakehitystä silmällä pitäen on yhä enemmän kehitettävä ja lisättävä.⁶⁰

Seuraavassa arkistoluetteloiden esimerkkejä muista työtuvista:

Helsinki: Työtuvat vuodesta 1922 - 1960-luvulle. Myös miesten työtupa.⁶¹

Jyväskylä: Naisten työhuone 1919–1920 ja Naisten työtupa 1950–1951.

Kuopio: Naisten työtuvan johtokunta 1955–1987.

Lappeenranta (Lauritsalan kauppalan arkisto): Naisten työkoti 1932–1936 .

Oulu: Hätäaputoimikunnan ja työtuvan johtokunnan arkisto 1917–1941.

Pori: Naisten työtupa 1916–1945.

Turku: Työtuvat 1917–1960. Myös miesten työtupa.

Sosiaaliministeriön virkamies arvioi työttömyyden hoitokeinoja vuonna 1933 Sosialisessa Aikakauskirjassa. Kirjoituksessa mainittiin, että vuonna 1932 oli käynnissä kaikkiaan 20 työtupaa ja noin 60 ammattikurssia, joihin käytettiin yli 4 miljoonaa markkaa valtionvaroja. Työtuvat ja ammattikurssit menivät tyypeiltään usein sekaisin. Yleisenä epäkohtana ammattikursseilla oli se, että niihin otettiin samoja henkilöitä, joten työskentely niissä muodostui työtupatyöskentelyn luontoiseksi. Ministeriön mukaan työtuvissa oli huomattavana epäkohtana se, että niihin otettiin varsin heikosti työkykyisiä henkilöitä, mikä alensi työtehoa ja vähensi työtupien tuottoa.⁶²

⁶⁰ Huoltaja 5/1935, 94–95. Huoltaja oli kunnallisen huoltotoiminnan työntekijöiden lehti. Huoltajassa ei aina mainita kirjoitusten yhteydessä kirjoittajan nimeä.

⁶¹ Ilmanen 1963.

⁶² Mannio 1933, 6-7.

Eri maiden menettelytapoina työttömyyden hoidossa olivat pakollinen työttömyysvakuutus, vapaaehtoinen työttömyysvakuutus, hätäapu- ja varatyöt, ammattikurssit ja työtuvat. Pakollinen työttömyysvakuutus oli voimassa Englannissa ja Saksassa. Tanskassa oli käytössä suorat raha-avustukset työttömille ja vapaaehtoinen työttömyysvakuutus. Varatöillä oli vain vähäinen merkitys. Norjassa ei ollut pakollista työttömyysvakuutusta, ammattikursseja järjestettiin ja varatöillä oli suuri merkitys. Ruotsissa ei ollut pakollista työttömyysvakuutusta, työttömyyden hoito oli kuntatason velvollisuus ja varatyöt olivat käytössä. Ammattikursseja järjestettiin pääasiassa naisille Englannissa, Norjassa, Ruotsissa ja Sveitsissä. Kurssien yhteydessä pidettiin naisten työtupia, mutta esimerkiksi Saksassa ei valtio avustanut naisten työtupia eikä naisten ammattikursseja.⁶³

Työttömien naisten kouluttamisen ja työtupatoiminnan esimerkki- ja mallimaana Suomessa oli Ruotsi. Tampereen ammattikurssien järjestäjänä toiminut Eva Somersalo oli tutustunut ruotsalaiseen ja eurooppalaiseen aikuis- ja ammattikoulutukseen mm. opintomatkoilla.⁶⁴

2.3. Työttömän määrittäminen työtuvan perustamis- ja aloitusvaiheessa

Tässä luvussa käyn läpi keskusteluja ja määrittelyitä, joita työttömiin naisiin liitettiin työtupavaihtoehtoa harkittaessa. Olen lähilukenuit Tampereen kaupungin kunnalliskertomuksia ja poiminut teksteistä määrittelyitä. Seuraavaksi esitän lausuntoja, joita työtuvan perustamisvaiheessa oli pyydetty eri tahoilta. Määrittelyitä otan myös komiteamietinnöistä ja tutkimuskirjallisuudesta.

2.3.1 Lausunnot

Sosiaalilautakunnan lausunto oli hyvin lyhyt. Lautakunta puolsi lausunnossaan työtupaa ja oli jo laatinut ohjesäännönkin toimintaa varten.⁶⁵ Työtön nainen ei siis askarruttanut lautakuntaa ja suhtautuminen asiaan oli lähinnä hallinnollisen kaavamainen. Sosiaalilautakunta käsitteli mm. kaupungin asuntoasioita, joten se ei

⁶³ KM 1932:2, 8-17.

⁶⁴ Ahonen 2009, 86–88, 102–103.

⁶⁵ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 202.

ehkä pitänyt tarpeellisena sen kummemmin miettiä työttömiä, jotka olivat lähinnä köyhäinhoidon ja työnvälitystoimiston huolena.

Köyhäinhoitolautakunta oli aiemmin ollut epäilevällä kannalla työtupaan, mutta oli muuttanut mielipidettään muiden kaupunkien hyvien kokemusten vuoksi. Lautakunta ei ollut pohtinut työttömiä sinänsä, mutta ilmoitti että työttömille naisille on erittäin vaikea järjestää hätäaputoita.⁶⁶ Köyhäinhoitolautakuntakin ilmeisesti lähti siitä, että kun työttömien valinta tulisi olemaan työnvälityksen tehtävä, niin sen ei tarvitse lausunnossa itse työttömiin puuttua.

Kotitalouslautakunta oli työtuvan kannalla. Lautakunta jakoi työttömät naiset toisaalta nuoriin, terveisiin ja työkykyisiin ja toisaalta vanhempiin naisiin. Lautakunnan mielestä nuoret voivat tehdä työtä kurssien muodossa. Vanhemmille järjestettäisiin yksinkertaisia töitä, koska eivät voi enää ammattitaitoa oppia. Lautakunnan mielestä työttömät voisivat käydä työskentelemässä perheissä ompelijoina, kotiapulaisina ja siivoojina.⁶⁷ Lausunnosta ei selviä se, kumpi ryhmä lautakunnan mielestä perheisiin lähetettäisiin.

Työnvälitystoimisto oli aiemmin esittänyt, että työtuvalla on kasvatuksellinen merkitys.⁶⁸ Toimisto ei erittele kasvattamisen sisältöä, mutta mainitsee, että työtuvassa opitaan töitä. Kasvatettavina ja opetettavina työtuvassa tuli olemaan sittemmin äitejä, leskiä ja kouluiän ohittaneita naisia.⁶⁹

Työnvälitystoimisto puolsi lausunnossaan työtuvan perustamista. Toimiston mukaan työtuvalla voisi olla hyödyllinen ja kasvatuksellinen merkitys, koska naiset voivat oppia töitä, joita he voivat tehdä kotioloissakin, jos joutuvat työttömiksi.⁷⁰ Työnvälitystoimisto huomautti, että työtuvan työntekijät eivät saa tehdä sellaista työtä, jolla voi kilpailla yksityisten yritysten samanlaisten töiden kanssa.⁷¹ Työnvälitystoimisto teki näin eron työtupaan sopivan työttömän ja vapailla

⁶⁶ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 202.

⁶⁷ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 202.

⁶⁸ Työnvälityksen kertomus 1930, 5.

⁶⁹ Kts. kasvatuksesta s. 84.

⁷⁰ Työnvälitystoimiston kertomus 1931, 5.

⁷¹ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 203.

työmarkkinoilla pärjäävän työttömän välillä. Toimisto määritteli työtuvan paikaksi, jossa annetaan työtä ja opetusta monenlaisissa naisten käsistöissä.

Tampereen Naisyhdistys esitti hieman moralisoivankin kannan naisten työttömyyteen. Naisyhdistyksen mielestä työtupa on naisille avustuslaitos. Paitsi että työttömät hyötyvät itse työtuvasta, niin työttömät voivat olla kotitöiden ja kaupunkilaiskotien avustajina. Työtuvan toiminnan oli säästettävä kunnan varoja. Moralisoiva kanta koski työttömänä olemisen syytä. Yhdistyksen mukaan satunnaiseen työpulaan ja sen vuoksi kaltevalle pinnalle ja lankeemuksiin joutuivat maalta tulleet, kevyet ja huvittelunhaluiset ainekset. Heidän työttömyytensä hoidosta lausunnonantaja ei maininnut mitään. Ne, joiden työttömyys on kelvollista ja johtui oikeista syistä, olivat vanhat, perheelliset ja heikompi-kykyiset naiset: vanhat eivät voi enää työskennellä tehtaissa, perheelliset eivät voi työskennellä säännöllisesti ja heikompi-kykyisiä ei tehtaaseen otettu. Näille työttömille naisille työtupa oli yhdistyksen mielestä tarkoitettu.⁷² Naisyhdistyksen mielestä työttömät naiset ovat hyödyllisiä muille ja voivat säästää kaupungin rahoja.

Tampereen sos.dem. Naisyhdistyksen mielestä työtupa on välttämätön työttömille naisille. Kanta perusteltiin sillä, että Tampere on tehdaskaupunki ja kaupungissa on paljon naistyöläisiä. Työtupa on työttömän naisen työnantaja ja opetuslaitos. Sos.dem. Naisyhdistys luetteli töitä, joihin työttömien naisten taidot riittävät. Sos.dem. Naisyhdistys puuttui myös palkkaan ja yhdistyksen mielestä palkan pitäisi olla paljon alempana tavallista palkkatasoa. Jos palkka on pieni, niin työtön nainen ei joudu houkutukseen jäädä työtupaan.⁷³

Tampereen Naisliitto ilmaisi lyhyessä lausunnossaan, ettei naisille voitu muutakaan järjestää ja että laitoksessa työtön ei saa olla vakituisesti.⁷⁴ Lausunnosta saa sen käsityksen, että naisten työttömyyden hoitoon työtupa kelpaa.

⁷² Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 203.

⁷³ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 203.

⁷⁴ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 204.

Pelastusarmeija saattoi esittää lausunnossaan omia kokemuksia työtupatoiminnasta. Työtupa ei pelastusarmeijan mukaan koskaan kannata, koska työntekijöillä on puutteellinen ammattitaito ja osittainen työkyvyttömyys. Työtuvan naisten työn tulokset ovat kiinni siitä, minkälainen johtaja heillä on. Työtuvan työtön nainen on myös vailla henkistä virkistystä ja hänen työniloan on tärkeä elvyttää. Työtupa, työttömät naiset ja koko toiminta tarvitsevat viisaan johdon.⁷⁵ Omiin kokemuksiin vetoaminen on aina lisäponsi lausunnon antajalle ja tukee lausunnonantajan asiantuntijuutta. Viisas johto melkein viittaa ihmisen kaitsemuksen tarpeeseen, työttömänäkin, mikä sopii lausunnonantajan edustamaan maailmankuvaan ja ihmiskuvaan.

Eriyypin lausunnon antoi tyttöjen ammattikoulun johtaja Eva Somersalo. Somersalo johti ammattikoulua, joka oli jo järjestänyt ammattikursseja vuodesta 1929 lähtien, joten Somersalo ja ammattikoulu olivat asiantuntijoita asiassa.⁷⁶ Lausunnon mukaan työtuvan tuli olla monipuolinen ja sen tuli etsiä uusia työaloja. Jos työtuvan työntekijä ei ota tarjottua työtä vastaan, niin hänet voi poistaa työttömien luettelosta. Samantapainen vahva kannanotto lausunnossa on työttömän työkykyyn: puolikykyiset kuuluvat köyhäinhoidolle ja puolikykyiset aiheuttaisivat palkkaselkkauksia. Köyhäinhoito voisi perustaa erikseen työtuvan näille täyttä työkykyä vailla oleville. Ammattikursseille voisi tuoda mukaan uusia työaloja eli kotitalous-, talous- ja ompelukurssit eivät olisi riittäviä. Lausunto myös jakaa työtuvan työt varatöihin ja hätätöihin. Hätätöissä voisi opettaa yleensä elämässä tarvittavia taitoja. Jos työtuvassa tehtäisiin varsinaisia varatöitä, niin työtön voisi niitä oppimalla hankkia ammattipätevyyden. Lausunnossa esitettiin, että työtuvan johtajan on oltava nainen, koska kokemuksen mukaan naiset ovat tässä työssä pystyvämpiä.⁷⁷ Ammattikoulun lausunnossa asetetaan työttömät naiset vastakkain keskenään ja työtupa pääsee se työtön, jolla on enemmän työkykyä kuin toisella työttömällä. Ammattikoulun lausunto on selvästi ammattitaitoista työntekijää tarkoittava ja myös työttömän ammattitaidon lisäämiseen pyrkivä.

⁷⁵ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 204.

⁷⁶ Ahonen 2009, 86.

⁷⁷ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 204.

Somersalon kannanotto ammattipätevyyden puolesta on myös kannanotto työttömän naisen ammattikoulutuksen puolesta. Hän oli jo aiemmin ollut mukana tyttöjen ammattikoulutuksen uudistamista koskeissa valtakunnallisissa yhteyksissä. Tässä yhteydessä hän oli vastustanut sitä ajattelua, että tyttöjä opetetaan kouluissa vain perinteisille aloille ja kodin hoitamista varten. Tampereellakin käytiin keskustelua tyttöjen ammattikoulun ainevalintojen laajentamisen puolesta ja sitä vastaan.⁷⁸

Kaupunginhallituksessa työtupaa pidettiin tarkoitustaan vastaamattomana. Tällä tarkoitettiin sitä, että hyväntekeväisyysjärjestöt jo muutoinkin hoitavat työttömiä, joten uutta toimintamuotoa ei tarvittu. Lopputulos olisi sama eli auttaminen, mutta kaupungille ei tulisi kustannuksia.⁷⁹

Lausuntojen kannanotot alhaiseen palkkaan ovat hieman yllätyksellisiä. Tampereen sos.dem. Naisyhdistys oli sitä mieltä, että tehdaskaupungin naistyöläisille ei saa maksaa liikaa palkkaa. Myös kotitalouslautakunta oli ollut matalan palkan kannalla, jotta työtön nainen ei välttelisi työnhakua. Hieman samantyyppisistä luonteen ja käyttäytymisen piirteistä työttömyyskomitea⁸⁰ oli huolissaan ja nimitti ilmiötä vastuuntunnon herpaantumiseksi. Myös joidenkin lausuntojen vaatimattomuudet ja lyhydet ihmetyttävät. Esiintyminen lausunnonantajana olisi tuonut tunnettuutta ja painoarvoa myös esittäjän edustamalle asialle.

Lausunnoissa ihmetyttävät myös Tampereen sos.dem. Naisyhdistyksen ja Tampereen Naisliiton kannanottojen vaatimattomuudet. Olisi luullut, että työläisnaiset olisivat saaneet enemmän joukkovoimaa taakseen heille tärkeän asian edesauttamiseksi. Pelastusarmeijan naissosiaalishteeri Hilma Randelinin kannanotossa asiaan oli paneuduttu. Pelastusarmeijalla oli monenlaista kokemusta hädänalaisista avuntarvitsijoista, myös työttömistä.⁸¹

Työttömällä avuntarpeen perusteena oli hätä toimeentulosta. Tätä seikkaa vasten onkin outoa, että ainoa suoraan työttömän toimeentuloa tarkoittava kannanotto

⁷⁸ Kaarninen 1995, 104–109.

⁷⁹ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 206.

⁸⁰ KM 1932:2.

⁸¹ Markkola 2002a, 83–84, 160–162.

ansiotyöstä oli kaupunginvaltuuston lyhyt maininta, jonka esitän seuraavassa kappaleessa.

2.3.2 Työttömän ikä

Kaupunginvaltuustossa oli keskusteltu jo ennen työtupa-asian esilletuloa työttömyysavustusten jakamisesta vanhemmille naistyöläisille. Valtuustossa ehdotusta ei kannatettu: ”Keskustelussa tosin vaadittiin avustusten jakamista vanhemmille naistyöläisille, mutta kun köyhäinhoito tuli joka tapauksessa huolehtimaan näistä, ei ehdotus saavuttanut kannatusta.”⁸² Työtupaa koskevien lausuntojen käsittelyvaiheessa valtuusto vielä lausui, että ”Työtuvan täytyy ottaa suojaansa iäkkäämmätkin työkykyiset naiset, jotka eivät enää kyenneet hankkimaan ammattitaitoa itselleen, mutta joilla oli oikeus ansiotyöllä säilyttää taloudellinen itsenäisyytensä.”⁸³

Aiemmin työttömien naisten ammattikurssien ikäraja oli ollut 45 vuotta, mutta ikäraja oli poistettu 1930.⁸⁴

Toteutuneen työtuvan työttömät naiset tutkimusryhmässä ovat 20 – 67 vuotiaita, joten ikä ei työtuvan toiminnan aikana tullut esteeksi ns. vanhemmillekaan naisille. Biografiaryhmässä on kaksi 60-vuotiasta työntekijää ja vanhin on 67-vuotias. Ikävuosien 50 – 56 välillä on viisi, 44 - 48 välillä on kolme, 30 – 37 välillä on neljä ja 20 – 28 välillä on yhdeksän työntekijää.

Määriteltäessä suhdetta ikä ja työttömyys keskusteluissa on seuraavat vaihtoehdot: työtöntä ei tarvinnut määritellä iän suhteen, ikä mainittiin lukuna tai työtön oli iältään ns. vanhempi. Työtön nainen tuli helposti luokitelluksi ns. vanhemmaksi naiseksi tai vanhemmaksi työläiseksi. Tarkoituksellinen viivyttely vanhempien ihmisten kohdalla siirsi heidät automaattisesti pois työttömien lukumäärästä. Täytyy ottaa suojaan - puhutavan käyttö kertoo myös päätöksentekoajattelun asenteesta.

⁸² Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 191.

⁸³ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 201.

⁸⁴ Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 193.

Kustaa H.J. Vilkuna kirjoittaa ikäihmisistä ja vanhuuden taudista aikarajalla 1750–1900. Vilkunan mukaan oli olemassa yhteiskunnan läpäisevä kollektiivinen vanhuuskäsitys. Koko vanhuuskäsitystä ei voi tarkastella ilman, ellei huomioi tärkeintä tekijää eli työkyvyn menettämistä, jonka perusteella ihminen miellettiin vanhukseksi. Eläkkeelle tai syytingille siirtyminen tai muiden elätettäväksi jättäytyminen liitettiin työkyvyn menettämiseen. Palkkatöistä eläneiden renkien tai piikojen sekä tehdastyöläisten oli pakko yrittää tehdä töitä kuolemaansa asti. Muussa tapauksessa he joutuivat yhteisön huollettaviksi vaivaisiksi. Vilkunan mukaan käsitys vanhuudesta pysyi pitkään muuttumattomana ja murtui vasta hitaasti. Kirkonkirjoihin kuolinsyyksi voitiin kirjoittaa vanhuus, vanhuuden heikkous tai raihnaisuus vaikka ei olisi täyttänyt 50 ikävuotta.⁸⁵

Ikä, työkyky ja työkyvyn menetys ovat aina olleet tärkeitä ihmisten määrittäjiä. Tutkimuksen biografiaryhmässä on mukana työttömiä naisia, jotka olivat eläneet Vilkunan mainitseman kollektiivisen vanhuuskäsityksen aikana.

2.3.3 Työttömän työkyky

Ammatillisten kurssien järjestämiseen oli kaksi pääasiallista syytä. Ensimmäinen syy oli se, että tietyille työttömien ryhmille ei löytynyt sopivaa varatyötä. Rakennus- ja korjaustyöt olivat tyypillisiä varatöitä ja näitä varatöitä ei pidetty naisille sopivina. Toinen syy kurssien järjestämisessä oli se, että työttömyyden syynä pidettiin työkyvyn puutetta. Työkyvyn puute oli leimallinen syy naisten ja nuorten miesten työttömyyteen. Työkykyisyys (työtaidot) käsitteenä yhdistettiin voimakkaasti miehiin. Työntekijöinä naisia oli 1900-luvun alussa myös pääasiassa miehille varatuilla työaloilla, mutta naisten tämänlaatuinen työ määriteltiin tilapäistyöksi tai satunnaistyöksi. Täten oli melkein käsitteellinen mahdottomuus, että naiset olisi voitu määritellä päteviksi tai että he olisivat voineet hankkia työkyky-käsitteen edellyttämiä taitoja työtä tekemällä. Pojat ja nuoret miehet arvioitiin tavallisesti työkyvyttömiksi ikänsä puolesta.⁸⁶

⁸⁵ Vilkuna 1999, 43, 49, 53–54.

⁸⁶ Ahonen 2009, 83–84.

Työttömyyden hoidossa työttömän ammattitaitoa ja työkykyä määritteli mm. työnvälitystoimiston johtosääntö. Ammattitaidon työnhakija saattoi osoittaa työtodistuksella, josta selvisi työhön hankittu taito ja perehtyneisyys. Jos ei ollut työtodistusta, niin toimiston virkailija saattoi hyväksyä harkintansa mukaan työttömän toimiston kirjoille. Jos työnhakija oli ilmeisen työkyvytön, niin hän ei voinut tulla merkityksi työttömäksi työnhakijaksi.⁸⁷

Suhtautumista työttömien työkykyyn kuvaa seuraava episodi työtuvan toiminnasta.

Kun työtuvan toiminta oli alkanut, niin puolustusvoimat tilasi armeijaa varten patjoja, patjapusseja ja lakanoita. Tilaaja vaati työlle takausta. Hankintasopimus sisälsi töistä yksityiskohtaiset määräykset. Kaupunginhallituksen mielestä takausvaatimus oli epäasianmukainen, koska kaupunki muutenkin jo vastasi perustamastaan työtuvasta ja sen sitoumuksista. Naisten työttömyystoimikunta, joka johti työtupatoimintaa, esitti takausasian käsittelyn yhteydessä, että ompelutyöt olivat laadultaan yksinkertaisia, joten ne eivät tuottaneet työtuvan työntekijöille vaikeuksia.⁸⁸

Erillisen takausvaatimuksen vaatiminen työtuvalta kertoo puolustusvoimien suhtautumisesta ja luottamuksesta työntekijöiden työntekoon ja työn tuloksiin. Työtupa itse ilmoitti, että työt eivät tuota vaikeuksia. Siitä huolimatta tilaaja vaati takausta.

Kaupunginhallituksen takauskannanotossa ei vedota mitenkään siihen, että takaukseen olisi suostuttava siitä syystä, että työntekijöiden työsuorituksia epäiltäisiin tai että ennakoitaisiin mahdollisia tilaajan vaateita sopimusta vastaamattomasta toimituksesta. Kaupunginhallitus myöntyi asian jouduttamiseksi eli siksi, että työtupa saisi työn tehtäväkseen. Kaupunginhallituksessa siis luotettiin työntekijöiden ammattitaitoon.

⁸⁷ Työnvälitystoimiston johtosääntö 1927, 16§. TKA.

⁸⁸ Kaupunginhallituksen kertomus 1932, 219.

Myös työtuvan tuotteiden tilaajat ja ostajat luottivat työntekijöiden taitoon. Kudontatuotteille oli niin paljon kysyntää, että työtupa ei voinut ottaa kaikkia tilauksia vastaan. Kokonaan uusi kutomakurssi järjestettiin tämän vuoksi työtuvan ohjelmaan.⁸⁹

Koska työtuvan palkat olivat pieniä, niin nousukauden alkaessa aikaansaavalle, urakkatyöhön kykenevälle naiselle työtupa ei ollut enää vaihtoehto. Työtupa tarjosi kuitenkin suojapaikan työelämän ulkopuolelle nousukauden alkaessa jääneille naisille, joiden työkyky oli sellainen, että he eivät kiristyneessä työtahdissa selvinneet.⁹⁰

Työttömyyttä lähestyttiin myös työttömän masennuksen, heikon tahdonvoiman ja vaikeuksien sietokyvyn puhekehyksissä. Tähän työttömien henkisten kykyjen ja voimien riittävyyden arvioitiin liittyä päätös työttömyyshuoltotoimikunnan perustamisesta vuonna 1931. Huoltotoimikunnan tarkoituksena oli järjestää työttömille työnvälityksen ja varsinaisen työttömyyshoidon lisäksi muuta huoltoa. Tämä muu huolto oli tarpeen, koska perustajien mielestä työttömyys masentaa työttömiä ja työttömyys heikentää tahtoa selviytyä vaikeuksista. Toimikunta järjesti opintotoimintaa, juhlatilaisuuksia, virkistystoimintaa ja jakoi ruoka-avustuksia. Köyhäinhuoltolautakunnassa ajateltiin, että työttömille heidän omat tilaisuutensa ovat mieluisimpia, koska useilla vaatetus on niin puutteellinen, etteivät he halua mennä muihin kuin vain omiin tilaisuuksiin.⁹¹

Työttömyyden hoidossa nousee esiin yhteistoiminta tyttöjen ammattikoulun ja kaupungin välillä. Kaupunki esimerkiksi katsoi, että työtupa-asian järjestäminen vaatii melkoista kokemusta ja että tyttöjen ammattikoulu on sopiva tehtävään.⁹² Naisten työttömyyden hoito näyttää muutoinkin muodostuneen melko itsenäiseksi ja itsetietoiseksi toiminnaksi. Naistyöttömyystoimikunta, joka järjesti ja johti sekä ammattikursseja että työtupaa, antoi nimittäin rohkeasti huomautuksen köyhäinhuoltolautakunnalle ja työnvälitystoimistolle työkyvyn rajamailla olevien henkilöiden arvioinnista. Toimikunta muistutti jaosta työntekoon pystyviin ja

⁸⁹ Kaupunginvaltuuston kertomus 1932, 197.

⁹⁰ Peltola 2008a, 182.

⁹¹ Kaupunginvaltuuston kertomus 1931, 211–218; 1932, 190.

⁹² Kaupunginvaltuuston kertomus 1930, 199.

köyhäinhoidon huollettaviin, koska valtionapu koskee vain työkykyisten työttömyyden hoitoa.⁹³ Vuosina 1929–1934 järjestettyjen ammattikurssien tavoitteet olivat kunnianhimoisia.⁹⁴

2.4 Köyhäinhoidon työtön

Vuoden 1922 köyhäinhoitolain 1 § kuuluu seuraavasti:

1 §. Varattomalle, toisen huolenpitoa vailla olevalle alaikäiselle sekä jokaiselle muullekin, joka ei omista varoistaan tahi työllään taikka toisen huolenpidon kautta tahi muulla tavalla voi saada tarpeenmukaista elatusta tai hoitoa, on kunta velvollinen hankkimaan sitä köyhäinhoidolla niin kuin tässä laissa säädetään

Estääkseen varatonta joutumasta elatuksen tahi hoidon puutteeseen voi kunta myöskin antaa avustusta.

Alaikäisellä tarkoitetaan tässä laissa sitä, joka ei ole täyttänyt kuuttatoista vuotta.

Yllä oleva pykälää sovellettiin kaikkiin köyhäinhoidon avustuksen saajiin, siis myös työttömiin. Pykälä määrittelee myös kunnan ensisijaisen avustusvelvollisuuden. Pääsyy siihen, että työtön sai köyhäinhoitoapua, oli se, että hän ei saanut mistään elatusta itselleen tai niille, joista hän oli elatusvastuussa. Kunnat vastasivat itsenäisesti köyhäinhoitolain toimeenpanosta ja soveltamisesta, ja tähän itsenäisyyteen kuului harkinnanvarainen päätöksenteko työttömienkin avustamisessa. Työttömällä ei ollut subjektiivista oikeutta köyhäinhoidon apuun.⁹⁵

⁹³ Naisten työtuvan arkisto. Naistyöttömyystoimikunnan pöytäkirja 5.1.1932, 9§. TKA.

⁹⁴ Ahonen 2009, 90.

⁹⁵ Tutkimuskirjallisuudessa avustuksen saamista ei pidetä subjektiivisena oikeutena. Kts. Peltola 2008a, 160, 206; Pulma 1987, 66. Vuoden 1852 vaivahoitoasetuksen 18 § myönsi subjektiivisen oikeuden köyhäinhoidon saamiseen esimerkiksi työkykyisellekin. Vuoden 1879 vaivahoitoasetus puolestaan poisti subjektiivisen oikeuden: ”Voimassa olevan köyhäinhoitoasetuksen esitöissä huomautetaan nimenomaan, että hädänalaisella ei ole katsottava olevan mitään oikeutta köyhäinhoidon saantiin.” Komiteamietintö 1907:9, 151. Vrt. Paavo Kastari: ”Kun köyhäinhoidon saaminen köyhäinhoitolaililla (145/1922) tuli tarkoin säännellyksi oikeudeksi ja sen saajallekin lain 69 §:n nojalla on sitä koskeva valitusoikeus, muodostui siitä todellinen ns. subjektiivinen oikeus.” Kastari 1972, 68.

Köyhäinhoitolaki määritteli nimensä mukaisesti köyhän ihmisen: köyhä oli se, jolla ei ollut omaisuutta eikä esimerkiksi säästövaroja, joita olisi voinut elatukseensa käyttää. Entisessä vaivaishoitoasetuksessa köyhät oli lisäksi jaettu työkykyisiin ja työkyvyttömiin. Työkyky ja työhalu olivat edelleen uudenkin lain aikana käytössä, kun lakia sovellettiin. Työtuvan naisten kohdalla tämä tuli selvästi esille.

Työttömiä köyhäinhoidon avunsaajia koski myös köyhäinhoitolain 51 § 1 mom.:

Jokainen on velvollinen kunnalle korvaamaan siltä saamansa köyhäinhoidon.

Pykälä sisältää avunsaajan korvausvelvollisuuden. Köyhäinhoidon käsikirjassa mainitaan, että köyhäinapu on velan luontoinen.⁹⁶ Varsinkin työikäisille ja työkykyisille avustus oli velkaa, ei almu tai sosiaalinen oikeus, ja takaisinperinnässä oli käytössä vapaudenriistolla uhkaava järjestelmä.⁹⁷

Köyhäinhoitoavustus maksettiin takaisin, kun henkilökohtainen työtilanne kohentui. Vuonna 1934 kaupunginvaltuusto olisi ollut taipuvainen mitätöimään laman aikana syntyneet velat. Köyhäinhoitolautakunnan mukaan armahdus olisi kuitenkin ollut lainvastainen. Köyhäinhoitoviranomaiset miettivät kuitenkin tapauskohtaisesti harkiten koko 1930-luvun takaisinperinnän mahdollisuutta.⁹⁸

Köyhäinavun ja työllistämistöiden palkan suhteesta on tutkimuskirjallisuudessa myös avustuksen vastikkeettomuutta puoltava tulkinta. Raimo Parikan mukaan työttömyystyöt olivat köyhäinhoitoon rinnastettavaa avustettavien huoltamista, mikä viranomaisten mielestä oli tarkoituksenmukaista toteuttaa työn teettämisen kautta. Varatöistä maksettava palkka rinnastui siten enemmän työttömyysavustukseen ja köyhäinhoitoon kuin palkkatyöhön. Varatöihin otetut työttömät olivat kunnanelättejä siinä missä muutkin avunsaajat. Tosin heitä ja heidän perheitään ei enää saatettu holhouksen alaisiksi edes muodollisesti. Vara- tai hätäaputöistä saatuun palkkamuotoiseen avustukseen ei liittynyt takaisinmaksuvelvoitetta kuten

⁹⁶ Tavastähti 1926, 202.

⁹⁷ Peltola 2008a, 229.

⁹⁸ Peltola 2008a, 196–197. Huoltaja 1935, 520–525.

köyhäinhoidon avustuksiin. Velkaantumattomuus kunnalle oli helpotus tulevaisuutta ajatellen.⁹⁹ Parikan asianomainen tutkimus käsittelee Helsingin kaupunkia.

Köyhäinavun saamisen seurauksia avunsaajalle koskee köyhäinhoitolain 58 §:

Köyhäinapua nauttiva on velvollinen alistumaan köyhäinhoitolautakunnan valvonnan alaiseksi.

Köyhäinhoitolain 11 § 2 mom. mukaan (kohta viisi):

Köyhäinhoitolautakunnan tulee erittäin huolehtia luettelon pitämisestä köyhäinhoitoa nauttivista henkilöistä ja pitää heitä silmällä.

Valvonta tarkoitti esimerkiksi kotilojen tarkastamista ja avun käyttämisen valvontaa. Äänioikeuden menetys valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa oli myös yksi seuraus köyhäinavusta, jos apu oli pysyvää (esim. mielisairaat, tylsämieliset tai vanhuudenheikot laitoshoidossa).¹⁰⁰ Työtuvan työttömät eivät siis menettäneet äänioikeuttaan. Heidän saamansa apu oli ns. varatyötä eikä sitä luokiteltu pysyväksi huolloksi.

Köyhäinhoitolain 21 § määrittä työkykyisen avunsaajan avustukselle aikarajauksen:

Köyhäinhoitolautakunnan on annettava avustusta siten, että työkykyinen avunsaaja voi, mikäli mahdollista, itse ruveta elättämään itsensä.

Köyhäinhoitolaki 39 §:

Jos katovuoden, työttömyyden tahi muiden syiden vuoksi muuten tavalliset työnsaantimahdollisuudet kunnassa niin vähentyisivät, että työkykyiset henkilöt ilman omaa syytänsä joutuvat puutteeseen, on köyhäinhoitolautakunnan, mikäli toimenpiteet hädän torjumiseksi eivät

⁹⁹ Parikka 1994, 247. Tekstiä on muutettu alkuperäisestä Raimo Parikan kanssa käydyn sähköpostikeskustelun perusteella (20.9.2013). Alkuperäinen teksti kuuluu seuraavasti: ”Ero oli myös siinä että vara- tai hätäaputoista saatu palkkamuotoinen avustus ei ollut vastikkeetonta, joten siihen ei liittynyt takaisin maksuvelvoitetta kuten köyhäinhoidon avustuksiin.”

¹⁰⁰ Tavastähti 1926, s. 199–201. Vrt. Sulkunen 1989, 75: ”Kun lisäksi ”kunnan elätiksi” joutuminen merkitsi myös kansalaisoikeuksien supistumista, joista työväestöllä kansalaissodan jälkeen muutenkin oli puutetta, turvautuivat työläisäidit vaivaisuuteen vain äärimmäisessä hädässä.”

kuulu sille, tehtävä asianomaisille ne esitykset, joihin asianhaarat antavat aiheita.

Yllä oleva pykälä koski valtion osallistumista köyhäinhoidon menoihin, ns. valtion avustus hätäaikana. Kadon, työttömyyden tai muiden syiden vuoksi valtio saattoi auttaa kuntia suoranaisilla avustuksilla, lainoilla tai järjestämällä hätäaputoita. Valtio otti osaa kunnille ”kireän” ja ”kalliin” ajan seurausten lieventämiseen ja avunsaajien määrän kasvamisen ehkäisemiseen. Kyse oli myös ehkäisevästä köyhäinhoidosta. Työtuvan perustamiseen sovellettiin tätä pykälää.¹⁰¹

Köyhäinhoidollinen kotipaikkaoikeus määritteli vielä työttömän mahdollisuutta saada apua suhteessa asuinpaikkaansa. Köyhäinhoitolaki 40 §:

Suomen kansalaisella on jäljempänä mainituin poikkeuksin köyhäinhoitoon nähden kotipaikkaoikeus siinä kunnassa, jossa hän viimeksi yhden vuoden aikana on ollut hengille kirjoitettuna hänen, hänen vaimonsa tahi alaikäisten lastensa sinä vuonna saamatta köyhäinhoitoa.

Kotipaikkaoikeuden ja köyhäinavun antamisen suhde aiheutti paljon tulkintaerimielisyyksiä mm. kuntien kesken. Kunnat olivat tarkkoja sen suhteen, että antoivat avustuksia vain kunnan omille työttömille.

Huoltaja-lehdessä köyhäinhoitolain 1 §:ää tulkittiin niin, että työttömyys sellaisenaan ei osoita köyhäinhoidon tarpeen olevan olemassa. Jos työkykyistä henkilöä köyhäinhoito ei pysty auttamaan niin, että hän saa köyhäinhoidon avulla ja työllään tarpeenmukaista elatusta, vaan hän kuitenkin joutuu hädänalaiseen tilaan, niin vasta sitten voidaan myöntää köyhäinhoidon avustus työttömyyden perusteella.¹⁰²

Hädänalaisen avustamiseenkin liittyi vanhastaan ajatus ihmisten velvollisuudesta työllään hankkia elatuksensa. Työkykyinen sai apua vain työtä vastaan. Vuoden 1922 laki korosti jo inhimillisyyttä sellaisia kohtaan, jotka todella tarvitsivat apua. Aikaisemmin apu oli tarkoitettu pääasiassa lapsille, leskille, työkyvyttömille, sairaille ja

¹⁰¹ Tavastähti 1926, s. 198, 213.

¹⁰² Huoltaja 1/1929, 6.

vanhuksille.¹⁰³ Nämä avunsaajan määrittelyt tekivät autettavasta ”kunniallisia” köyhiä ja työkykyiset avun pyytäjät olivat puolestaan ”kunnianttomia” köyhiä. Työkykyisen henkilön kohtelu köyhäinhoidossa oli tiukkaa.¹⁰⁴ Ensisijainen auttamismuoto oli kaikille kotiavustus ennaltaehkäisevästi siten, että työkykyinen saattoi ryhtyä hankkimaan toimeentulon. Jokaisen piti ahkeruudella huolehtia omasta ja huoltovelvollistensa elannosta.¹⁰⁵ Ahkeruus tarkoitti juuri työn etsimistä ja työn tekemistä.

Köyhäinapuun liittyvä kontrolli ja valvonta liittyivät osin köyhäinhoidossa vallalla olleeseen periaatteelliseen ajattelutapaan suosia laitoshuoltoa. Uskottiin ettei kunnan kansalaisia kasva ilman kunnan kontrollia. Avun väärinkäyttäjiiin pureuduttiin siitakin huolimatta, että apu oli saajalleen luonteeltaan vastikkeellista.¹⁰⁶ Laitoshuollossa oleva - myös työtupa miellettiin laitokseksi - ei voinut ainakaan väärinkäyttää saamaansa apua. Väärinkäytön mahdollisuuden pohtiminen, avunhakijan moraalien ja käyttäytymisen arvioinnit liittyivät yhteen köyhäinhoidon päätöksenteon keskusteluissa. Moraalinen vartiointiin liittyi ajatus siitä, että täysin vastikkeeton apu lisää työhaluttomuutta, aiheuttaa laiskuutta ja heittäytymistä kunnan rasitteena elämiseen. Oikea auttaminen puolestaan edesauttaa työmoraalia, säästäväisyyttä ja siveellisyyttä.¹⁰⁷

Köyhäinhoidon ja hyväntekeväisyyden välistä rajaa tuotiin myös esiin. Ajateltiin niin, että verovaroin kustannettu köyhäinhoito ei voinut olla hyväntekeväisyyttä, joka oli aina saajalleen vastikkeetonta apua.¹⁰⁸ Hyväntekeväisyysjärjestöt saivat antaa apua työkykyisellekin työttömälle.

Jos työkykyinen perheen elättäjä, yleensä aviomies, laiminlöi elatusvelvollisuutensa, niin hänet voitiin määrätä työlaitokseen. Myös naisille perustettiin työlaitoksia. Jos nainen oli elatusvelvollinen ja hän laiminlöi velvollisuutensa, niin laiminlyönnin ohella

¹⁰³ Urponen 1994, 179.

¹⁰⁴ Jaakkola 1994, 114, 113.

¹⁰⁵ Urponen 1994, 179.

¹⁰⁶ Peltoala 2008a, 162.

¹⁰⁷ Urponen 1994, 180.

¹⁰⁸ Urponen 1994, 182.

naisen saatettiin lisäksi arvioida viettävän huoletonta elämää tai siveettömyydellään häpäisevän avioelämän pyhyttä. Työlaitoksilla ja huoltotoimenpiteillä ajateltiin voitavan kasvattaa yksilöitä yhteiskuntakelpoisuuteen ja vastuuseen itsestään.¹⁰⁹

Jo 1900-luvun alussa oli ollut ristiriita sosiaalipoliittisessa ajattelutavassa ja lainsäädännössä. Vuoden 1922 lain komiteatyöskentelyssä ajateltiin uuden lain voivan poistaa halventavan leiman, joka apuun turvautuvalle seurasi. Uuden ajattelutavan mukaan erilaisilla avun tarvitsijaryhmillä katsottiin olevan erilaiset syyt avun tarpeeseen.¹¹⁰

Työssäkävillä oli ehkä mahdollisuus saada apua työläisten itse perustamilta apukassoilta. Kassoja olivat työttömyys-, sairaus- ja eläkekassat. Kassat perustuivat työssäkävintiin, jäsenmaksuun ja yhteisvastuuseen, ns. keskinäiseen apuun ja oma-apuun. Näihin työntekijöiden omiin kassoihinkin kuului tiukka sosiaalinen kontrolli ja moraalisten seikkojen korostaminen. Naiset olivat kassoissakin tiukemmassa moraalisessa tarkkailussa kuin miehet, ja eivät välttämättä edes päässeet kassan jäseniksi. Ammattiyhdistysten työttömyyskassojen käytännön merkitys jäi työttömyyskassojen harvalukuisuuden vuoksi vähäiseksi.¹¹¹

Köyhäinhoidon henkilöön meneville arviointikäytännöille löytyy johdonmukaista perustetta köyhäinhoitolain pohjalla olevista periaatteista. Vuoden 1922 köyhäinhoitolain oli tarkoitus olla yksilökohtaisempi laki kuin aiemmat vaivaishoitoasetukset olivat olleet. Lakiin liittyi nimenomaiset valvonta- ja kontrollimahdollisuudet. Lisäksi köyhäinhoidossa piti säästää kustannuksia ja apua annettiin, kun päästiin selville todellisesta tarpeesta. Nämä päätöksenteon taustalla olevat lain mukaiset perusteet oikeastaan antoivat laajan mahdollisuuden apua tarvitsevien kaikinpuoliseen arviointiin.

Avunhakijoiden tarkka arviointi koski kaikkia hakijoita, ei vain työttömiä. Köyhäinhoidon henkilökortti -lomakkeen mainitsemat avuntarpeen syyt kertovat myös

¹⁰⁹ Urponen 1994, 182.

¹¹⁰ Urponen 1994, 117, 121, 178.

¹¹¹ Jaakkola 1994, 149–158, 105.

henkilöarvioinnin perusteista: 1. vanhuuden heikkous, 2. vaivalloisuus, sairaus, 3. mielisairaus, 4. tylsämielisyys, 5. sokeus, 6. kuurous, 7. raajarikkoisuus, 8. laiskuus, huolimattomuus, 9. juoppous, 10. irstas elämä, irtolaisuus, 11. aviopuolison työkyvyttömyys, 12. aviopuolison laiskuus, huolimattomuus, 13. aviopuolison juoppous, 14. aviopuolison irstas elämä, irtolaisuus, 15. aviopuolison perheensä jättäminen, 16. aviopuolison vapausrangaistus, 17. aviopuolison kuolema, 18. perheen suurikokoisuus, 19. aviottoman lapsen elättäminen, 20. työnpuute, työriita ja 21. muu syy.

Muutos 1920-luvun työttömän ja 1800-luvun loppupuolen työttömän välillä oli suuri. Uusi palkollissääntö vuodelta 1865 poisti laillisen suojelun ja työpakon. Muuttorajoitukset poistettiin vuonna 1883 ja elinkeinovapaus tuli 1879. Vasta näiden lakimuutosten jälkeen työttömänä olemisesta ei enää seurannut sanktiota.¹¹²

Tutkimukseni työtuvan työttömistä naisista 12 on syntynyt vuosien 1864 ja 1890 välillä. Ainakin heidän lapsuusajan yhteisönsä, perheensä ja osin he itse olivat eläneet aiempien lakien soveltamisen aikana.

Vuoden 1922 köyhäinholitolain kumosi huoltoapulaki vuonna 1956 (116/1956).

2.5 Työnvälityksen työtön

Virallisesti työtön oli henkilö, joka haki työtä työnvälitystoimiston kautta ja joka oli työttömyyskortistoon hyväksytty.¹¹³ Edellytyksenä kortistoon ottamiseen olivat työkyky, työhalu ja se, ettei syy työttömyyteen ollut työnhakijassa itsessään. Periaatteessa työttömyyskortisto ja varatyöt oli tarkoitettu naimisissa oleville miehille.¹¹⁴ Ainoastaan itsenäiset, miehen todellisen tai kuvitellun holhousvallan ulkopuolella eläneet työtä vaille jääneet naiset hyväksyttiin kortistoon. Tästä syystä työttömyyskortistoon hyväksytyt naiset olivat yleensä naimattomia. Mahdollisuus päästä kortistoon kasvoi, jos naisen koettiin olevan vastuussa joko sairaista tai

¹¹² Pulma 1994, 61.

¹¹³ Peltola 2008a, 45.

¹¹⁴ Peltola 2008a, 192.

alaikäisistä perheenjäsenistä: yleensä omista lapsista, omista sisaruksista tai omista vanhemmista. Naiset olivat harvoin köyhäinhoidollisesti katsottuna perheen pääasiallisia elättäjiä.¹¹⁵

Virallisessa työnvälitystoimiston työttömyydessä yhdistyy subjektiivinen työttömyys ja viranomaisen näkemys.¹¹⁶ Työtuvan työttömät naiset ovat olleet aktiivisia ja hakeutuneet työnvälitystoimiston palveluihin. Työnvälityksen kortiston ja lomakkeiden mukaan työtuvan työttömien naisten ensimmäiset merkinnät työttömäksi ilmoittautumisesta ovat vuodelta 1929.¹¹⁷

Perheellisiä naisia, joilla ei ollut ketään huollettavana, ei kortistoon otettu. Työkykyisen miehen kanssa naimisissa olleet naiset jäivät näin ollen myös työtuvan ulkopuolelle. Jos mies ei kyennyt sairauden tai muun syyn vuoksi työntekoon, niin nainen ehkä pääsi kortistoon ja ehkä työtupaan.¹¹⁸

Ikä oli myös ehtona kortistoon pääsyyllä. Työnvälitystoimiston toimintaohjeissa määrättiin, että työttömyyskortistoon merkitään ne työnhakijoiksi ilmoittautuneet, jotka ovat edellisenä vuonna täyttäneet 17 vuotta mutta ei 65 vuotta. Yli 65 vuotiaat voitiin ottaa kortistoon, jos olivat hyvissä ruumiinvoimissa.¹¹⁹

Työttömiksi kortistoon hyväksytyjen naisten sosiaalinen rakenne oli kaksijakoinen: toisaalta he jakautuivat tekstiili-, kenkä- ja vaatetusteollisuudessa työskennelleisiin nuoriin tyttöihin ja toisaalta vanhempiin naimattomiin, eronneisiin tai leskeksi jääneisiin naisiin, jotka työskentelivät joko siivoojina tai ulkotyöläisinä. Suurin osa työttömistä naisista kuului nuorten naisten ryhmään. Siivoojina ja ulkotyöläisinä elantonsa ansainneiden naisten työttömyys oli suhteellisesti korkeampi.¹²⁰

¹¹⁵ Peltola 2008a, 4, 179.

¹¹⁶ Nieminen 1999, 86.

¹¹⁷ Työnvälityslautakunnan arkisto. Työnhakijain lomakkeet, naisten lomakkeet 1930–1932; lomakkeet 1931–1932; Työttömyyskortisto 1931–1932. TKA. Ensimmäisiä työttömäksi ilmoittautumispäiväyksiä ei ole merkitty samalla tavalla, esimerkiksi vuosimerkintä voi puuttua. Työnvälitystoimistossa käytiin ilmoittautumassa joka viikko.

¹¹⁸ Peltola 2008a, 183.

¹¹⁹ Peltola 2008a, 191.

¹²⁰ Peltola 2008a, 180–181.

Työnvälityksen ilmoittautumiskaavakkeissa¹²¹ on muitakin merkintöjä työttömistä naisista, kuin vain pelkät henkilötiedot. Suurimmalla osalla työtä hakeneista lisämerkintöjä ei kuitenkaan ole. Luonteesta, käyttäytymisestä tai työnteosta saattoi olla seuraavanlaisia huomautuksia: ”Piti huonoa elämää oli vain 2 yötä ja muutenkin huono ihminen.”, ”Piti mennä ei mennytkään.”, ”Lähetettiin siivoamaan ja sanonut heti rouvalle kun pääsi perille ettei ollut koskaan siivonnut, pessyt vain pyykkiä.”, ”Kävi pitämässä kovaa meteliä puolsi kommunismia ja niiden toimintaa.”, ”On aika suulas halusi vain akurss.”, ”Piti aika esitelmän ja oli aika yliolkainen täällä.”, ”Ei mennyt oli muka sairas.”, ”Mies kanadassa.”, ”Mies Lammilla.”, ”Mies Amerikassa.”, ”Hidas töissään.”, ”Kävi täällä elämöimässä.”, ”Rouva ilmoitti että on huono ihminen ja valehtelee.”, ”Ei pysy missään.”, ”Pidettiin viikko oli yöjuoksussa ja valehteli”, ”Ei juuri voi lähettää mihinkään on huono työihminen.”, ”Mukavan näköinen ihminen.”, ”Osaa kutoa, mies vankilassa.”

Merkinnöissä oli myös mainintoja siitä, että henkilöllä on ”köyhäinhoidon suositus”.

Merkintöjä työttömien komiteaan kuulumisesta ymmärtää myös sen kautta, että sosiaaliministeriön ohjeiden mukaan työriitoihin osallistunut ei voinut tulla kirjatuksi työttömyyskortistoon. Kaavakkeen mahdollinen ”Kuuluu tyött kom” -merkinnällä oli ehkä tämä osin käyttäytymistä ennakoiva merkitys. Merkinnän ehkä ajateltiin kertovan poliittisesta vakaumuksesta tai riskistä sen suhteen, miten aktiivinen henkilö on työsuhteensa järjestelyjä ajatellen. Useat luonnetta ja käyttäytymistä koskevat merkinnät liittyivät työntekijän yhteistyökykyyn, työhaluun tai työkykyyn.

Tutkimuksessani mukana olevista työttömistä vain kolmella oli merkintä kaavakkeessa: kuuluminen työttömien komiteaan, köyhäinhoidon suositus ja yhdellä henkilöllä merkintä: ”Kävi pitämässä kovaa meteliä toimistossa puolsi kommunismia ja niiden toimintaa.”¹²² Koska työtuvan työttömillä oli hyvin niukasti kaavakkeissaan tämäntapaisia lisämääritelmiä, joita kuitenkin oli tapana tehdä kaavakkeisiin, niin voi

¹²¹ Työnvälityslautakunta. Työnhakijain lomakkeet, naisten lomakkeet 1930–32. TKA.

¹²² Työnvälityslautakunta. Työnhakijain, naisten, lomakkeet 1931–1932. TKA.

sanoa, että työtuvan työttömät oli määritelty verrattain hyvin sekä työkykyisiksi että työhaluisiksi.

Työvälistoimiston johtokunnan eräessä kokouspöytäkirjassa on maininta siitä, että työttömät ovat hyvin hermostuneita ja heidän käytöksensä on ”...henkisesti tavattoman rasittavaa toimistossa palveleville.”¹²³ Työttömiä ei kuitenkaan kuvata tässä yhteydessä tämän tarkemmin. Maininnalla nähtävästi tarkoitettiin kovan työttömyysajan vaikutusta työnhakijoihin ja sen heijastumista työvälistyksen kuluttavuuteen.

Työttömyyskortisto perustettiin vuoden 1930 alussa työvälistoimiston yhteyteen. Työvälistystä koski työvälistylaki vuodelta 1926, joka oli voimassa vuoden 1936 uudistettuun lakiin asti.

2.6 Työttömyyskomiteamietintöjen työtön

Lama-ajan työttömyyden seurausten lieventämiseksi asetettiin työttömyyskomitea vuonna 1929. Työttömyyskomitean mietintöjä on kaksi. Vuoden 1932 työttömyyskomiteamietintö perustuu aineistoon, joka oli ollut käytettävissä syyskuun alkuun 1931 mennessä.¹²⁴ Naisten työttömyyttä koskeva osamietintö on helmikuun 8. päivältä vuonna 1930. Mietintö on siis ollut olemassa ja käytettävissä silloin, kun työtupaa Tampereelle harkittiin.

2.6.1 Komitean ensimmäinen mietintö

Komitea nimittää työttömiä naisia koskevaa mietintöä väliaikaiseksi ehdotukseksi naistyöttömyyden seurausten lieventämiseksi. Osamietintö kohdistuu varsinaisesti ”... kaupunkien ja taajaväkisten yhdyskuntien sesonkitöihin osallistuviin naistyöläisiin, kuten rakennusapureihin, satamien ja muiden lastauspaikkojen naispuolisiin työläsiin jne., sekä niihin naistyöntekijöihin, jotka ovat työskennelleet nykyisen pula-ajan johdosta konjunkturityöttömyydestä kärsivillä ammattialoilla.”¹²⁵ Mietinnöissä

¹²³ Työvälistylautakunta. Pöytäkirjat 1925–1932, Työvälistoimiston johtokunnan pöytäkirja 17.9.1931, 48§. TKA.

¹²⁴ KM 1932:2, 3.

¹²⁵ KM 1930:3, 2.

mainitaan useassa kohdassa, että esitys pohjautuu työttömyyden hoidon vallitseviin käytäntöihin. Olen poiminut mietinnöistä työtöntä koskevia määrittelyitä. Katson, että ne puolestaan perustuvat vallitseviin ajattelutapoihin.

Esitän ensiksi naisten työttömyyttä koskevan osamietinnön määrittelyitä. Komitean määrittelyt voi luokitella seuraavien ominaisuuksien mukaan: omistaminen (omaisuus tai varallisuus), ammattitaitoisuus, ikä, kotitaloustaidot, perussivistys ja perheenhuoltajuus.

Työtön-statusta ei voinut olla, jos ei ollut tarpeeksi köyhä. Jos ei ole ”ehdottomasti työansion tarpeessa”, niin ei päässyt ammattikursseille. Samoin jos on ”ruumiinvika, henkinen alamittaisuus ja korkea ikä”. Ikäraja on 50 vuotta, paitsi jos henkilö on tarpeellinen esimerkiksi siivoojana. Mietinnön mukaan kovaan ruumiilliseen työhön tottuneella naisella on suuri riski joutua työttömäksi.¹²⁶

Komitea toteaa, että ammattitaidon puuttuminen aiheuttaa sen, että henkilö ei saa töitä vapailta työmarkkinoilta. Ammattitaitoinen työtön pääsee vaativimmille ammattikursseille. Ammattitaitoinen pystyy tuloksellisempaan työhön työkykynsä ja työhön käyttämänsä ajan suhteen.¹²⁷

Ikä mainitaan sanonnalla vanhempi nainen, korkea ikä tai sitten selvästi lukuina. Jos nainen on ”vanhempi”, niin hän on silloin todennäköisesti varsinaiseen köyhäinhoitoon kuuluva.¹²⁸

Kotitaloustaitoinen työtön tai kotitaloustaitoiseksi kurssitettava työtön nainen nousee erityiseen merkitykseen osamietinnössä. Työttömän naisen ajatellaan yleensä tarvitsevan kotitaloudessa hyödyllisiä taitoja, ja kotitalouden taitoja voi joka tapauksessa ainakin lisätä. Kotitaloustaitoja varten naisten työttömyyden hoidossa järjestettiin ompelu- ja talouskursseja. Jos nainen on työttömänä vain lyhyen ajan, niin talouskurssit ovat hänelle suositeltavia. Talouskurssien pituudella on kuitenkin rajansa, koska ”...henkilöitä ei missään tapauksessa voida saada perehdytetyksi korkeampaan

¹²⁶ KM 1930:3, 6, 9.

¹²⁷ KM 1930:3, 4, 6 ja 8.

¹²⁸ KM 1930:3, 9.

ruuanlaittoon”. Talouskurssien yhteydessä on vielä huomioitava, että ”Käytännöllisessä opetuksessa suoritettava oppimäärä on tietenkin sovellettava niiden yhteiskuntaluokkien olosuhteiden mukaiseksi, joihin oppilaat kuuluvat, ja on tällöin syytä ottaa huomioon myös paikalliset olot.”¹²⁹ Köyhäinhoitolain periaatteellinen lähtökohta yksilökeskeisestä kohtelusta avun tarvitsijan suhteen saattoi siis komiteaa tulkiten tarkoittaa myös yksilöllistä pispalalaisen ruuanlaiton opetusta, kunhan oli ensin ratkaistu pispalalaisen työttömän naisen yhteiskuntaluokka.

Perheenhuoltajuus vaikutti siihen, että valittiinko työttömälle talous- vai ompelukurssit. Oletus oli, että perheenhuoltaja jo osaa ompelutaidot tai sitten hänellä ei ole luontaisia edellytyksiä ompelukurssille eli hän pääsi talouskurssille. Perheenhuoltajalla oli muutoin etusija tulla valituksi ammattikurssille.¹³⁰

Työtuvan työttömien naisten, ”oppilaiden”, palkkojen suhteen komitea painotti seuraavasti:

Erittäin tärkeää on ratkaista se kysymys, kuinka suureksi oppilaille suoritettava avustus määrätään. Tämän avustuksen suuruus ei tietenkään voi olla sama kaikilla paikkakunnilla, vaan on sitä määritettäessä otettava huomioon kunkin paikkakunnan elintaso ja kalleus. Avustuksen tulee tietenkin ylittää sen korkeimman avustuksen, jonka köyhäinhoito maksaa täyttä köyhäinhoitoa kotonaan nauttivalle henkilölle, toisin sanoen ylittää paikkakunnalla lasketun toimeentulominimin. Toiselta puolen on asianmukaista, että avustus ei ole yhtä korkea kuin työansio, jonka ammattitaidoton naistyöläinen normaalipäivänä paikkakunnalla keskimäärin ansaitsee.¹³¹

Kielenkäyttö ohjeessa muistuttaa kustannusten tarkasta säästämisestä ja laskemisesta. Työtuvan työttömän tarvitsema avustus eli palkka arvioitiin köyhäinhoidon yleisen toimeentulominimin kautta ja vapaille työmarkkinoilla olevan naistyöläisen ansioiden

¹²⁹ KM 1930:3, 4, 6-9.

¹³⁰ KM 1930:3, 7, 9.

¹³¹ KM 1930:3, 11.

mukaan. Mietinnön palkkaohje oli luonnollisesti tarkoitettu köyhäinhoidon paikallisviranomaisten toimiohjeeksi eli siinä ei pohdita työttömän yksilön toimeentulomahdollisuuksia. Ohjeen mukaan oli mahdollista maksaa erisuuruista avustusta eri paikkakuntien työtuvissa. Mietintö ei yhdistä työttömän naisen avustuksen suuruutta ja työttömän mahdollista perheenelättäjyyttä tai elatusvelvollisuutta.

Suoraan henkilön fyysisiin ominaisuuksiin kuului maininta siitä, että jos on ruumiinvika, niin ei pääse ammattikursseille.¹³² Köyhäinhoitoon kuului erikseen esim. invalidien huolto, ja todennäköisesti ruumiinvika olisi muutoinkin tulkittu työkykyisyyttä vähentäväksi seikaksi.

Komitean käyttämät kielivalinnat ja mietintöjen tekstin esitystapa ovat paljastavia. Komitea ”tietää” mitä sopivaa opetusta työttömälle naiselle voi antaa, minkälaista tietoutta työttömällä naisella ei ole ja mikä on nimenomaan naiselle sopivaa opettamista. Komitea operoi muutamassa kohdin työttömien naisten kehitystasolla, pohjasivistyksellä, käsityskyvyllä, luokalla ja tietämyksellään naisille soveltuvista kotitalouden vaatimuksista.¹³³ Paljastavaa komitean tavassa toimia on se, että samanlaisia kehitys-, sivistys tai luokkaulottuvuuksia ei komitean toisessa mietinnössä oteta esille. Komitean toisessa osassa työttömästä ei käytetä nimitystä oppilas, vaikka puhutaan nuorten (18–20 v.) miesten ammattikursseista.¹³⁴

Lähtökohtaisesti työttömyyden hoidossa lienee ajateltu niin, että koulua enemmän käyneet työttömät eivät olleet lainkaan köyhäinhoidon avuntarvitsijoita. Muutoin selvien ja yksilöityjen koulutusmainintojen puuttumisesta mietinnöissä ei voi oikein ymmärtää.¹³⁵ Koulupohjaan viittaaviksi tai tulkittaviksi voi ajatella mainintoja alkeellinen aines, henkiset edellytykset, kehitysaste, käsityskyky ja pohjasivistys.¹³⁶

¹³² KM 1930:3, 9.

¹³³ KM 1930:3, 6-9.

¹³⁴ KM 1932:2, 41.

¹³⁵ Työttömiksi oli perinteisesti ajateltu lastaus- ja purkamistöissä olevat, rakennustyöläiset, teollisuustyöläiset ja ulkotyöläiset. KM 1932:2, esim. 4, 23, 32.

¹³⁶ KM 1930: 3, 5, 6 ja 8.

Nämä voidaan luokitella myös henkilöön meneviin ominaisuuksiin riippumatta saadusta koulutuksesta.

Mietinnön esitystapaa kokonaisuutena ajatellen työtön nainen -käsite mielletään paikallisena, tiettyyn paikkaan yhdistettynä työttömänä. Ilmeisen kotiyhteyden lisäksi työtön on konkreettisesti jossakin kaupungissa tai maalaiskunnassa, ammattikursseilla tai työtuvassa. Paikallisviranomaiset saavat tehtäväkseen huolehtia työttömästä, ja valtio antaa ohjeet ja avustukset. Komitea luottaa paikallisiin viranomaisiin työttömiä naisia koskeissa järjestelyissä, mikä käy ilmi mm. seuraavista maininnoista: "...yritteliäät kunnallisviranomaiset voivat kokeilla kurssien erikoistamista", "...paikalliset viranomaiset voivat harkita kussakin tapauksessa erikseen", "...ratkaisu täytyy jäädä kunnassa kunnallisten viranomaisten harkittavaksi".¹³⁷

Laajin ulottuvuus, johon työtön nainen yhdistetään, on pula-aika ja pula-ajasta johtuva konjunkturityöttömyys.¹³⁸ Työtön nainen liitetään myös kaupungin rahavaroihin ja kustannusten säästöön. Työttömän naisen työtupa sitä vastoin asetetaan vastakkain yksityisen elinkeinotoiminnan ja kotimaisen kilpailun kanssa.¹³⁹

Työttömän naisen työnteko asetetaan vastakkain myös työttömän miehen työnteon kanssa: "Sen sijaan että miestyövoimaa on voitu käyttää säännöllisesti sellaiseen vastaisuudessa tuottavaksi muodostuvaan työskentelyyn kuin asemakaavan toteuttamisen edellyttämiin katujen, teiden ja aukoiden raivaamiseen, metsien ja maiden perkkaukseen j.n.e., on naistyöläisille ollut erikoisen vaikeaa löytää vastaavaa työalaa."¹⁴⁰

Paitsi että työtön nainen on käsitteenä jotain paikallista, niin koko naistryöttömyyden aikaskaala on omanlaisensa ja poikkeus: "...kohottamalla kurssien avulla naistryöläisten ammattitasoa on toivottu voitavan vähentää naistryöttömyyttä ja ehkäpä siten saada vielä koko kysymys pois päiväjärjestyksestä." Tilapäisyys-ajattelutapa yhdistyy

¹³⁷ KM 1930:3, 6.

¹³⁸ KM 1930:3, 2, 3.

¹³⁹ KM 1930:3, 3.

¹⁴⁰ KM 1930:3, 3.

lähtökohtaisesti naisten työttömyyteen ja itse mietintökin on nimetty väliaikaiseksi ehdotukseksi.¹⁴¹

Mietinnössä työtöntä naista ei esitetä suhteessa yhteiskuntaan tai ns. yhteiskunnan etuun. Huomionarvoista on, että työtöntä naista tai työttömän naisen käyttäytymistä ei yhdistetä moraali- tai siveellisyyskeskusteluun, joka sitä vastoin on selvä ajattelutapa osana jälkimmäistä mietintöä, jonka esitän jatkossa.

Mahdollista on, että komitea on ajatellut, että tärkeimmät ja painoarvoltaan suuremmat asiat otetaan esille jälkimmäisessä mietinnössä ns. normi- tai perustyöttömyydestä puhuttaessa. Ehkä on ajateltu, että julkisuus- ja tunnettuisuusarvot ovat erilaisia kahdessa mietinnössä. Komitea itse mainitsee, että naisten työttömyyttä koskeva mietintö tehdään väliaikaisena ja ennen lopullista mietintöä.¹⁴² Ergonomisesti ajatellen asioiden esittäminen laajemmin vain yhdessä mietinnössä on nähty riittäväksi.

2.6.2 Komitean jälkimmäinen mietintö

Olen ottanut tutkimukseeni myös työttömyyskomitean jälkimmäisen osan työttömän määrittelyitä. Myös toisessa mietinnössä puhutaan työttömistä naisista. Ko. mietinnössä ei nimenomaisesti mainita, että se ei enää ensimmäisen mietinnön vuoksi koskisi työttömiä naisia.

Työttömyyskomitean mietinnön alussa mainitaan, että yhteiskunnan oma etu on, että työttömiä tuetaan. Yhteiskunnan etuun vaikuttaa myös pitkään jatkuneen työttömyyden aiheuttama siveellinen rappeutuminen. Työttömät ovat ”...yhteiskunnanvastaiselle kiihoitukselle otollista maaperää, sitä enemmän kun työttömän on vaikea käsittää miksi juuri hän joutuu kärsimään yhteiskuntaa kohdanneesta onnettomuudesta.”¹⁴³

Työtön määrittäminen yhteiskunnan kautta ja työttömällä on välillistä merkitystä yhteiskunnalle, hänen kohtaamansa onnettomuuskin on oikeastaan yhteiskunnan

¹⁴¹ KM 1930:3, 1, 2, 4.

¹⁴² KM 1930:3, 1.

¹⁴³ KM 1932: 3.

onnettomuutta. Samalla määritellään sitä, että työtön ei ehkä itse pysty tiedostamaan tilaansa. Todennäköistä on, että työttömän tiedollinen kapasiteetti ei riitä siihen, että hän voisi ymmärtää oman työn puutteensa ja laajemman, koko yhteiskunnan tasolle ulottuvan työttömyyden samanaikaisen suhteen. Määritelmästä voi myös löytää tietynlaista ymmärryksen osoitusta kovassa elämän vaiheessa olevalle työttömälle.

Työttömän otollisuus yhteiskunnan vastaiselle kiihotukselle mainitaan heti mietinnön aluksi. Maininta alttiudesta kiihottamiseen reagoimiseen on notorinen eli alttius, valmius ja ehkä myös tahto yhteiskunnan vastaiseen toimintaan, esitetään selvyytensä. Yhteiskunnan vastaisen toiminnan vaara on potentiaalinen, koska työtön ei välttämättä käsitä tilanteeseensa vaikuttaneita syy-yhteyksiä.

Se, miksi juuri työtä vailla olevan ihmisen katsottiin olevan altis yhteiskunnan vastaiseen toimintaan, selittyy 1920-luvun ja 1930-luvun taitteen koko maata koskeneella taloudellisella lamalla yhdessä puoluepoliittisten vastakkainasetteluiden ja työmarkkinatilanteen selkiytymättömyyden kanssa. Ns. kansakunnan rakennus- ja eheyttämistavoite vuoden 1918 sodan jälkeen oli vielä kesken, ja komitea saattoi nähdä yhteiskunnan vastaisuuden mahdollisuuden työväestön työttömissä tai heidän suhtautumisessaan sodan jälkiselvittelyihin. Työttömän reagoimisalttius ja otollisuus kiihotukselle yhdistettiin yhteiskuntaan, ei valtioon.¹⁴⁴

Mietinnöstä nousevat esiin työttömän määrittämisen luokitteluina seuraavat seikat: työtön on herpaantunut eri asioiden suhteen, työttömällä on uhkana riskikäyttäytyminen, hänen vastustuskykynsä saattaa olla vähentynyt ja samoin ammattitaito. Työhalu ja työkyky ovat vähentyneet. Työttömyys on jotain sellaista, johon yhteiskunnan on varauduttava, ja jota varten on laadittava suunnitelma muutoinkin kuin työttömän toimeentulon vuoksi.

Komitea tulee määrittäneeksi normityöttömän: ”Työväilyksen tarkoituksena on kuten jo nimikin ilmaisee saattaa mies ja työ yhteen.” Työtöntä määritellään usein

¹⁴⁴ Kts. Haatanen 1992, 216; Kaarninen 2008, 61–87, 101–157; Kalela 1987, 139–182; Lähteenmäki 1995, 66–71; Meinander 1999, 76–86; Peltola 2008c, 56–72, 84–90, 93–121, 129–141, 149–162; Suoranta 2009, 19, 21, 55–75, 85–115, 125–153; Urponen 1994, 163–164, 174–176.

negaation kautta: työtön ei saa olla itse syyppää työttömyyteensä, työtön ei saa karttaa työtä, ei saa olla ruumiillisesti tai henkisesti vajavainen.¹⁴⁵ Elatusvelvollisuuden kannalta mietinnöissä työtön nainen on perheen huoltaja, työtön mies on perheellinen työntekijä tai perheen elättäjä.¹⁴⁶

Työttömän vastuuntunne herpaantuu siitä syystä, että hän on toisten avusta riippuvainen. Kun työttömällä ei ole vastuuntunnetta, hän joutuu taloudelliseen ja siveelliseen häviöön, perhe voi hajota. Jos työtön yksilö on heikko, hän joutuu rikosten tielle. Suoranaiset avustukset ovat ongelmallisia armolahjoja, koska työtön herpaantuu niiden vuoksi, veltostuu ja tyytyy viettämään toimetonta elämää. Varatyöt voivat vähentää ammattitaitoa, koska niihin ei olla perehtyneitä ja työtön ei pääse normaaliin suoritukseensa. Varatöiden pienet palkat vaikuttavat työttömään niin, ”...ettei miehillä ole mielenkiintoa työhönsä, vaan päinvastoin he veltostuvat.” Mietinnössä annetaan markkamääräisiä yleisohjeita palkoista. Vielä mainitaan erikseen ”Eryteisesti on pidettävä huolta siitä, että keskipalkkataso jossain varatyössä ei ilmeisesti painu alle sen, mitä voidaan katsoa varatyöntekijän ja hänen perheensä välttämättömimmän toimeentulon tarpeen edellyttävän.”¹⁴⁷ Mietinnön palkkatyöläinen on pääsääntöisesti perheenelättäjämies.

Mietintö yhdistää työttömät nuoret miehet ja työttömät naiset. Molemmilla on se ominaisuus, että he ovat tärkeitä koko kansan tulevaisuudelle. Ryhmiä yhdistää myös se, että ne ovat alttiita joutumaan paheiden ja rikoksien poluille. Komitea mainitsee samassa yhteydessä erikseen, että nuoret miehet eivät ole kylliksi kehittyneitä, jotta voisivat vastustaa joutilaan ja puutteenalaisen elämän kiusauksia. Tämä erityisesti, jos he ovat 18 ja 20 välillä ja vailla kodin turvaa.¹⁴⁸

Se, miksi työttömät naiset joutuvat paheiden ja rikosten kiusauksiin, ei ilmeisesti johdu heidän kehitysasteestaan. Joka tapauksessa naisten alttius kiusauksiin jää tarkemmin yksilöimättä. Naisten työttömyyttä koskeneessa mietinnössä komitea määritteli

¹⁴⁵ KM 1932:2, 4, 5.

¹⁴⁶ KM 1930:3, 9; KM 1932:2, 44, 45.

¹⁴⁷ KM 1932:2, 7, 27, 31, 44.

¹⁴⁸ KM 1932:2, 41.

useassa kohdin kotitalouden hoidon suuren merkityksen, joten johdonmukaista on, että nuoreen työttömään mieheen yhdistetty kodin turva myös tarkoitti talouskursseilla olleiden työttömien naisten saaman opetuksen mukaan hoidettua kotitaloutta ja sen luomaa turvaa.

Komiteamietinnössä pienviljelijöiden työttömyyttä pidetään vaikeana pulmana ja heidätkin on pakko lukea työttömiin.¹⁴⁹ Lama-aika aiheutti sen, että työttömän naisen määrittely ja yleensä työttömät naiset eivät olleet ainoa viranomaisille pulmia ja vaikeuksia tuottava ryhmä.

Siveellisestä rappeutumisesta puhutaan vain mietinnön jälkimmäisessä osassa. Käsitettä ei selitetä tarkemmin. Kun käsite on otettu esiin heti mietinnön alussa, niin jatkossa esiin tulevat useat työttömän käyttäytymistä koskevat luonnehdinnat ilmeisesti katsottiin siveelliseen rappeutumiseenkin kuuluviksi.

Komiteamietintöjen teksti ja kielenkäyttö on nykylukijasta ja lähilukevasta tutkijasta paikoitellen vierasta ja joskus vaikutus on koomillinen. Kokonaisuudessaan, mietinnön koko kielenkäyttötapa vasten arvioituna, tutkijan irralleen ottama työttömän henkilön määrittelemine ei ehkä sittenkään ole niin kovalla tyylillä kirjoitettua kuin mikä ensi lukeman vaikutus on. Nimittäin seuraavanlaisella kielenkäytöllä komitea luettelee syitä, joista koko maailmaa koskevan pulan ajatellaan johtuvan. Yksi syy kuuluu seuraavasti: ”Taipuisuuden puute nivelissä, joiden kautta todellinen ostokyky, ilmaistuna rahamaksuvälineissä ja luotossa, eräiden mielestä on sidottu maailman käytettävissä oleviin kultavarastoihin ja joka on vaikuttanut maailman markkinahintojen ennenkuulumattomaan laskuun.”¹⁵⁰ Nykylukijan ja tutkijan on oltava hermeneuttinen koko mietinnön tekstiä kohtaan sitä lukiessaan ja tulkitessaan, ei vain työttömän henkilömäärittelyjen kohdalla.

Jälkimmäinen mietintö pohti työttömyyttä ja työtöntä 66 sivun verran. Naisten työttömyyttä komitea pohti 12 sivun verran. Komiteoiden jäsenet olivat osin samoja

¹⁴⁹ KM 1932:2, 29.

¹⁵⁰ KM 1932:2, 4.

henkilöitä.¹⁵¹ Sinänsä sen, että naisten työttömyyttä varten asetettiin erikseen komitea ja että se teki työnsä loppuun, voi nähdä osoituksena asiallisesta suhtautumisesta naisten työttömyyteen.

Jälkimmäisen mietinnön esitystapa ja rakenne ovat komiteamietinnöille tyypillisiä. Mietinnössä on katsaukset muihin maihin, itse asiasubstanssin historiallinen ja organisatorinen selvitys, tilastoja, asetusehdotukset ja vastalause. Tämän tyyppisessä esitystavassa kerronnan tarkoittama toimija ja subjekti asettuvat laajoihin, edustaviin ja kattaviin yhteyksiin. Jälkimmäisen mietinnön työtön on yleistytön, normityötön ja pääasiassa miestyötön.

2.7 Siveellisesti rappeuttava työttömyys

Siveellisyydellä oli aikalaiskeskusteluissa varsin laaja merkitys. Siveellisyys liitettiin ennen kaikkea yksilön vastuullisuuden kasvattamiseen kansalaisena. ”Siveellisen luonteen” kehittäminen oli aikakauden keskeisiä tavoitteita. Siveellinen ihminen merkitsi ihmistä, joka pysyi vakaumuksensa takana ja jolla oli ymmärrystä yhteiskunnallisen vallan käyttämiseen. Siveellisyys oli merkitykseltään huomattavasti laajempi kuin sukupuolisiveellisyys.¹⁵² Henkilö, joka oli sukupuoli-siveellisyyden suhteen mallikelpoinen, saattoi kuitenkin olla varsin siveetön, mikäli häneltä puuttui rehellisyyttä, uutteruutta, raittiutta jne.¹⁵³

Tutkimuskirjallisuudessa aikakauden siveellisyys- ja moraalikeskustelua ja sen edustavuutta on suhteellistettu muistuttamalla erosta kaupunkien ja maaseudun välillä. Sosiaaliset raja-aidat tarkoittivat sitä, että jokainen oli yhteisönsä jäsen ja sen odotusten kohde. Kaupungeissa järjestyksenpito oli tiukkaa.¹⁵⁴ Henkisen rappeutumisen syinä voitiin pitää suoraan teollistumista ja kaupungistumista.¹⁵⁵ Sukupuolikonfliktit, jotka koskivat seksuaalisuutta, liittyivät lähinnä

¹⁵¹ KM 1930:3, 2; KM 1932:2, 2.

¹⁵² Jauhiainen 2007, 257.

¹⁵³ Jauhiainen 2007, 257; Lainaus Siltala 1999, 17.

¹⁵⁴ Haapala 1997, 122–123.

¹⁵⁵ Nygård 1998, 19.

kaupunkiporvarilliseen elämään ja luokkaeroihin.¹⁵⁶ Sukupuolikonfliktit tarkoittavat keskustelutasolla esille otettuja konflikteja.

Moraalireformi alkoi 1800-luvun loppupuolella. Pirjo Markkolan mukaan reformissa oli kyse halusta muuttaa ja uudistaa yhteiskunnassa vallinneita siveellisyyksäesityksiä ja ihmisten tapoja. Moraalissa oli kyse siitä, mitä pidettiin siveellisesti oikeana tai vääränä.¹⁵⁷

Siveellinen rappeutuminen tuli usein esille työtuvan aikalaisten keskusteluissa työttömistä ja työttömyydestä, samoin moraaliarvot tai moraaliperustelut. Useimmiten siveellisyys ja moraalit jäävät tarkemmin määrittelemättä. Moraali näyttää pääasiassa selittävän työkykyisen halua saada köyhäinhoitoa tai halua saada vastikkeetonta apua. Siveellisyyden tai siveettömyyden yhdistäminen työttömyyden hoitoon on vakuuttava ja tehokas esityskeino. Esitystavalla voi antaa erityisen lisäpönttimen vaatimuksille tai ehdotuksille: kauhea, rappeuttava siveettömyys uhkaa joka käänneessä ellei.

Puhe lankeamisesta liitetään usein puheeseen siveellisyydestä. Niin myös työttömien kohdalla. Työttömien kohdalla lankeaminen ja siveellisyyden vastakohta siveettömyys seuraavat siitä, ettei ihminen tee työtä. Kun ei tee työtä, niin vapaan ajan voi käyttää johonkin muuhun, ja tämä muu voi olla lankeamista epätoivottuun käyttäytymiseen, komiteamietinnön mukaan esimerkiksi lankeamista rikosten polulle.

Joutilaisuus tulee usein esille käyttäytymistä arvioitaessa. Pirjo Markkola selvittää käsitettä joutilaisuus työläisperhettä koskevan tutkimuksen yhteydessä. Köyhille lapsille tarkoitetun työhuoneen perustamisen yhteydessä 1900 - luvun alussa Tampereella köyhäinhoitoviranomaiset perustelivat työhuonetta joutilaisuuden vastustamisella. Lasten ja nuorten kohdalla joutilaisuutta ja toimettomuutta oli oleskelu kadulla, vaikka olisi ollut kyseessä sanomalehtien myynti. Työnteko työhuoneessa vaikutti paitsi joutilaisuuteen niin myös pahantapaisuuteen sitä vähentämällä. Joutilaisuus liittyi kasvatukseen ja hoidon puutteeseen ja joutilaita täytyi

¹⁵⁶ Rantalaiho 1994, 18.

¹⁵⁷ Markkola 2002a, 166.

ojentaa. Markkolan mukaan kiinnostavaa on se, että joutilaisuus liitettiin köyhiin ihmisiin.¹⁵⁸

Joutilaisuuden vastustaminen on tiiviisti yhteydessä työkykyisyyteen ja työhaluun. Nämä liittyvät vanhastaan vaivaishoitoon ja kerjäämisen vastustamiseen. Joutilaisuus tai ahkeruus, työhalu tai laiskuus, työnteko tai siveettömyyksiin lankeaminen ovat vastakohtia, jotka liittyvät vaivahoidon ja köyhäinhoidon avustettavien käyttäytymisen arviointiin.

Vahvimmin siveettömyyden ja lankeamisen ajateltiin liittyvän seksuaalikäyttäytymiseen ja/tai rikosten tekemiseen. Näille poluille tai kalteville pinnoille työhaluton tai työtön saattoi helposti ajautua. Maalta kaupunkiin töitä hakemaan tullut oli lankeamisvaarassa, näin Tampereen Naisyhdistys edellä olevassa lausunnossaan mainitsi.¹⁵⁹

Henkilön siveellisesti rapautuneeseen elämiseen tai toimintaan syinä nähtiin heikko perussivistys, henkiset heikkoudet tai henkinen alamittaisuus. Siveellisesti rapautunut työtön ei ollut kyennyt vastustamaan houkutusia. Yksi jatkuva köyhäinhoidon viranomaisten huolenaihe oli avunsaajan alttius käyttää väärin yhteiskunnan tarjoamaa apua. Avun mahdollisuuden ajateltiin houkuttelevan työkykyisenkin hakemaan avustusta.

Keskusteluun työttömästä naisesta yhdistetään usein prostituutio. Työttömän ja prostituution yhdistäminen tulee esille tutkimuskirjallisuudessa. Jarmo Peltolan mukaan osa lama-aikaisista prostituoiduista oli entisiä palvelijattaria.¹⁶⁰ Työttömiksi jääneille naisille, joita mies ei elättänyt, jäi jäljelle vain vähemmän arvostettuja toimeentulokeinoja, kuten viinanmyynti ja varastelu sekä miehistä poiketen prostituutio.¹⁶¹ Kun naisten työttömyydestä tuli vuoden 1929 aikana ongelma, niin Tampereen poliisilaitoksella havaittiin, että kaupunkiin muualta muuttaneiden nuorten naisten työn puute lisäsi prostituutiota. Vaikka prostituutiosta ei puhuttu suoraan

¹⁵⁸ Markkola 1994, 203–206.

¹⁵⁹ Kts.s.20.

¹⁶⁰ Peltola 2008a, 67.

¹⁶¹ Peltola 2008a, 177.

valtuuston kokouksissa, lymysi se kuitenkin naisten työttömyyskysymyksen alla omana yhteiskunnallisena ongelmanaan.¹⁶² Työtuvat olivat myös yksi keino, kun yhteiskunta pyrki kamppailemaan prostituutiota vastaan.¹⁶³

Samaan aikaan syksyllä 1931, kun työtupaa perustettiin, perustettiin työttömiä ”huoltamaan” myös työttömyyshuoltotoimikunta. Huoltotoimikunta auttoi hätään joutuneita, ja työttömille annettiin ruoka-avustuksia ja asunnottomia autettiin. Noin 50 työtöntä naista oli menettänyt asunnon. Asuntojen hankkiminen oli kiireellistä, koska ”Siveelliset vaarat, jotka näissä olosuhteissa uhkasivat esim. nuoria tyttöjä, olivat suuret.”¹⁶⁴

Kunnalliskertomuksen esitystapa on seuraava: suuri vaara uhkaa, vaaran aiheuttajaa ei kerrota, mutta objekti on nuori tyttö. Kunnalliskertomuksen tekstissä oleva diskurssi, puhetapa, häivyttää vaaran varsinaiset aiheuttajat ja toteuttajat. Puhetapa saa tehonsa siitä, että se näyttää mielikuvan tasolla jo toteutuneen, siveettömän toiminnan. Siveys, siveettömyys ja työttömät esitetään käsitteellisesti yhdessä.

Moraali-käsite löytyy myös tutkimuskirjallisuuden otsikkovalinnoissa selostettaessa köyhäinhoidon viranomaistoimintaa. Esimerkiksi Kyösti Urponen kirjoittaessaan huoltoyhteiskunnan reformien käynnistymisestä valitsee mm. otsikon *Köyhäinhoito moraalien vartijana*. Tällä otsikolla Urponen puhuu esimerkiksi vastikkeettoman toimeentulon vierastamisesta köyhäinhoidossa, työsuoritukseen perustuvasta avusta, hätäaputöiden teettämisestä ja työmoraalin, säästäväisyyden ja siveellisyyden vaalimisesta. Urponen yllä mainitussa kirjoituksessa tulee esiin se, että köyhäinhoitolain toimeenpano perustui yksilökeskeiselle ihmiskuvalle.¹⁶⁵ Yksilökeskeisen ihmiskuvan mukaan työtöntä sai ja myös kuului arvioida.

Mirja Satka kirjoittaessaan sosiaalisen työn luonteen muuttumisesta peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi valitsee mm. otsikon *Sosiaalista työtä lain*,

¹⁶² Peltola 2008b, 93.

¹⁶³ Peltola 2008a, 182.

¹⁶⁴ Kaupunginhallituksen kertomus 1931, 211–215.

¹⁶⁵ Urponen 1994, 182.

moraalin ja kasvatuksen keinoin. Kun Satka kirjoittaa hyvinvointivaltion sosiaalisesta työstä, niin otsikkona on mm. *Täydellisestä järjestelmästä laadukkaaseen palveluun.*¹⁶⁶

Työttömän työtuvan naisen kannalta voi ajatella otsikoiden johdonmukaisuutta seuraavalla tavalla: Kun laman aikana hoidettiin työtöntä naista, niin tavoitteena oli täydellisellä järjestelmällä auttaa ja kasvattaa. Järjestelmään oli sisäänkirjoitettuna moraalikoodisto, jota sovellettiin työtuvan työttömään naiseen. Köyhäinhoidolla oli kunnianhimoinen tavoite olla täydellinen auttamisjärjestelmä ja myöhemmin tavoitteeksi tuli palveluiden laatu. Köyhäinhoidon auttaminen yhdisti moraalin, kasvatuksen ja siveellisyyden vaatimuksia kokonaisuudeksi.

Työttömyyskomiteamietinnöissä mainittiin nimenomaan, että pitkään jatkunut työttömyys rappeuttaa siveellisesti: vastuuntunne herpaantuu, siveellinen häviö hajottaa perheen ja vie heikon yksilön rikosten teille.¹⁶⁷ Työttömistä on pidettävä huolta, koska kansan tulevaisuudelle tärkeät naiset ja nuoret miehet voivat joutua paheisiin ja ehkä rikoksien poluille.¹⁶⁸ Mietinnössä naisten työttömyyden hoidosta komitea ei kuitenkaan ota esille suoraan siveellisyyteen tai moraaliin liittyviä seikkoja.

Keskustelua tutkimusaineistossa ilmenevistä työttömien henkilöarvioinneista ja käyttäytymiseen puuttumisesta käytiin yleensä suhteessa muut (kuin työttömät) – työttömät. Mutta myös toisin päin moraal- ja siveettömyysdiskurssia ja siveettömyyden uhkakomponenttia osattiin käyttää, joko tietoisesti tai tiedostamatta. Nimittäin työttömien kokous jätti valtuustolle vaatimuksen työmaiden avaamiseksi työttömille, ja tässä yhteydessä työttömien kokous varoitti ja huomautti joutilaina katuja mittailemaan joutuvista nuorista miehistä, jotka ovat moraalisisessa vaarassa.¹⁶⁹ Nuorten, katuja mittailevien nuorten miesten vaara määrittyi moraaliseksi, kun sitä vastoin samassa keskustelukontekstissa asunnottomien nuorten, työttömien tyttöjen vaara määrittyi siveelliseksi. Tässäkin tapauksessa kiristyskeino, uhka tai vaara, jolla uhataan, jätetään yksilöimättä. Se, miten vaara aktualisoituu tai kenelle vaaraa

¹⁶⁶ Satka 1994, 334.

¹⁶⁷ KM 1932:2, 3.

¹⁶⁸ KM 1932:2, 41.

¹⁶⁹ Kaupunginhallituksen kertomus 1930, 191.

aiheutuu, jää myös selventämättä. Aiheuttavatko katuja mittailevat työttömät muille kadulla liikkuville moraalisen vaaran ja miten, vai joutuvatko katuja mittailevat työttömät itse ulkoapäin tulevan moraalisen vaaran kohteeksi?

Työttömään yksilöön liitetyt mahdollisuudet oman toiminnan kontrollointiin tai pätevään subjektuuteen kävivät ilmi myös edellä esitetyistä komiteamietinnöistä. Komitea oli sitä mieltä, että työttömyyteen sinänsä liittyy potentiaalinen mahdollisuus *joutua kohteeksi* (esimerkiksi yhteiskunnalliselle kiihotukselle) tai yleensä tahdottomasti *päätyä* määrittelemättömään, epätoivottavaan käyttäytymiseen. Komitean mielestä kyseessä oli vastuuntuntoon liittyvä herpaantuminen. Työttömien yo. kokous osoitti kuitenkin muutakin kuin pelkkää herpaantumista, kun työttömät esiintyivät toimijoina omassa asiassa; toimintaan sisältyvään puhetapaan ”asettuminen” ja puhettavan oikeutus käyttöyhteydessään olivat itse asiassa hyvin samantyyppisiä kuin komiteainstituution tai kaupungin viranomaisten käyttämät kielenkäytön valinnat.

Työttömien kokouksiin kuului luonnollisesti myös työttömiä naisia. Aiemmin tässä tutkimuksessa esitetystä kävi ilmi, että myös työtuvan työttömillä naisilla oli työnvälityksen kaavakkeissa merkintöjä esimerkiksi työttömien komitean toimintaan osallistumisesta. Ilmeistä on, että myös ns. joutumis- tai päätymispuheet moraalittomuuteen, siveettömyyteen tai vaaroihin olivat heillekin tuttuja.

Yksilökeskeinen ja -lähtöinen köyhäinhoito saattoi koitua avunsaajalle sekä eduksi että vahingoksi. Siveellisyyden ja moraalien arvioinnissa ns. yksilökeskeisyys näyttää osoittautuneen työttömälle naiselle haitaksi.

2.8 Yhteenveto työttömän määrittelyistä

Työttömän määrittelyistä ilmenee työttömän opettamisen ja kasvattamisen tarpeet. Työtön nainen saattoi oppia ammattitaitoa, yleensä elämässä tarvittavia taitoja ja kotitaloudessa tarvittavia taitoja. Työttömiä ajateltiin voitavan kasvattaa yhteiskuntakelpoisuuteen ja vastuuntuntoon.

Kelvollinen työtön nainen määrittyi vanhemmaksi, perheelliseksi ja syyttömäksi työtä vailla olemiseen. Työttömän heikompi kykyisyys ei ollut haitta, vaan juuri heidän laistensa auttaminen oli hyväksyttävää ja ymmärrettävää. Kun työnvälitystoimisto otti yli 65-vuotiaan kortistoon, niin samalla työtön tuli määriteltyä hyvissä ruumiinvoimissa olevaksi. Korkea ikä ei välttämättä ollut este, koska vanhemmallakin naisella oli oikeus säilyttää taloudellinen itsenäisyys. Hätä toimeentulosta, köyhyys ja puute olivat pakollisia työttömän määreitä.

Jos työtön oli elatusvelvollinen perheestään, niin se oli etu. Jos työtön nainen oli naimisissa, niin se oli hänelle haitta, varsinkin jos aviomies oli kunnollinen, työssä ja huolehti elatusvelvollisuudestaan. Perheen hajoaminen oli aina työttömän kohdalla mahdollista.

Työttömän käyttäytymistä ja luonteenpiirteitä kuvasivat herpaantuminen, masennus, joutilaisuus, veltostuminen, heikentynyt tahto selviytyä vaikeuksista ja puutteet käsityskyvyssä, sivistyksessä ja yhteiskuntakelpoisuudessa. Työttömänä olemiseen liittyi alttius ja mahdollisuus riskikäyttäytymiseen. Työttömyys oli uhka itse työttömälle, yhteiskunnan järjestykselle ja katurauhalle. Heikommat yksilöt työttömyys voi viedä rikosten polulle tai kalteville pinnoille. Työtöntä uhkasi alituisen siveellinen häviö tai prostituutio. Nuori työtön nainen oli siveellisessä vaarassa ja nuori työtön mies 18–20 ikävuoden välillä oli erityisen turvaton.

Kelvollinen työtön oli siis työkykyinen, työhaluinen, köyhäksi todettu ja syytön työttömyyteensä. Kelvollinen työtön oli käyttäytymiseltään ja luonteeltaan vaaraton, siveellinen, moraalinen ja yhteiskuntakelpoinen.

2.8.1 Työttömän yhteiskuntakelpoisuus

Köyhäinhoidon käsikirja vuodelta 1926 selvittää köyhyyden ja yhteiskunnan suhdetta. Köyhyydessä ja köyhissä on samoja piirteitä, joita jo tutkimukseni alkuosassa otin esille. Määrittelyt, pelätyt, kuvitellut tai todetut, olivat siis osa varsin yleistä köyhäinhoidon avustuksensaajan ihmiskuvaa. Käsikirja esittää köyhyyttä seuraavasti:

Jo sekin, että osa kansasta elää hyvin heikoissa taloudellisissa oloissa, vahingoittaa yhteiskuntaa. Köyhimpien kansankerrosten keskuudessa ovat terveydelliset olot yleensä huonoimmat, rikollisuus on suhteellisesti suurempi kuin parempiosaisten keskuudessa, huolehtiminen huomispäivästä heikompi. Näistä kansankerroksista etupäässä myöskin nousevat ne voimat, jotka pyrkivät järjestettyä yhteiskuntaelämää järkyttämään. Taistelu köyhyyttä vastaan on sentähden tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä.

Huolenpito varattomien kansankerrosten toimeentulosta velvoittaa yhteiskuntaa suoranaisiinkin toimenpiteisiin köyhyyden estämiseksi. Sellaisia ovat esim. niin sanotun sosiaalivakuutuksen eri muodot, kuten yleinen vanhuus-, työkyvyttömyys-, sairaus- ja tapaturmavakuutus, niinikään julkinen työnvälitys, ammattiopetuksen edistämien, ...¹⁷⁰

Köyhäinhoidon ja työnvälityksen ihmiskuvaan kuului avustettavien ohjaaminen ja valvonta. Valvottavien puolelta arvioituna tämä tarkoitti tottelevaisuutta ja mukautumista ohjeisiin. Työtuvan käytännön toimintaa ohjasivat ohjesäännöt.¹⁷¹ Työtupaan sopeutui työn tekemisen ohella myös sääntöjä noudattamalla.

Yhteiskunnan elätettäväksi jättäytyminen liittyi työttömyyskeskusteluun, kuten koko köyhäinhoitoon. Tältä kannalta arvioituna työttömällä oli erityinen vaara menettää yhteiskuntakelpoisuus-ominaisuutensa. Työtupakin saattoi olla yhteiskuntakelpoinen, jos se vain säästi kaupungin verovaroja. Naisten työnteko työtuvassa oli hyödyllistä valtiolle, muille kuntalaisille ja laajemmin koko yhteiskunnalle, koska siellä tehtiin tuotteita mm. puolustusvoimille, kansakouluille ja lastenkodeille.

Varsin tärkeätä yhteiskuntakelpoisuusdiskurssia käytiin erityisesti komiteamietinnön tasolla. Yhteiskuntakelpoisuudesta puhuttiin vain jälkimmäisessä työttömyyskomitean mietinnössä. Naisten työttömyyttä koskeva mietintö ei mainitse yhteiskuntaa tai sen

¹⁷⁰ Tavastähti 1926, 6-7.

¹⁷¹ Liite 1. Tutkimuksen sivu 131. Työtuvan johtosääntö.

etua, mutta mietintö huomauttaa työttömän naisen yhteiskuntaluokan huomioon ottamisesta ammattikurssien sisältöä suunniteltaessa.

Komitean mukaan yhteiskunnan etu tarkoittaa sitä, että 1) työttömiä tuetaan, 2) työttömyyden aiheuttamaa siveellistä rappeutumista estetään, 3) huomioidaan työttömän otollisuus yhteiskunnan vastaiselle kiihotukselle, 4) huomioidaan nuorten työttömien miesten ja työttömien naisten tärkeä merkitys koko kansan tulevaisuudelle ja että 5) estetään työttömien rikollisuutta.

Poliittinen toiminta tai poliittinen aktiivisuus yhdistyy työttömyyteen komitean esille ottamassa kiihotusotollisuudessa. Kuntatasolla työnvälitystoimisto merkitsi työttömän lomakkeisiin mahdollisen kuulumisen työttömien komiteaan tai osallistumisen työriitoihin työpaikoilla. Työnvälitystoimisto saattoi tehdä merkintöjä myös puoluepoliittisista yhteyksistä. Ja vielä, naisten työttömyys yhdistyy prostituutioon ja määrittyy yhteiskuntatason ongelmaksi.

Valtio-käsite on esillä pääasiassa laajempaan työttömyys-käsitteeseen yhdistettynä valtionavustuksesta tai valtion töistä puhuttaessa.¹⁷² Työttömään valtiota ei yhdistetä.

3. Työtuvan temaattinen biografia

3.1. Historiantutkimuksen elämäkerta

Historiallinen Aikakauskirja omisti elämäkerralle teemanumeron vuonna 2012.¹⁷³ Teemanumero liittyy historiantutkimuksen elämäkerralliseen käännteeseen, joka tarkoittaa suosiota, joka elämäkertojen kirjoittamisessa ja tutkimisessa on nykyään havaittavissa. Käännettä on nimitetty myös yksilön paluiksi historiaan.¹⁷⁴ Käännteessä on kyse myös muutoksesta, jossa ei vain uudelleen koodata yksittäisen ihmisen elämäntyötä, vaan ymmärretään myös käsitteet totuus, identiteetti ja muistaminen

¹⁷² Kunnalliskertomukset. KM 1930:3, 11; KM 1932:2, esim. 18,19,26–41.

¹⁷³ Historiallinen Aikakauskirja 4/2012.

¹⁷⁴ Sarjala 2012, 414; Hakosalo, Jalagin, Junila, Kurvinen 2012, 375.

historiallisina konstruktioina.¹⁷⁵ Koko biografista tutkimusta ja sen käsitettä voisi täsmentää ja voisi puhua ihmislähtöisestä tai ihmiskeskeisestä tutkimuksesta.¹⁷⁶

Akateemisen tutkimuksen piirissä on pohdittu kysymystä tutkimuskohteen merkittävydestä eli siitä, millä edellytyksellä yksilön elämä on tutkimisen ja kertomisen arvoinen. Vastauksen voi antaa mikrohistoria, jossa käsitellään entuudestaan tuntemattomia, marginaalisia yksilöitä. Mikrohistoria korostaa sitä, että yksilön ei tarvitse olla tunnettu tai edes tyyppillinen ollakseen historiallisesti kiinnostava.¹⁷⁷

Teemanumeron pääkirjoituksessa mainitaan, että yksilön historia saa arvonsa siitä, että se kytketään suurempiin viitekehäyksiin. Ilman viitekehystä tarkkakin elämäkerta jää vain kronologiaksi tai irralliseksi kertomukseksi kehdestä hautaan.¹⁷⁸ Mitä alemmista sosiaaliryhmän edustajista on kyse, sitä varmemmin he näyttäytyvät statisteinä tai heidät niputetaan massaksi tai pelkistetään numeroiksi tilastoihin. Modernikin historiantutkimus toisintaa usein kaavaa, jossa sivuhenkilöt kuvataan karikatyyrinomaiseksi yksiääniseksi joukoksi. Alhaiset saavat tyytyä sivurooleihinsa ja heidät esitetään keskiarvoina.¹⁷⁹

Elämäkertojen luokittelutapoja on useita. Elämäntyöbiografia esittää henkilön ammatin ja työn. Psykobiografia pohtii ihmisen kehitystä muun muassa lapsuuden kokemusten kautta. Eksistentiaalinen biografia etsii elämän käyttövoimaa ja sitä, miten perustavia eettisiä ja olemassaoloon liittyviä kysymyksiä käsitellään. Elämänkulkuanalyysi asettaa ihmiselämän yhteiskunnan rakenteellisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin konteksteihin. Elämänkulku määritellään sarjaksi sosiaalisesti määritettyjä tapahtumia ja rooleja, joihin yksilö osallistuu ja joita hän toteuttaa elämänsä aikana.¹⁸⁰ Klassisen biografian määritelmän tunnusmerkkejä ovat yhtenäisyyteen pyrkivä lineaarinen kerrontatapa, kronologisuus, kohdehenkilön tunnistettavissa oleva

¹⁷⁵ Possing 2007, 35–36.

¹⁷⁶ Hakosalo, Jalagin, Junila, Kurvinen 2012, 375.

¹⁷⁷ Hakosalo, Jalagin, Junila, Kurvinen 2012, 376.

¹⁷⁸ Lamberg 2012, 373.

¹⁷⁹ Lamberg 2012, 373–374.

¹⁸⁰ Häkkinen 2012, 378.

identiteetti ja lähes kaikkietävä tutkija.¹⁸¹ Klassinen elämäkerta esittää ihmisen elämän kehdestä hautaan.

Elämäkerta voi olla osaelämäkerta tai kokoelämäkerta. Elämäkerrassa poikkitaiteikkaus koskee tutkimuskohteen jotain tiettyä elämänavaihetta. Vaarana tällöin on vaiheen ylikorostuminen, kokonaikäsitteksen heikentyminen tai se, että poikkitaiteikkausta ei sidota muihin elämänavaiheisiin. Vaiheen valinta ja sopivuus voivat olla ongelmallisia, koska valittu vaihe ei välttämättä ole uutta tietoa tuova ajanjakso. Pitkittäisitaiteikkauksen vaarat ovat samantyyppisiä. Jos on valittu vain lyhyt ajanjakso tai rajoitettu näkökulma, niin kyseessä voi olla ennemminkin tapaustudkimus.¹⁸²

Elämäkerta voi olla kollektiivibiografia (prosopografia), kun se kuvaa ryhmää. Kollektiivibiografia analysoi taustaa useille ihmisille, jotka liittyvät yhteen jollakin yhteisellä kokemuksella.¹⁸³ Kollektiivibiografiaa kuvataan myös usean elämän tiiviiksi kuvaamiseksi pieniselämäkertojen muodossa.¹⁸⁴ Ryhmäbiografialle on myös tyyppillistä ryhmän henkilöiden välisten sosiaalisten, henkilökohtaisten tai ammatillisten vuorovaikutusten tarkastelu ja kuvattavien muodostamien verkostojen tarkastelu.¹⁸⁵ Ryhmä voi olla tutkijan kokoama tai jo valmis ryhmä ennen tutkimusta.

Tavallisen kansan eräs mahdollisuus tulla elämäkerrallisen tutkimuksen kohteeksi on ollut juuri kollektiivibiografinen tutkimus. Varsinkin 1900-luvun alusta lähtien on selvitetty eri viranomaisten pitämiin luetteloihin, sukuselvityksiin tai biografisiin hakemistoihin nojautuen esimerkiksi väestö- ja taloushistorian kysymyksiä tai poliittista käyttäytymistä. Tällöin on kerätty pieniselämäkertoja suurista ihmisjoukoista ja saatuja tietoja yhdistelemällä on pyritty selvittämään merkittäviä historian ilmiöitä. Yksilöistä ei sinänsä ehkä ole pystytty saamaan paljoakaan

¹⁸¹ Sarjala 2012, 413.

¹⁸² Kostiainen 2006, 33–34.

¹⁸³ Österberg 1996, 326.

¹⁸⁴ Kinnunen 2012, 391.

¹⁸⁵ Kinnunen 2012, 392.

yksityiskohtia, mutta monista henkilöistä olevien tietojen yhdistely voi johtaa hyviin tuloksiin.¹⁸⁶

3.1.1 Tieteelliset kriteerit täyttävän elämäkerran määrittely

Elämäkerrallisen tutkimuksen arvo on siinä, että sillä on perustutkimusta luova luonne. Samoin elämäkerrallisen tutkimuksen kautta voi täsmentää ja hienosäätää jo saavutettuja tutkimustuloksia.¹⁸⁷

Elämäkerrallista tutkimusta on moitittu siitä, että se on yksilöstä laadittu yleisesitys, josta voi puuttua varsinainen kysymyksenasettelu, problematiikka. Yksilön tutkimuksen tarkoituksenmukaisuutta on epäilty sen vuoksi, että on nähty, että yksilön toimilla ei sinänsä ole merkitystä. Tällainen mielikuva on Heikki Roiko-Jokelan mukaan absurdi ja sen taustalla on näkemys historiasta luonnonvoimana, jonka kulkuun yksilöllä tai ihmisyhteisöllä ei voi olla vaikutusta. Käsitystä on perusteltu sillä, että historiassa näyttää toistuvan tiettyjä säännönmukaisuuksia tai ”lakeja”, mutta mitä ”pienempään” tutkimuskohteeseen siirrytään, sitä epäselvemmäksi lainalaisuudet kuitenkin käyvät.¹⁸⁸

Kollektivistisen elämäkertatutkimuksen vaarana on yksilön hukkuminen ympäristöönsä. Yksilön ja ympäristön vuorovaikutussuhteiden arviointi ja mittaaminen on vaikeata. Jos pitäytyy vain yhteisön mittakriteereihin, niin se voi vääristää yksilöstä saatavaa kuvaa. Yksilön ja yhteisön vuorovaikutussuhteessa on mietittävä sitä, kuinka paljon yksilö voi muokata ympäristöään vai kuinka paljon yksilö on ympäristönsä tuote.¹⁸⁹ Tutkimuksessa on myös muistettava, että tutkittava ei välttämättä ole aikakautensa tyypillinen ihminen.¹⁹⁰

Elämäkertakirjoittamisen lähteitä koskee kysymys siitä, milloin lähdeaineisto on riittävän ehjä ja kattava. Ns. uuden biografian kanta on, että aukkoisuus ja ristiriitaisuus on pikemminkin elämäkertoihin olennaisesti kuuluva piirre kuin

¹⁸⁶ Kostiainen 2006, 31.

¹⁸⁷ Roiko-Jokela 2006, 210.

¹⁸⁸ Roiko-Jokela 2006, 211.

¹⁸⁹ Roiko-Jokela 2006, 216.

¹⁹⁰ Roiko-Jokela 2006, 213.

ratkaistava ongelma. Uuden biografian tavoitteena ei välttämättä ole rekonstruoida kohdehenkilölle koherenttia minuutta.¹⁹¹

3.1.2 Teeman käyttämisen haitat ja edut biografiassa

Tutkimustulosten yleistämis- ja edustavuusongelmat eivät ratkea automaattisesti temaattisella otteella. Itse teeman valinta on perusteltava ja samoin se, miten teema on teoreettisesti perusteltavissa. Biografian kohde vaikuttaa myös teeman valintaan. Metodologisia etuja teeman käytössä on useita. Riski sille, että maailma ja muut ihmiset toimisivat yhden subjektin suurena reservinä, pienenee. Teeman avulla tutkimuskysymyksen voi rajata käsiteltävissä oleviin osuuksiin. Tämä on erityinen etu, jos tutkimuskohde käsittää useita osa-alueita ja haarautumia. Temaattinen biografia rajaa ja yksinkertaistaa tutkimuskohdetta. Se laajentaa biografiakäsitettä, koska se tarkentaa tutkimusfokusta. Temaattisella biografialla lukija tavoittaa kirjoituksen näkökulman ja kertomuksesta tulee havainnollinen ja konkreettinen.¹⁹²

3.2 Työtuvan temaattinen biografia

Tutkimuksen peruskäsite on työtön ja tämän käsitteen sisältö suhteessa työtuvan työttömyyteen. Työtön-käsitteen sisältö on toisaalta sen virallinen sisältö, ja toisaalta käsitteen saama sisältö erilaisissa puhetoissa ja keskusteluyhteyksissä. Näitä tekstien ja puheiden määrittelyitä yhdistän työttömien biografia-aineistoon. Tutkimukseeni valitsemiani teoreettisia näkökulmia pidän myös teemoina, joita suhteutan työttömien biografiaryhmään. Metodisesti teemojen valinnat rajaavat aineistolle esittämiäni kysymyksiä.

Näiden yllä olevien tutkimusasetelmaan liittyvien seikkojen vuoksi temaattinen biografia osoittautui luontevaksi valinnaksi määrittämään tutkimuksen tarkastelunäkökulmaa.

¹⁹¹ Hakosalo, Jalagin, Junila, Kurvinen 2012, 375.

¹⁹² Lundkvist 2007, 94–95, 100.

Päivi Mäkelä on selvittänyt temaattista biografiatutkimusta.¹⁹³ Mäkelän mukaan elämäkertatutkimuksessa henkilöllisen kohteen ylittävä problematiikka ja sen tavoittaminen on mahdollista temaattisella biografialla.

Tutkimustyyppin lähtökohtaisena ajatuksena on, että tutkimuksen tulisi ottaa jokin yleisempi ilmiökokonaisuus yksilön kautta käsiteltäväksi. Näin yksilön toiminnan ohella tulkittaisiin myös tätä yleisempää ilmiötä. Henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa ei ole pohdittu induktiivisen päättelyn ja tulkinnan ominaispiirteitä, ongelmia ja mahdollisuuksia.¹⁹⁴

Henkilön ja hänen ympäristönsä suhde esitetään elämäkerrassa niin, että tietoa ympäristöstä tarvitaan kohteena olevan henkilön toiminnan ymmärrettäväksi tekemiseen ja syventämiseen. Sen sijaan Mäkelän mukaan harvemmin korostetaan sitä näkökulmaa, että henkilön kautta tuotetaan tietoa johonkin hänen elämänsä ja toimintansa ympäristöön liittyvästä asiakokonaisuudesta. Tällä tavoin tuotettu tieto on muilla keinoin saavuttamatonta tietoa.¹⁹⁵

Yllä olevan tapaista näkökulmaa on tuotettu ns. uusien historioiden piirissä, esimerkiksi nais- tai marginaaliryhmien tutkimuksessa. Tämän näkökulman kritiikki on kohdistunut vinoutumiin valtavirtatutkimuksessa ja ns. big boys -tutkimuksessa, koska niissä unohdetaan muita ryhmiä. Vinoutuman toteamisen jälkeen asetelma on käännetty, ja esitetään, että biografiatutkimuksellakin voi saada tietoa katveeseen jääneitä kohteita yhdistävistä piirteistä.¹⁹⁶

Mäkelä ei pidä identtisenä temaattista biografiaa ja yllä esitetyllä tavalla korjattua tutkimuksen formulointia. Ero on tutkimustehtävän luonteessa ja kysymyksenasettelun asteessa. Olennaista on, että temaattisessa biografiassa tutkimus painottuu

¹⁹³ Mäkelä 2006, 264–286.

¹⁹⁴ Mäkelä 2006, 265–266.

¹⁹⁵ Mäkelä 2006, 267–268.

¹⁹⁶ Mäkelä, 2006, 268.

vahvemmin henkilöllisen kohteen ylittävään problematiikkaan, joka on kiinteytetty tutkimustehtäväksi ja tutkimuskysymysten joukkoon.¹⁹⁷

Temaattisen biografiatutkimuksen suurin anti ja etu on mittakaavassa: tutkimuksessa on mahdollista tutkia yleisen ja yksityisen yhteentörmäystä. Tässä yhteentörmäyksessä on mahdollista tavoittaa mikrohistorian yksityinen kokemus ja konkreettinen reagoiminen ympäröivään maailmaan.¹⁹⁸

3.2.1 Temaattisen biografiaryhmän valinta

Tutkimuksen työttömien naisten ryhmä on esimerkki työttömistä naisista. Ryhmä ei ole tilastollinen otos eikä se täytä esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ryhmälle asettamia ehtoja.¹⁹⁹

Tutkimuksen ryhmän työttömistä naisista osa on ollut työtuvassa yhtä aikaa ja osa eri aikaan, toiset olivat ammattikursseilla ja toiset työtuvassa. Näiden raja oli kuitenkin työtupien käytännöissä häilyvä. Työtupa ja ammattikurssit pidettiin samassa paikassa, mikä sekin madaltaa niiden rajaa.

Työtuvan työttömiä etsiessäni kävin järjestelmällisesti läpi sekä työtuvan että työnvälityslautakunnan arkistoa vuosilta 1930, 1931 ja 1932. Työtupaan osoittavat merkinnät eri arkistokokonaisuuksissa eivät aina olleet yhteneviä.²⁰⁰ Eniten

¹⁹⁷ Mäkelä 2006, 268.

¹⁹⁸ Mäkelä 2006, 279.

¹⁹⁹ Pennington 2005, 8-10. Sosiaalipsykologian pienryhmätutkimuksessa ryhmän määrittely on seuraava: ryhmään kuuluu 2-30 jäsentä, ryhmän jäsenet ovat psykologisesti tietoisia toisistaan, jäsenet tuntevat olevansa ryhmä, jäsenten välillä on käynnissä merkityksellinen vuorovaikutus, jokainen jäsen on tietoinen muista jäsenistä, jokainen tietää kuuluvansa juuri tähän ryhmään, jäsenillä on yhteiset tavoitteet ja ryhmällä on rakenne. Lisäksi on ero virallisen ryhmän ja epävirallisen ryhmän välillä. Virallisen ryhmän on jokin organisaatio perustanut oman yleistarkoituksensa edistämiseksi tai päämäärän saavuttamiseksi ja ryhmä on vastuussa tulosten saavuttamisesta.

²⁰⁰ Peltola 2008a, s. 47. Esim. kortiston kattavuus, kadonneet kortit, kortistoon pääsy. – Naisten työtuvan arkistossa olevien työttömäksi ilmoittautuneiden lomakkeissa oli käsin kirjoitettuja merkintöjä työtuvasta. Usein merkintä oli vain sana työtupa ja merkinnän paikka asiakirjassa vaihteli. Työttömyyskortiston merkinnät työtuvasta löytyivät korteissa eri paikoista. Kun vertasin työtuvan arkistoa ja työnvälityksen työttömyyskortistoa, niin henkilöllä saattoi toisessa olla työtupa-merkintä ja toisessa ei. Lisäksi sekaannusta tai ainakin pohdintaa aiheutti se, että varsinaisessa työtuvan arkistossa on myös työnvälityslautakunnan asiakirjoja, mutta asiakirjan arkistosijainti olisi ainoa yhteys työtupaan, muuta ei voi päätellä. Samalla henkilöllä saattoi myös olla eri paikoissa korttipinkkaa kaksi tai kolmekin erillistä työttömyyskorttia tai työnvälityksen ilmoittautumislomaketta. Työtupamerkinnän yhteydessä saattoi olla myös maininta ”ei mennyt”. Ammattikurssien nimilistoissa ja kurssilukujärjestyksissä (joissa on päiväys) on myös nimien ohessa merkintöjä työtuvasta.

pohdintaa aiheutti se, että selvää päivämäärää työtupa-merkinnän yhteydessä ei ollut, joko päiväys puuttui kokonaan tai sitten vuotta ei ollut merkitty.

Valitsin suoraan kortti kortilta tai lomake lomakkeelta arkistoaineistoista ensin runsaat 100 työtöntä ja heistä lopulliset 24 työtöntä. Valintakriteeriksi muodostui aineiston perusteella jako 1800-luvulla syntyneisiin ja 1900-luvulla syntyneisiin. Esimerkiksi ulkotyöntekijöitä en ole valinnut tietoisesti tai erikseen, vaan heidän ryhmänsä on noussut nimenomaan aineistosta esille. Ulkotyöntekijöiden ryhmä osoittautui myös tutkimuskirjallisuudessa paljon esillä olevaksi ryhmäksi.

Työtuvan biografian henkilöt valitsin asiakirjoja vertaamalla ja seuraavin perustein ensimmäiseksi, että a) valitulla on yhteys naisten työtuvan arkistoon, b) lisäksi valitulla on yhteys työnvälityksen työttömyyskortistoon ja c) valittujen henkilöiden kohdalla on päivämäärät, joista saattoi päätellä, että he kuuluivat tutkimuksen aikarajauksen edellyttämään työtuvan aloitusvaiheeseen.

Biografiaryhmän työttömistä analysoin niitä seikkoja, joilla on asiayhteys työtönkäsittelyeseen. Klassisessa elämäkerrassa tutkittava sijoitetaan yhteisönsä ja aikakauteensa ja arvioidaan onko hän tyypillinen vai epätyypillinen ”tapaus”.²⁰¹ Biografiaryhmän työttömän tyyppillisyyden tai epätyypillisyyden määrittelee suoraan työttömäksi kirjautumisen viralliset ehdot. Otan työttömistä esille seikkoja, joita selvitin tutkimuksen alkuosassa: vertaan biografiaryhmää suhteessa työkykyyn, työhaluun, ikään, ns. siveellisyyskeskusteluun ja ns. yhteiskuntakelpoisuuteen. Työttömien tutkiminen ei siis kohdistu naisten identiteettiin, kokemuksiin tai siihen, mitä merkityksiä he itse antoivat työttömyydelle tai elämäkululle.

Klassisessa elämäkertakuvauksessa yhteisön ja kuvattavan suhteita kuvataan toisaalta yksilöstä lähtevinä ja toisaalta yksilön ja yhteisön välisinä.²⁰² Työttömien naisten ”yhteisö” on tässä tutkimuksessa työtupa, ja heidän ”suhteensa” perusta on virallinen (köyhäinhoito, työnvälitys). Ne yhteisön suhteet, joihin tutkimukseni pohjaan, olen

²⁰¹ Roiko-Jokela 2006, 219.

²⁰² Roiko-Jokela 2006, 217.

valinnut tutkimustehtävän mukaan ja lähdeaineisto, jolla ryhmää tulkitsen, on jonkun muun laatimaa kuin itse työttömien naisten. Mitään persoonallisia jäsenten välisiä suhteita ei tässä tutkimuksessa jäljitetä.

Seuraavassa taulukossa on esitetty tutkimuksen kaikki työtuvan työttömät naiset.

Taulukko 4. Biografiaryhmän yleisesitys. Syntymäaika, ammatti, siviilisääty ja perhe.

Työntekijä	Siviilisääty	Perhe. Huollettavat ja lapset.
1864 ompelija	leski 1927	9 lasta: ä1885, ä1888, 1893*, 1896, 1897*, 1900, 1902, 1905, 1908
1871 ulkotyöntekijä	leski 1918	8 lasta: 1895, 1897, 1899, 1901, 1902, 1908, 1910, 1914–1917
1871 ompelija	leski 1918	2 lasta: 1900, 1902
1875 ulkotyöntekijä	leski 1905	4 lasta: 1896, ä1914, 1915–1916, ä1917
1876 ulkotyöntekijä	naimaton	2 lasta: avioton 1905–1906, avioton 1907
1877 ravintolanpitäjä	naimaton	1 lapsi: ä 1900*; toinen lapsi?
1879 siivooja	leski 1925	10 lasta: 1903, 1905–1918, 1906*, 1907, 1909, 1911–1912, 1913*, 1914, 1917–1918, 1920 (*=kuolleena syntyneet)
1879 palvelija	naimaton	1 lapsi: 1914
1883 siivooja	naimaton	3 lasta: ä 1912–1912, ä kaksoset 1914 (toinen kuollut 1915)
1883 ulkotyöntekijä	leski 1918	5 lasta: 1908, 1910, 1912–1913, 1915, 1917
1887 ompelija	naimaton	huollettavana äiti
1894ravintolanpitäjä	naimaton	2 lasta
1900 palvelija	naimaton	ei huollettavia
1901 palvelija	naimaton	1 lapsi
1901 pesijä, silittäjä	naimaton	ei huollettavia
1903 palvelija	naimaton	ei lapsia
1904 ompelija	leski 1932	2 lasta: 1923, 1925
1906 vaateustyöntekijä	naimaton	ei huollettavia
1906 ompelija	naimaton	ei huollettavia
1906 ompelija	naimaton	ei huollettavia
1906 tehtaantyyöntekijä	naimaton	ei huollettavia
1908 väriteht.työntekijä	naimaton	ei huollettavia
1908 liikeapulainen	naimaton	1 lapsi: 1930
1911 ompelija	naimaton	ei huollettavia
Yhteensä 24		

Lähteet: Naisten työtuvan arkisto, TKA; Työnvälityslautakunnan arkisto: työttömyyskortisto 1931–1932, TKA; Tampereen ev.lut. seurakuntien keskusrekisteri, rippikirjat 1898–1907, 1908–1920, 1921–1930, 1909–1930, 1931–1940. Taulukon merkinnät: * = kuollut, ä = äpärä.

Työtuvan työttömissä on kolme henkilöä, joiden työtupa-aineiston arkistotiedot henkilötietojen suhteen eivät ole yhteneväisiä seurakuntarekisteritietojen kanssa. Kaikissa taulukoissa lasten yhteydessä oleva maininta avioton tai äpärä tulee suoraan kirkonkirjojen merkintätavasta.

Biografiaryhmän työttömät naiset ovat iältään 20–67 vuotiaita. Naisista yhdeksän on 20–28 vuotiaita, neljä on 30–37 vuotiaita, kolme on 44–48 vuotiaita, viisi on 50–56 vuotiaita, kaksi on 60-vuotiasta ja vanhin on 67-vuotias. Työntekijöistä 12 on syntynyt Tampereella ja 12 on syntyjään muualta kuin Tampereelta. Muualla syntyneiden syntymäpaikat ovat: Hirvensalmi, Janakkala, Kangasala, Kivijärvi, Kuru, Ruovesi, Saarijärvi, Turku, Utajärvi, Vesilahti, Viljakkala ja Yläne.

Naisista seitsemän on leskiä ja 17 on naimatonta, yksi työtön on leskeytynyt tutkimuksen aikarajauksen aikana.²⁰³ Lapsia työttömillä naisilla on elossa 37. Yhdellä on huollettavana äiti ja kahdeksalla ei ole ilmoitettua huoltovelvollisuutta.

Työttömien ammatit jakaantuvat seuraavasti: ompelijat 7, palvelijat 4 ja ulkotyöntekijät 4, ravintolanpitäjät 2, siivoojat 2, tehtaantyöntekijät 3 (vaatetustyöntekijä, tehtaantyöntekijä, väritehtaantyöntekijä), pesijä/silittäjä 1 ja liikeapulainen 1.

3.3 Työtuvan ulkotyöntekijät, palvelijat ja ompelijat

Kuvaan tarkemmin työtuvan ulkotyöntekijöitä, palvelijoita ja ompelijoita.

3.3.1 Työtuvan ulkotyöntekijät

Ensimmäiseksi kuvaan työtuvan ulkotyöntekijöitä, koska työtuvan perustamisvaiheen keskusteluissa he tulivat esille usein, kun työttömien sopivuutta ja työkykyä pohdittiin. Mukana on kaikki aineistossa olleet ulkotyöntekijät. Naisten työttömyyttä pohtinut komiteamietintö kohdistui nimenomaan ruumiillista työtä tekeviin sekatyöntekijöihin. Ulkotyöntekijät olivat usein myös sekatyöntekijöitä.

²⁰³ Vrt. työnvälityksen kertomus 1932–1933 (s.172), jossa on mainittu työtuvassa olleen yhteensä 111 työtöntä naista, joista naimisissa olevia huoltovelvollisia oli neljä.

Ammatissa toimineet kaupunkityöläiset voi jakaa karkeasti kolmeen yhtä suureen ryhmään: tehdasteollisuuden työntekijät, rakennus- ja sekatyöläiset ja palveluiden työväki. Kaupunkien ulkotyöväkeen kuului ammattitaitoisia rakennustyöläisiä, näiden apumiehiä, varastomiehiä, kadunrakentajia, ahtaajia, renkejä sekä tilapäistöillä eläviä sekatyöläisiä. Kolmasosa sekatyöläisistä oli naisia, joita oli kaikilla aloilla, mm. rakennus- ja lastaustöissä, mutta erityisesti siivoojina ja pyykkäreinä.²⁰⁴ Seuraavassa ulkotyöntekijöiden taulukko.

Taulukko 5. Biografiaryhmän ulkotyöntekijät.

Syntynyt, siviilisäätty	Perhe, lapset	Ikä 1931
s. 1871, leski 1918	8 lasta: 1895, 1897, 1899, 1901, 1902, 1908, 1910, 1914–1917; puoliso ollut työmies	60
s. 1875, leski 1905	4 lasta: 1896, ä 1914, ä 1915–1916, ä 1917	56
s. 1876, naimaton	2 lasta: avioton 1905–1906, avioton 1907	55
s. 1883, leski 1918	5 lasta: 1908, 1910, 1912–1913, 1915, 1917 puoliso ollut työmies	48

Selitys: ä = äpäriä. Lähteet: Naisten työtuvan arkisto, TKA. Työnvälityslautakunnan arkisto, työttömyyskortisto 1931–1932, TKA. Tampereen ev.lut.seurakuntien rippikirjat 1898–1907, 1908–1920.

Puolison ammatti on mainittu, jos se on kirkonkirjoissa ollut. Ulkotyöntekijät ovat 48–60 vuotiaita, ja he ovat työtuvan työntekijöistä vanhimpia. Heistä kolme on leskeä, yksi naimaton ja lapsia heillä on elossa yhteensä 15. Kolmelta heistä on kuollut yksi lapsi. Aviottomia lapsia on kahdella. Yksi leskeksi jäänyt on saanut puolison kuoleman jälkeen kolme lasta. Kun ulkotyöntekijät ovat olleet työtuvassa, niin heidän lapsistaan nuorimmat ovat olleet 14-vuotiaita, muut sitä vanhempia.

Yksi ulkotyöntekijä on syntyjään tamperelainen, muut ovat syntyjään muualta. Osoiteluettelon mukaan kolme heistä asui yksin ja yksi asui kolmen perheenjäsenensä kanssa. Saman osoiteluettelon mukaan vain yksi on merkitty ulkotyöntekijäksi ja

²⁰⁴ Haapala 1995, 103.

muiden ammatit ovat kutoja, vaateustyöntekijä ja leskirouva. Kahdella heistä on sama osoite, ilmeisesti he asuivat ainakin samassa talossa.²⁰⁵

Tampereella toimi ulkotyöväenyhdistys vuosina 1893–1914. Jäseneksi sai liittyä 16 vuotta täyttänyt, ulkotyöstä elävä hyvämaineinen mies tai nainen, mutta jäsenenä oli muidenkin alojen työntekijöitä. Yhdistyksellä oli ammattiosastoja mm. kutojilla, palvelijoilla ja vielä oli ”äitien ammattiosasto”.²⁰⁶ Yhdistyksen jäsenluettelossa vuodelta 1902 on yksi työtuvassa tutkimusaikana ollut nainen, mutta yhdistyksen jäsenluettelossa hänellä ei ole ammattimerkintää ja työtupatoiminnassa hän ei ole ulkotyöntekijänä.²⁰⁷

Jäljempänä tässä tutkimuksessa esitän biografiaryhmän salavuoteusripityksiä. Ulkotyöntekijöistä kahdella on merkintä salavuoteusripistä, mutta aviottomia lapsia heillä on viisi. Kahden ulkotyöntekijälesken puoliset ovat kuolleet 24.5.1918 ja 31.5.1918. Mahdollista on, että puoliset ovat kuolleet vuoden 1918 sotaan liittyneiden tapahtumien vuoksi.

Ulkotyöntekijät suhteessa työttömän määrittelyihin

Monet työttömän määrittelyiden sisällöt eivät luontevasti sovi ulkotyöntekijöihin. Kasvattaminen tai opettaminen tuskin tuli konkreettisesti mahdollisiksi leskien tai 40–60 vuotiaiden kohdalla. Naisten työttömyyskomiteamietinnön (KM 1930:3) paljon käyttämä oppilas-termi ei sekään oikein sovellu esimerkiksi 60-vuotiaaseen leskeen ja kahdeksan lapsen äitiin.

Osa ulkotyöntekijöistä oli jo 1800-luvulla hoitanut perhettään, kotitaloutta ja lapsia. Kotitaloudessa tarvittavat taidot he olivat jo omaksuneet. Nämä vanhemmat, perheen jo perustaneet hallitsivat ennen työtupaan menoaan myös elämässä yleensä tarvittavat taidot, joita työttömyyden hoitokeinojen, ns. varatöiden ajateltiin tuovan.

²⁰⁵ Tampereen kaupungin osoiteluettelo 1930, 52, 91, 292, 371.

²⁰⁶ Veilahti 1957, 309–318.

²⁰⁷ Tampereen ulkotyöväenyhdistys. Jäsenmaksu Kantokirja 1895–1914. TKA.

Siveellisyyskeskustelu tai -valistus, mikäli sillä tarkoitettiin viitata implisiittisesti seksuaalikäyttäytymiseen, yhdistettynä ulkotyöntekijöiden ikäisiin, aikuisiin naisiin, leskiin ja lapsia hankkineisiin ei kohdistu oikein eikä ole oikea-aikaista.

Naisten työttömyyskomitea osoitti mietintönsä nimenomaan kaupungeissa sesonkitöihin osallistuviin naistyöläisiin ja kovaan ruumiilliseen työhön tottuneisiin.²⁰⁸ Sanamuodon mukaan biografiaryhmän ulkotyöläiset sopivat mietinnön kuvaukseen.

Ulkotyöntekijöiden köyhäinhoitolain edellyttämää köyhyyttä osoittavat esimerkiksi heidän köyhäinhoidosta hakemansa ns. satunnaiset avustukset työttömyyden vuoksi. Syyskuussa 1931 kolme ulkotyöntekijää on hakenut raha-avustusta. Lokakuussa yksi edellisistä on hakenut avustusta ja marraskuussa kaikki biografiaryhmän ulkotyöntekijät ovat hakeneet avustusta. Yksi ulkotyöntekijä on hakenut marraskuun aikana avustusta kaksi kertaa. Joulukuussa on kahden ulkotyöntekijän tarvinnut hakea avustusta.²⁰⁹

Työnvälitystoimisto otti kortistoon vain hyvissä ruumiinvoimissa olevia henkilöitä. Työtuvan ulkotyöntekijät on siis arvioitu työkykyisiksi, koska he pääsivät sekä kortistoon että työtupaan. Tutkimuksen alussa olleiden lausunnonantajien mukaan huoltovelvollisuus, perheellisyys ja vanhempi ikä olivat edullisia ominaisuuksia työtupaan valittaville. Ulkotyöntekijät täyttivät nämä ehdot. Vanhempien ulkotyöntekijöiden mahdollisuus oppia uusi ammattitaito arvioitiin heikoksi mm. aiemmin tässä tutkimuksessa käsitellyissä lausunnoissa.

3.3.2 Työtuvan palvelijat

Eräällä 1876 syntyneellä työtuvan työttömällä on kirkonkirjassa ammattina palvelija, mikä on harvinaista, koska naisella ei yleensä ole ammattia kirkonkirjoissa. Työtuvan arkistoaineiston tiedoissa hän on ammatiltaan kuitenkin ulkotyöntekijä ja hänet on biografian osalta käsitelty edellä ulkotyöntekijöiden yhteydessä.

²⁰⁸ KM 1930:3, 2, 8. Komitea perusti tietonsa ”viimeksi kuluneisiin vuosiin” (KM 1930:3, 6) ja ”aineistoon, joka oli saatavissa syyskuun alkuun mennessä” (KM 1932:2,3).

²⁰⁹ Köyhäinhoitolautakunta. Avustusasiain esitysluettelo v.1931. Satunnaiset avut. TKA.

Seuraavaan taulukkoon on koottu biografiaryhmän kaikki palvelijat.

Taulukko 6. Biografiaryhmän palvelijat.

Syntynyt, siviilisäätö	Perhe, lapset	Ikä 1931
(s.1876, naimaton entinen palvelija)	2 lasta: avioton 1905–1906, avioton 1907	55
s. 1879, naimaton	1 lapsi: ä 1914	50
s. 1900, naimaton	ei lapsia	31
s. 1901, naimaton	1 lapsi	30
s. 1903, naimaton	ei lapsia	28

Selitys: ä = äpä. Lähteet: Naisten työtuvan arkisto, TKA. Työnvälityslautakunnan arkisto, työttömyyskortisto, naiset 1931–1932, TKA. Tampereen ev.lut. seurakuntien rippikirjat 1898–1907, 1908–1920, 1909–1930.

Palvelijat ovat 28–55 vuotiaita. Kaikki palvelijat ovat naimattomia. Lapsia heillä on yhteensä neljä, joista elossa kolme ja lapset ovat aviottomia. Palvelijoista kaksi on syntyjään tamperelaista, toiset kaksi ovat syntyneet muualla. Osoiteluettelon mukaan kolme heistä asui yksin ja nuorin asui perheensä kanssa.²¹⁰ Yhdellä, 1800-luvulla syntyneellä, palvelijalla on salavuoteusrippimerkintä. Yhden henkilön kirkonkirjatiedoista ei selviä lapsen tietoja, mutta työtuvan arkistotiedoissa lapsesta on maininta.

Ensimmäisten ammattikurssien järjestämiseen ja sen seurauksiin liittyi yllätys työnvälitystoimistolle. Kursseilla oli ollut myös palvelijoita. Naisten ammattikursseilla keväällä 1929 oli tarkoitus kouluttaa työttömistä ammattitaitoisia palvelijattaria. Palvelijattarista oli ollut nousukauden aikana puute, koska nuoret hakeutuivat teollisuustyöhön ja palveluspaikoissa pysyvien palvelijattarien löytäminen oli ongelma laman ajanakin. Keväällä 1929 järjestettiin kotiapulaiskurssit työttömille naisille.²¹¹ Kotiapulaiskurssien järjestämisestä viranomaiset olivat ajatelleet, että kurssitetut naiset olisivat olleet velvollisia ottamaan kurssien jälkeen työnvälitystoimiston töitä

²¹⁰ Tampereen kaupungin osoiteluettelo 1930, 148, 232, 324, 498.

²¹¹ Peltola 2008c, s. 94, 96.

vastaan. Kaikki kursseilla olleet eivät kuitenkaan ottaneet vastaan palvelijattarien töitä. Työnvälitystoimiston johtokunnan käsityksen mukaan työttömien naisten ei olisi pitänyt käyttää omaa harkintaa:

Koska useasti sattuu, että työttömyyden poistamiseksi järjestetyiltä naisten ammatillisilta oppikursseilta päässeet eivät ota vastaan heille työnvälitystoimiston tarjoamia palveluspaikkoja, päätti johtokunta, että toimistossa saadaan, harkinnan mukaan, jättää heidät huomioonottamatta muitakin työpaikkoja täytettäessä.²¹²

Laaja naispalvelijattarien joukko yleensä sai olla töissä huonoinakin aikoina. Palvelijattaria ei työttömyyskortistossa myöhemmin laman aikana ollut. Osa palvelijattarista joutui tai sanoutui irti laman aikana isäntäperheistään. Palvelijattarien paikkoja oli tarjolla lamankin aikana, koska ns. parempien perheiden palvelijapaikoissa oli voimakas vaihtuvuus. Palvelijattaria oli iältään vanhempiakin, mutta palvelijattaren työ oli myös työmarkkinoiden sisääntuloammatti. Muutaman vuoden palvelijattarena toimimisen jälkeen nuoret naiset siirtyivät paremmin palkattuihin tehdastöihin. Tampereen työllisyyttä vuosina 1928–1938 käsittelevässä tutkimuksessa mainitaan, että ”Jotkut palvelijattarista pelastautuivat laman aikana perustettuun työtupaan.”²¹³

Palvelijattaret olivat harvoin vuotta pidempiä aikoja samassa perheessä.²¹⁴ Piian tai palvelijattaren työt edustivat enemmän elämänvaihetta kuin ammattia.²¹⁵

Työläisnaisliikkeen historiaa käsittelevässä kirjassa talousapulaisista ja palvelijoista mainitaan seuraavasti:

Hyvien konjunktuurien aikoina ei talousapulaiseksi tahdo kukaan antautua, pula- ja työttömyysaikakausina heitä tarjoutuu perheenemäntien palvelukseen miltei millä palkalla hyvänsä, kunhan vain saavat ruoan ja asunnon. Jos monista ammattiosastoista on sanottu, että ne ovat

²¹² Työnvälityslautakunnan pöytäkirja 27.5.1930, 33§. TKA.

²¹³ Peltola 2008a, 58, 67.

²¹⁴ Peltola 2008c, 348.

²¹⁵ Markkola 1994, 46.

läpikulkupaikkoja, niin sitä ovat ikävimmällä tavalla olleet palvelijatarosastot.²¹⁶

Vuosisadan vaihteen hyväntekeväisyysyhdistykset määrittivät palvelijoiden elämänkulussa kaksi kriittistä vaihetta. Ensimmäinen oli työnhakuvaihe, jolloin tavallisesti nuori, kaupunkiin maaseudulta saapunut tyttö oli vaarassa joutua vaikeuksiin. Toinen vaihe oli vanhuus, koska muuttuvassa kaupunkikulttuurissa ei ollut sijaa ikääntyneille, työhön kykenemättömille entisille palvelijoille.²¹⁷ Tampereen työnvälitystoimiston 1920 - luvun vuosikertomuksissa palvelijoihin yhdistettiin määritelmä kunnollinen siinä yhteydessä, kun mainittiin, että juuri kunnollisista palvelijoista oli pulaa.²¹⁸ Työttömyyskomitean mietinnöissä ei mainita erikseen palvelijoiden ammattiryhmää.

Työtuvassa palvelija-nimikkeellä ollut toinen työttömistä on muuttanut lapsena perheensä kanssa Tampereelle. Toinen muualla syntynyt on muuttanut nuorena ja yksin Tampereelle tuloa. Hänen lapsensa syntyi Tampereella. ”Ikääntyneenä”, 50-vuotiaana, hän piti itseään edelleen työkykyisenä ja ilmoittautui työtupaan haluavaksi.

Palvelijat suhteessa työttömän määrittelyihin

Palvelijoista yksi on hakenut lokakuussa 1931 köyhäinhoidosta ns. satunnaisavustusta. Palvelijoiden toimeentulonsa on ollut tästä päätellen hieman parempi kuin edellä olleiden ulkotyöntekijöiden. Apua on luonnollisesti voinut hakea monesta muustakin kohteesta, joten toimeentulon tarve ei kerro kenenkään osalta lopulta muuta kuin vain yksittäisen asiakirjamerkinnän todistusvoiman verran.²¹⁹

Työtuvan ”oikeita, toteutuneita” palvelijoita ei helposti voi samaistaa aikaisten keskusteluun siveettömydestä tai keskustelijoiden haluun yhdistää palvelijat siveettömyyteen tai prostituutioon. Nuorin palvelijakin asui perheensä kanssa eikä

²¹⁶ Kilpi 1953, 36–37.

²¹⁷ Markkola 2002a, 225.

²¹⁸ Työnvälitystoimiston kertomus 1921, 6; 1924, 1.

²¹⁹ Köyhäinhoitolautakunta. Avustusasiain esitysluokat v.1931. Satunnaiset avut. TKA.

ollut asunnon työtön nainen. Naiseus, nuoruus, asunnottomuus ja työttömyys kuitenkin oli se yhdistelmä, jonka torjumista kaupungin työttömyyshuoltotoimikunta perusteli toimintansa tarpeellisuutta ja linjauksia esittäessään ja oikeuttaessaan.

3.3.3 Työtuvan ompelijat

Seuraavassa taulukossa ovat kaikki työtuvan ompelijat. Ompelijanimikkeellä olevia työttömiä on lukumääräisesti eniten työtuvan ammattiedustuksessa, heitä oli 7. Työtuvassa oli myös työtön, jolla on ammattinimikkeenä vaateustyöntekijä, hänkin on voinut tehdä laajasti ottaen ompelemiseen liittyvää työtä.

Taulukko 7. Biografiaryhmän ompelijat.

Syntynyt, siviilisäätty	Perhe, lapset	Ikä 1931
s. 1864, leski 1927	9 lasta: ä1885, ä1888, 1893*, 1896, 1897*, 1900, 1902, 1905, 1908	67
s.1871, leski 1918	2 lasta: 1900, 1902	60
s. 1887, naimaton	elätettävänä äiti	44
s. 1904, leski 1932	2 lasta: 1923, 1925	27
s. 1906, naimaton	ei lapsia	25
s. 1906, naimaton	ei lapsia	25
s. 1911, naimaton	ei lapsia	20

Selitys: ä = äpärä. * = kuollut. Lähteet: Naisten työtuvan arkisto, TKA. Työnvälityslautakunnan arkisto, työttömyyskortisto 1931–1932, TKA. Tampereen ev.lut.seurakuntien rippikirjat 1898–1907, 1908–1920, 1909–1930.

Työnvälitystoimiston tilastoinnin ammattinimikkeissä ei ole ompelija-ammattia (ei myöskään ulkotyöntekijä- tai palvelija-nimikettä). Työnvälityksen tilaston naisosaston ammatit on jaettu seuraavasti: maatalous, teollisuus ja käsityöt, kauppa-ala, sekatyöt luokittamattomat, taloustoimet, erinäiset toimet, käskyläisiä ja oppilaita. Ompelijat voisivat sopia teollisuus ja käsityöt -kohtaan, koska siinä oli erikseen nahka-, kumi- ja karvateollisuus, kehruu- ja kutomateollisuus ja vaatevara- ja puhdistusteollisuus.²²⁰ Samoin työtuvassa olleen pesijä/silittäjän tilastointipaikka voisi liittyä ompelu- tai

²²⁰ Työnvälityksen kertomus 1930, 14.

vaatealalle. Ammattinimikkeellä vaatetustyöntekijä oleva työtuvan työtön on voinut olla vaateteollisuuden työntekijä.

Ompelijat ovat iältään 20–67 vuotiaita. Nuorin työtuvan työtön on 20-vuotias ompelija. Ompelijoista neljä on syntyjään tamperelaisia ja kolme on muualla syntyneitä. Kukaan ompelija ei asu yksin. Työtuvan työttömistä juuri ompelijat asuvat perhekunnittain, kolme heistä asuu viiden tai kuuden hengen talouksissa.²²¹ Vanhin työtupaan päässyt oli ompelija ammatiltaan, hän oli syntynyt vuonna 1864 ja salavuoteusripityksen hän oli kokenut kolme kertaa. Ompelijoilla on lapsia yhteensä 11. Lapsista kaksi on alle kymmenen, muut ovat aikuisia.

Vuoden 1933 kunnallisvaaliluettelon äänestäjien luettelossa kolme ompelijaa on edelleen ammatiltaan ompelijana, yhden ammattina on vaatetustyöntekijä ja yhden ompelijan ammattina on varastotyöntekijä. Voi sanoa, että työalalla on pysytty hyvin. Muiden ompelijoiden myöhempää ammattitietoa ei ole.

Työtuvan naisista kahdella oli merkintä työväenopiston kursseille osallistumisesta. Naiset olivat syntyneet vuosina 1906 ja 1911. Molemmat olivat ompelijoita ja olivat työväenopistossa samaan aikaan kuin työtuvassa.²²² Ammattikurskien ompelu- ja talouskursseille osallistui myös työtupaan hyväksytyjä naisia. Ompelijat ja palvelijat ovat olleet ko. kursseilla.

Ompelijat suhteessa työttömän määrittelyihin

Ompelualan työttömät työntekijät olivat kiinnostuksen kohteena muutoinkin kuin vain osana työttömyyttä. Jo työtuvan perustamisvaiheen keskusteluissa oli esillä se, että työtuvan tuotteet eivät saa kilpailla yksityisen puolen yrittäjien vastaavien tuotteiden kanssa. Tampereella kaupunginhallituksessa ollut suuren vaatetustehtaan omistaja vastusti juuri tästä syystä työtuvan perustamista. Kyseisen tehtaanomistajan oma

²²¹ Tampereen kaupungin osoiteluettelo 1930, 25, 83, 183, 278, 497, 504, 461.

²²² Työväenopiston arkisto. Oppilasluettelo 1930–34. TKA.

tehdas oli joutunut pahoihin taloudellisiin vaikeuksiin, joten ala ei hänen mielestään kaivannut työtupaa kilpailijaksi. Tehtaanomistaja muutti sittemmin kantaansa.²²³

Toisenlainen kiinnostus ompelijoiden työhön löytyy valtiotasolta eli naisten työttömyyttä pohtineelta komitealta. Komitea yksilöi hyvin tarkasti naisille sopivia ompelukursseja. Ompelukurssien sisällössä sai tyytyä toisaalta alkeellisimpiin liinavaatekursseihin ja toisaalta kehittyneemmille työttömille saattoi antaa vaativampiakin erikoistehtäviä. Sellaisissa kunnissa, joissa työttömien naisten määrä oli suuri ja ”...joukossa niinmuodoin voi olla jonkinmoista ammattitaitoa ompelutöissä omaavia henkilöitä... on syytä perustaa yksi varsinainen räätälitöiden kurssiluokka.” Samassa räätälitöiden yhteydessä komitea toteaa, että ”...kokemus on osoittanut, että kurseilla oppilasaineiston alkeellisuuden vuoksi on syytä myös opettaa kaavapiirustuksessa välttämätöntä laskentoa.”²²⁴

Räätälikurssien ompelemistyöhön liittyvän erityisyyden korostaminen muistuttaa vanhan ammattikuntalaitosajan työnjakoon kuulunutta asennetta erottaa tärkeä räätäily ja vähemmän tärkeä ompelijoiden työ toisistaan.²²⁵ Räätäilyönimellä kurseja ei Tampereella järjestetty. Tampereella oli paljon työttömiä naisia, joten komitean epäilystä huolimatta heidän joukossaan varmaankin oli jonkinmoista ylempää räätäilytaitoa omaavia ompelijoita. Naisten työttömyyttä pohtineen komitean mietinnössä oli ristiriitaisia työttömien määrittelyitä suhteessa todellisiin työttömiin, kuten olen todennut jo aiempaan tutkimuksessa.

Tampereella sijaitsivat Suomen suurimmat puuvilla- ja villakutomot ja kaupungissa oli myös trikoo- ja sukkatehtaita. Tekstiilitehtaiden työntekijöistä noin 70 prosenttia oli naisia tutkimusajankohtana.²²⁶ Tampere oli nimenomaan vanha tekstiilityötehtaiden ja naistyöntekijöiden keskus. Tampereella ammattikursseja järjesti tyttöjen ammattikoulun johtaja Eva Somersalo. Komitean epäilevä suhtautuminen työttömien

²²³ Peltola 2008c, 164–167.

²²⁴ KM 1930:3, 6-7.

²²⁵ Oittinen 1989, 61.

²²⁶ Peltola 2008a, 68, 71.

ompelijoiden työkykyyn ei oikein sovi tamperelaiseen työtupatoimintaan ja siitä vastuussa olleisiin henkilöihin.

Ompelijoista kaksi on hakenut köyhäinhoidosta satunnaisavustusta syksyllä 1931.²²⁷ Työnvälitystoimisto on ilmeisesti joutanut ompelijoiden suhteen kortistoon pääsyssä, koska esimerkiksi kolme heistä asuu isohkon perheensä kanssa, ja todennäköistä on, että perheissä oli muitakin elatuksen hankkimiseen kykeneviä. Äitiään huoltava ompelija on aikakauden tyypillinen naimaton tytär, joka asuu äitinsä kanssa ja elättää häntä. Elatusvelvollisuushan oli yksi tärkeä kortistoon pääsyn ehto.

3.4 Työtuvan biografiaryhmän siviilisääty, salavuoteusriipit ja perhe

Seuraavaksi esitän taulukkoina kaikki biografiaryhmän työttömät. Olen jakanut työttömät erikseen 1900-luvulla syntyneisiin ja 1800-luvulla syntyneisiin. Jako on vain esitystekninen.

Taulukko 8a. Siviilisääty, lapset, huollettavat ja salavuoteusriippi. 1900-luku.

Työntekijä	Siviilisääty	Lapset, huollettavat
Palvelija s. 1900	naimaton	
Palvelija s. 1901	naimaton	1 lapsi
Pesijä, silittäjä s. 1901	naimaton	
Palvelija s. 1903	naimaton	
Ompelija s. 1904	vihitty 1923, leski 1932 mies maalari	2 lasta
Vaat.työntekijä s.1906	naimaton	
Ompelija s. 1906	naimaton	
Ompelija s. 1906	naimaton	
Tehtaantöntekijä s.1906	naimaton	
Väriteht.työntekijä s. 1908	naimaton	
Liikeapulainen s.1908	naimaton	1 lapsi tunnustettu
Ompelija s. 1911	naimaton	
Yhteensä 12 työntekijää	Yht: 1 leski, 11 naimatonta	Yhteensä lapsia 4

Lähde: Tampereen ev.lut. seurakuntien rippikirjat 1908–1920, 1909–1930, 1921-1940.

²²⁷ Köyhäinhoitolautakunta. Avustusasiain esitysluettelo v.1931. Satunnaiset avut. TKA.

1900-luvulla syntyneillä työtuvan työntekijöillä on yhteensä neljä lasta, yksi lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja hänet on tunnustettu, lapsen äiti on kuitenkin naimaton. Yhdelläkään 1900-luvulla syntyneistä ei ole merkintää salavuoteudesta, mutta kolmella naisella heidän äideilleen on merkitty salavuoteusripityksiä yhteensä viisi. Työtuvan työntekijöistä 1900-luvulla syntyneistä 11 on naimatonta ja yksi on jäi leskeksi 1932.

Taulukko 8b. Siviilisääty, lapset, huollettavat ja salavuoteusriippi. 1800-luku.

Työntekijä	Siviilisääty, salavuoteusriippi	Lapset, huollettavat
Ompelija s. 1864	vihitty 1892, leski 1927 mies muurari 3 salavuoteusripitystä	7 lasta elossa, 2 kuollut (2 äpära-merkintää)
Ulkotyöntekijä s. 1871	vihitty 1893, leski 1918 mies työmies	7 lasta elossa, 1 kuollut
Ompelija s. 1871	leski 1918	2 lasta
Ulkotyöntekijä s. 1875	leski 1905	3 lasta elossa, 1 kuollut (3 äpära-merkintää)
Ulkotyöntekijä s. 1876	naimaton 1 salavuoteusriippi	1 lapsi elossa, 1 kuollut (2 avioton lapsi-merkintää)
Ravintolanpitäjä s. 1877	naimaton 1 salavuoteusriippi	1 lapsi, kuollut (1 äpära-merkintää)
Siivooja s. 1879	vihitty 1902, leski 1925 mies suutari 1 salavuoteusriippi	5 lasta elossa, 3 kuollut, (2 kuolleena syntyneitä)
Palvelija s. 1879	naimaton 1 salavuoteusriippi	1 lapsi (1 äpära-merkintää)
Ulkotyöntekijä s. 1883	vihitty 1907, leski 1918 mies työmies 1 salavuoteusriippi	4 lasta elossa, 1 kuollut
Siivooja s. 1883	naimaton	1 lapsi elossa, 2 kuollut (3 äpära-merkintää)
Ompelija s. 1887	naimaton	äiti
Ravintolanpitäjä s. 1894	naimaton salavuoteusriippi	2 lasta (2 avioton lapsi-merkintää)
Yhteensä 12 työntekijää	Yht. leskiä 6, naimattomia 6	Yhteensä lapsia elossa 33

Lähde: Tampereen ev.lut. seurakunnan rippikirjat 1898–1907, 1908–1920, 1909–1930, 1931–1940.

Naisten työtuvan arkisto, TKA.

Salavuoteusripitettyjen naisten (6) lukumäärät, salavuoteusriippien (8) lukumäärät ja avioliiton ulkopuolella syntyneiksi merkittyjen lasten (12) lukumäärät eivät ole yhteneväisiä. 1800-luvulla syntyneillä työtuvan työntekijöillä on yhteensä 33 lasta,

lapsia työntekijöiltä on kuollut 12. Työtuvan 1800-luvulla syntyneissä leskiä on kuusi ja naimattomia on kuusi.

Lapsia koko työtuvan biografiaryhmällä on yhteensä 37. Leskiä ryhmässä on seitsemän ja naimattomia on 17, yksi työtön on jäi leskeksi vuoden 1932 alussa. Naimisissa olevia ryhmässä ei ole. Yhdellä työtuvan 1800-luvulla syntyneellä työntekijällä on ollut huollettavana oma äiti. Ryhmän työttömät naiset ovat iältään 20–67 vuotiaita.

1800-luvulla syntyneiden ensimmäiset lapset ovat syntyneet, kun äiti on ollut 21 v. (kaksi), 23 v., 24 v. (kaksi), 25 v., 29 v. (kolme) ja 35 v. 1900-luvulla syntyneiden ensimmäiset lapset ovat syntyneet, kun äiti on ollut 19 v. ja 22 v.

Kun työntekijät ovat aloittaneet työtuvassa, niin heidän nuorimmat lapsensa ovat olleet 1 v. (yksi), 6 v. (yksi), 8 v. (yksi), 11 v. (yksi), 14 v. (kaksi), 16 v. (yksi) ja 17 v. (neljä). Muut lapset ovat olleet iältään yli 20 vuotta.

Ero lasten lukumäärässä on suuri. 1800-luvulla syntyneillä työntekijöillä oli yhteensä 33 lasta (elossa) ja 1900-luvulla syntyneillä on neljä lasta.

Naimattomia on koko biografiaryhmässä 17. Työttömyyskortistoon hyväksymisen käytäntö selittää osaltaan sitä, että ryhmässä on enemmistö naimattomia. Työttömän piti olla vastuussa toimeentulosta tai perheenelättäjä. Jos naimisissa olevan naisen mies elätti perheensä, niin vaimo ei voinut päästä työttömyyskortiston työttömäksi, vaikka olisi tosiasiallisesti ollut työtön. Naimattomana pysyminen saattoi olla myös harkittu päätös, koska avioliiton solmimisen takia nainen menetti yleensä työpaikkansa. Joskus töistä joutui pois jo kihlautumisen jälkeen ja viimeistään raskaaksi tulon jälkeen.²²⁸ Jo 1800-luvulta lähtien naimattomuus oli ollut tyyppillistä tamperelaisille työläisnaisille.²²⁹

²²⁸ Valkonen 1989, 216; Lähteenmäki 1994, 69.

²²⁹ Haapala 1986, 37–49, 278.

Yhdellä työtuvan työttömällä oli huoltovelvollisuus äidistään. Työttömän leskiäiti oli 73-vuotias, perheessä ei ollut muita lapsia. Aikakauden sosiaaliin normeihin usein kuului, että naimaton tytär hoiti leskeksi jäänyttä vanhempaansa. Osoiteluettelonkin mukaan äiti ja tytär asuivat yhdessä. Myös köyhäinhuitolaki velvoitti lasta pitämään huolta vanhemmistaan tarvittaessa ja kykynsä mukaan.²³⁰

Aviottomat lapset

Aviottomat lapset ja siveettömyyskeskustelu yhdistettiin sekä köyhäinhoidon keskusteluissa että työttömyysilmiöstä keskusteltaessa. Biografiaryhmän 1800-luvulla syntyneistä ensimmäisen lapsensa saaneet ”odottivat” hieman pidempään kuin 1900-luvulla syntyneet naiset – ainakin kun asiantilan päättelee vain kirkonkirjamerkinnän perusteella suhteesta alkunsa saaneesta lapsesta. Ne naiset ja äidit, joilla on ollut eniten lapsia, ovat menneet naimisiin.

Aviottomat lapset ja heidän äitinsä nähtiin moraalisenä ja sosiaalisena ongelmana ja he olivat vilkkaan keskustelun kohteena 1800-luvun lopulta alkaen. Aviottomilla lapsilla ja äideillä oli kuitenkin myös puolestapuhujia. 1900-luvun alussa esitettiin vaatimuksia valtion ja kuntien velvoittamisesta kotien perustamiseen turvattomille äideille ja lapsille. Ensimmäiset naiskansanedustajat esittivät asiaa valtiopäivillä. Kiinnostus au-lapsikysymykseen 1900-luvun alussa johtui ennemminkin kaupungistumisen ja kaupunkilaisten moraalisten arvojen yleistymisestä kuin itse ongelman kasvamisesta. Au-lasten syntyvyys pysyi 2. maailmansotaan saakka tasaisena, mutta au-äitien aseman vaikeutui myös siksi, koska suuri osa au-äideistä oli kaupungeissa ja lapsenhoidon ja työn yhteen sovittaminen oli hankalampaa.²³¹

Aviottomia lapsia koskevan lainsäädännön uudistus aloitettiin 1901, ja ehdotus valmistui 1913, mutta se jäi vahvistamatta. Uusi laki säädettiin lopulta 1922. Vielä 1910-luvun alussa oli korostettu lasten taloudellisen aseman turvaamista ja fyysisten

²³⁰ Ollila 1998, 94,104,115; Köyhäinhuitolaki 1922 3§; Tampereen kaupungin osoiteluettelo 1930, 82.

²³¹ Pulma 1987, 165–166.

elinolojen parantamista. Vuoden 1918 jälkeen painopiste oli kasvatuksessa: au-lasten ja äitien kasvatushalu ja -kyky kyseenalaistettiin, joten äidit haluttiin tiukkaan kontrolliin.²³²

Vuoden 1922 lailla aviottomien lasten huolto kytkettiin läheisesti kunnalliseen köyhäinhoitoon. Aviottomien lasten osuus köyhäinavusta oli sotien välisenä aikana erittäin suuri. Uuden lain mukaan pääperiaate oli turvata lapselle äidin elinolojen mukaisten elämäntarpeiden tyydyttäminen. Jos isä oli tunnustanut lapsen, niin lapsen olot tuli turvata isän aseman mukaisesti. Kunta oli velvollinen maksamaan yhdeksältä kuukaudelta elatusavun lapsen syntymän jälkeen.²³³

Huoltaja-lehdessä oli seuraava kannanotto aviottomien lasten äideistä ja heidän aiheuttamastaan köyhäinhoidon rasituksesta:

Vaikka äidit useammin jäävätkin laiminlyöntitapauksissa viimekätehen perheen sekä lasten yksin huoltajiksi sekä saavat siinä ominaisuudessa monesti tyhjentää kärsimyksen, häpeän ja puutteen maljan aina pohjasakkoja myöten, on niiden joukossa sittenkin paljon sellaisia, joidenka jatkuva, vapaa epäsideellinen elämä tuottaa paitsi tuntevia kustannuksia kunnille, vielä häpeätahran koko avioelämän pyhyydelle, jollaista ei mikään sideellinen ja sivistynyt yhteiskunta voi keskuudessaan sallia.²³⁴

Lehden kirjoitus on vuodelta 1930. Työtuvan naisten au-lapset olivat silloin 13 – 42 vuotiaita, heitä oli kahdeksan. Samoilta äideiltä neljällä oli lisäksi kuollut alle vuoden ikäisinä neljä au-lastaa. Vanhimpien, aviottomiksi tai äpäriksi merkittyjen lasten vanhemmat olivat avioituneet aikoinaan.

Tutkimusaineistossa on useita naisia, joilla on aviottomia lapsia ja he ovat avioituneet. Yleensä kansan piirissä avioton tai ”ennenaikainen” lapsi liittyi kuitenkin normaaliin seurusteluun, eikä asiaa paheksuttu, jos raskaus johti avioliittoon.²³⁵

²³² Pulma 1987, 167.

²³³ Pulma 1987, 168.

²³⁴ Lähti 4/1930, 46.

²³⁵ Haapala 1995, 132.

Työtuvassa ollut vuonna 1908 syntynyt liikeapulainen sai aviottoman lapsen vuonna 1930. Lapsesta on tunnustusmerkintä kirkonkirjoissa: ”Lapsen on NN laillisessa järjestyksessä kaavakkeella ja kastetilaisuudessa tunnustanut siittämäkseen ja omakseen”.²³⁶ Kirjatussa tunnustusmerkinnässä ilmenee monen eri tahon suhtautumistapa- ja asennemuutos. Muutos oli eduksi paitsi lapsen äidille, niin myös lapselle ja lapsen isälle.

Mahdollista on että, avioituneet miehet olivat lasten isiä ja lapset tulivat sittemmin solmitulla avioliitolla tunnustetuiksi. Ilmeisesti avioituva mies hyväksyi melko mutkattomasti tilanteen ja tulevan vaimon au-lapset. Ennen kirkonkirjojen vihkimispäivämerkintää äpärälapsiksi/aviottomiksi merkittyjä tai jo yhteisiä lapsia oli kolmella avioparilla. Ainakin kuusi työtuvan naista on ollut salavuoteudesta ripitettävänä. Salavuoteusrippi poistettiin rikoslaista vuonna 1926.²³⁷

Pirjo Markkola mainitsee tamperelaisia työläisperheitä koskevassa tutkimuksessaan, että tutkimusajanjaksona 1870–1910 leskivaimot eivät aviottomien lasten lukumäärää kasvattaneet. ”Vain ani harva sai lapsen leskeksi jäätyään”.²³⁸ Tällainen ani harva leski löytyy työtuvan työttömistä ja hän sai lapsensa pian Markkolan tutkiman ajanjakson jälkeen. Yksi työtuvan nainen sai leskenä ollessaan kolme lasta, lapset syntyivät vuosina 1914, 1915 ja 1917.

Pasi Saarimäki on tutkinut esiaviollista ja aviollista seksuaalisuutta 1800-luvun lopulla. Tutkimuksessa käsitellään myös naimattomien äitien ripittämistä ja nuhteluita. Kirkko oli kiinnostunut seksuaalisesti väärin eläneistä pariskunnista ja väärin eläneistä yksilöistä. Jälkimmäinen tarkoitti aviottoman lapsen synnyttänyttä naista. Salavuoteusrippi tarkoitti naiselle puhdistautumista synnistä ja parannuksen lupausta. Salavuoteusrippi kohdistui aina naisiin. Aiemmin rippi oli ollut julkirippi, mutta 1869 kirkkolain mukaan rippi oli yksityinen. Ripittäytyminen tapahtui sakaristossa ja läsnä

²³⁶ Tampereen ev.lut. seurakunnan rippikirjat 1921–1930.

²³⁷ Kuorilehto 2008, 7.

²³⁸ Markkola 1994, 62.

olivat ripitettävä äiti, pappi ja todistaja. Kirkonkirjoihin äidille tuli pysyvä merkintä todisteeksi seksuaalisesta väärin elämisestä.²³⁹

Edellä oleva Huoltaja-lehden kirjoitus, ja siis köyhäinhoidon työntekijän ajatustapa, sisältää itse asiassa samantyyppisen jaottelun, jolla köyhiä, työttömiä ja työkykyisiä määriteltiin perinteisesti köyhäinhoidossa mittapuuna kelvollinen-kelvoton: kelvollinen au-äiti ja kelvoton au-äiti, kelvollinen au-lapsi ja kelvoton au-lapsi.

Työtuvan 1800-luvulla syntyneet äidit, vaimot ja myöhemmin lesket eivät sovi siihen puhe- ja ajattelutapaan, jossa juuri he edustaisivat Huoltaja-lehden kirjoituksen mukaista äitiä. Työtuvan suurperheiden äidit tuskin ovat viettäneet jatkuvaa, epäsiiveellistä elämää. On mahdollista, että nämä äidit ovat tunteneet kärsimyksen ja puutteen maljat, mutta avioelämän pyhyden häpeätahran aiheuttajiksi yksin he eivät riitä.

3.5 Biografiaryhmän koulunkäynti, ammattikurssit ja äänestämisen

3.5.1 Koulunkäynti ja ammattikurssit

Seuraavaksi käsittelen työtuvan työttömien naisten erilaisia koulutukseen liittyviä seikkoja. Käsittelen rippikoulua, työvälityksen tekemiä koulumerkintöjä, kansakoulun käyntiä, työväenopistoa ja ammattikursseja. Esitän tässä yhteydessä kunnallisvaaleissa äänestämisen.

Kaikki työtuvan työttömät ovat käyneet rippikoulun.²⁴⁰ Rippikoulun opetus tähtäsi ”kirkollisen lukutaidon” saamiseen, lukukinkereistä ja rippikoulusta selviämiseen. Lukutaitoa vaadittiin ehtoolliselle pääsyyn, avioliiton solmimiseen ja kummeiksi pyrkiville. 1800-luvun kuluessa kuitenkin myös kirkollinen lukutaito muuttui nykykäsityksiä vastaavaksi. Rippikirjojen lukutaitotulkinnassa huomioidaan lukumerkit ja merkkien arvosteluasteikot.²⁴¹

²³⁹ Saarimäki 2010, 139–146.

²⁴⁰ Tampereen ev.lut. seurakuntien rippikirjat 1898–1907, 1908–1920, 1909–1930.

²⁴¹ Alamäki 1996, 76–87; Roiko-Jokela 1996, 9–41.

Rippikirjojen sisälukutaitomerkinnot on kymmenellä 1800-luvulla syntyneellä. Kenelläkään ei ollut alinta arviota neliportaisella arviomerkkiasteikolla. Muissa taidoissa (raamatun historia, katekismus kristinoppi, selitys, käsitys, kirjoitustaito) arviot ovat merkkiasteikolla toiseksi tai kolmanneksi asetettuja, käsitys useimmilla asteikon toinen merkki. Vain yhdellä henkilöllä on alimmat merkinnät muissa kuin lukutaidossa. Kirjoitustaito-merkintä on vain yhdellä henkilöllä (ulkotyöntekijä) ja merkki on asteikon kolmas.

Rippikoulumerkinnot 1900-luvulla syntyneille ovat hyvin erilaisia kuin 1800-luvulla syntyneiden merkinnät. Merkintöjä on seitsemällä naisella ja merkinnät ovat aukollisia. Eniten on arvioitu eri henkilöiltä kristinopintaitoa ja kirjoitustaitoa. Arvosteluasteikon parhaita arvioita on neljällä eri naisella. Kirjoitustaitomerkinnot (asteikon paras) on kahdella eri henkilöllä.

Työnvälityksen työnhakijan ilmoittautumislomakkeessa oli erikseen koulutus-kohta. Työtuvan työttömien naisten lomakkeen tätä kohtaa ei ole kuitenkaan täytetty. Merkintää koulunkäynnistä ei ole 1900-luvullakaan syntyneillä. Yksi työtuvan tamperelainen aloitti koulun uuden, 1921 vuoden oppivelvollisuuslain aikana. Muita työtuvan naisia koski vuoden 1866 kansakouluasetus, ja kansakoulu oli heille neljävuotinen. Oppivelvollisuuskoulu oli kuusivuotinen.²⁴² Todennäköisesti työtuvan naiset ovat kansakoulunsa käyneet, koska esimerkiksi teollisuustyöhön menevän oli lain mukaan suoritettava kansakoulun oppimäärä.²⁴³ Luku- ja kirjoitustaitoisia oli Suomen aikuisväestöstä 1900-luvun alussa 39 %.²⁴⁴

Komiteamietinnöissä koulupohjaan, mahdollisesti koulunkäyntiin, viittaa vain naisten työttömyyttä koskeva mietintö. Nimenomaista koulu-sanaa ei kuitenkaan käytetä. Mietinnössä työttömään yhdistetään henkiset edellytykset, kehitysaste, käsityskyky ja pohjasivistys.²⁴⁵ Edellä mainituista ainakin pohjasivistys voi tarkoittaa kansakoulun käymistä. Jälkimmäinen mietintö mainitsee ammattikurssien välttämättömyyden

²⁴² Tähtinen 2007, 119; www.finlex.fi.

²⁴³ Haapala 1995, 38.

²⁴⁴ Jaakkola 1994, 84.

²⁴⁵ KM 1930:3, 5, 6, 8.

naisille ja nuorille miehille.²⁴⁶ Välttämättömyyden sisällöksi tulee kuitenkin se, että kurssien opetussisällön avulla estetään joutuminen paheiden ja rikoksien poluille, ei siis sinänsä kouluttautumisen merkitys pätevyitymisensä.

Olen tutkinut työtuvan naisista 1900-luvulla syntyneiden tamperelaisten kansakoulutietoja. Koulutiedot löytyivät yhdeksältä kaikista kahdestatoista tamperelaisesta. He aloittivat koulunkäynnin 9 – 11 vuotiaina. Neljä on jäänyt joskus luokalleen ja yhdellä oli ehdot. Keskiarvot vaihtelevat välillä 6 ja 7.5. Yksi henkilö kävi koulua kolme vuotta, erosi 14-vuotiaana ja meni tehtaaseen työhön. Työtuvan aikaan hänen ammattinaan oli tehtaantyöntekijä.²⁴⁷

Työtuvan naisista kahdella oli merkintä työväenopiston kursseille osallistumisesta. Naiset olivat syntyneet vuosina 1906 ja 1911. Molemmat olivat ompelijoita ja olivat työväenopistossa samaan aikaan kuin työtuvassa.²⁴⁸

Mervi Kaarninen on tutkinut tamperelaisten 1920-luvun nuorten naisten ammattikoulutusta. Seuraava lainaus taustoittaa sitä koulutusajattelua, joka sopinee myös työtuvan nuorempien ompelijoiden elämänpiiriin.

Kansakoulun suorittaneet tytöt sijoituivat teollisuustyöhön, jota varten he eivät saaneet ammattiopetusta. Tyttöjen käsityö- ja teollisuusalan ammattiopetus oli vähäistä, mutta poikien ammattiopetus käsityön ja teollisuuden alalla lisääntyi merkittävästi. Toisaalta tyttöjä ei välttämättä edes olisi kiinnostanut opiskella aineita, jotka liittyivät jokapäiväiseen puurtamiseen. Heitä kiinnosti harrastaa ja opiskella iltaisin muita aineita. Vapaa-ajan käyttö opiskeluun oli tamperelaisille työläistyöille tärkeää, mutta se olikin heille henkireikä, tavoite ja unelma jostain muusta kuin tehdassalista. Kysymys oli sielun ravinnosta ammattitaidon sijasta. Työläistyttöjä ei suoranaisesti innostanut kotitalousnaisten propaganda perheenmännyydestä ammattina, koska he tunsivat työläisperheen

²⁴⁶ KM 1932:2, 40–41.

²⁴⁷ Itäpuolen ylemmän kansakoulun tyttöoppilaiden nimikirjat 1910–1927. Kaupungin ylemmän kansakoulun tyttöoppilaiden nimikirja Aleksanterin koulu 1901–1927. TKA.

²⁴⁸ Työväenopiston arkisto. Oppilasluettelo 1930–34. TKA.

elämän realiteetit. Työtä oli tehtävä silloin kun sitä oli, ja kun perhe tarvitsi toimeentuloa. Työläisperheen tyttäret eivät varmasti voineet edes ymmärtää perheenemännyyttä ammattina, mutta saattoivat jatkokoulussa suorittaa siltäkin alalta kurssin tai kaksi. Tamperelaistyttö sijoittui kutomateollisuuden palvelukseen ja opiskeli iltaisin jatkokoulussa unelmoiden konttorityöstä. Vasta 1930-luvulla muutamat tytöt aloittivat opiskelun teollisuuskoulun iltakursseilla.²⁴⁹

Ammattikurssit liittyivät oleellisesti keskusteluun työttömyydestä, työttömyyden hoitoon ja tulivat näin määrittämään työtöntä, osallistui niihin tai ei. Ammattikurssikoulutus ja työtuvan toiminta olivat käytännössä muotoutuneet lähes samaksi toiminnaksi ja ainakin päällekkäisiksi toiminnoiksi, molemmat järjestettiin samoissa tiloissa työtuvan virallisen perustamisen jälkeen.²⁵⁰ Päällekkäisyyttä pidettiin epäkohtana, johon mm. tutkimuksen alussa mainittu ministeriön virkamies puuttui.

Työttömien ammatillinen koulutus on yksi aikuiskoulutuksen osa. Kirsi Ahonen on tutkinut aikuiskoulutuksen historiaa ja aikuiskoulutuksen järjestämistä mm. Tampereella. Työttömien kouluttamisessa ja ammattikurssien järjestämisessä huomionarvoista, että koulutusta on järjestetty työttömille naisille vuodesta 1929 lähtien eli paljon ennen kuin työttömille miehille. Kaiken ikäisille miehille tarkoitettuja työttömien ammattikursseja alettiin järjestää yleisesti vasta 1960-luvulla.²⁵¹

Ammattikurssien ompelu- ja talouskursseille osallistui myös työtupaan hyväksytyjä naisia. Ompelijat ja palvelijat ovat olleet ko. kursseilla. Erään talouskurssin viikkotyöjärjestyksen ruuanlaitto oli seuraava: perunat silavakastike, perunat silakkapihvit, perunat vatkuli, maksalaatikko, juureskeitto, ruskea kastike ja punajuuripihvit.²⁵² Työttömyyskomiteahan nimenomaan halusi työttömille naisille heidän yhteiskuntaluokkaansa vastaavaa ruuanlaittoa talouskursseilla. Tampereella toimintaa johtanut naisten työttömyystoimikunta päättyi edellä olevaan ratkaisuun.

²⁴⁹ Kaarninen 1995, 246. - Lainaus sopii myös myöhemmin esille tulevaan kotitalousideologiaan, s. 102.

²⁵⁰ Osoite: Pohjolankatu 19, Tampere.

²⁵¹ Ahonen 2009, 81, 92.

²⁵² Naisten työtuvan arkisto. Ammattikurssien työjärjestykset 1929–35. TKA.

Naisten työtuvan arkistoaineistosta ei löydy materiaalia sille, että komitean esittämää työttömien luokkakategorointia olisi tehty.

Se, mitä työtuvassa tai naisten ammattikursseilla saattoi opettaa, vertautuu mielenkiintoisesti kaupungin työttömyyshuoltotoimikunnan ajatuksiin oppimisesta ja tiedon hankkimisen hyödyllisyydestä. Työttömyyshuoltotoimikunta oli siis eri toimija kuin työtupaa ja naisten ammattikursseja organisoiva naisten työttömyystoimikunta, molemmat olivat kaupungin asettamia elimiä.

Työttömyyshuoltotoimikunta järjesti kursseja, joilla opiskeltiin kansalaistietoa koskien yhteiskunnan ja valtion rakenteita. Kursseilla käsiteltiin myös ”vapaan kansalaiselämän suoritettavaksi tulevia tehtäviä kunnallisessa itsehallinnossa”. Käytännön harjoituksia tehtiin pöytäkirjojen laadinnassa, verotuslomakkeiden täyttämässä ja järjestöjen asiakirjojen kanssa. Laskennossa kerrattiin kansakoulun laskuoppia. Kursseille osallistui sekä työttömiä naisia että miehiä, esimerkiksi jalkinetyöntekijöitä.²⁵³

Vain vuotta aiemmin sama työnvälitystoimisto, joka osallistui sekä työtuvan että työttömyyshuoltotoimikunnan toiminnan määrittelyyn, oli esittänyt työttömien naisten koulutuksen sisällöksi kotitalouteen liittyviä kasvatuksellisia kursseja. Työttömien kouluttamisen tarve nähtiin siis erilaisena eri yhteyksissä. Kaupungin päättäjien mahdollisuus joustaa ratkaisuisissa ja miettiä eri vaihtoehtoja työttömille ei koitunut työtuvan työttömien hyväksi.

Seuraavassa otan esille ammatin tai työalan pysyvyyden suhteessa työtuvassa oloon ja sen jälkeiseen aikaan. Vuoden 1933 kunnallisvaalien aakkosellisista äänestysluetteloista²⁵⁴ selviävät myös äänestäjien ammatit eli siis myös työtuvan naisten ammatit. Kaikilla ammattia ei ole ilmoitettuna tai he eivät ole lainkaan luetteloissa ja jonkun kohdalla on maininta leskeys. Seuraavassa on ensin työtupa-aikana ilmoitettu ammatti, seuraavana muuttunut ammatti vaaliluettelon mukaan:

²⁵³ Työttömyyshuoltotoimikunnan kertomus 1932–1933, 12.

²⁵⁴ Kunnallisvaaliluettelot 1928, 1933. TKA.

Ompelijat: kolme ompelijaa edelleen ompelijoita, yksi ompelija on varastotyöntekijä, yksi tehtaantyyöntekijä on kutoja

Palvelijat: yksi palvelija edelleen palvelija

Ravintolanpitäjä: on emännöitsijä

Siivoajat: kaksi siivoajaa on edelleen siivojia

Silittäjä: on silittäjä

Tehtaantyyöntekijä: on tehtaantyyöntekijä

Ulkotyöntekijät: yksi on työläinen, yksi on sekatyöntekijä

Työtuvan kurssit olivat lähinnä ompelu- ja kudontakursseja. Ammattikursseilla oli ompelu- ja talouskursseja. Työtuvan työttömätkin olivat ammattikursseilla, vaikka kurssien osanottajat ainakin lähtökohtaisesti valittiin työttömistä eri perusteilla. Työtuvan työnteolla on voinut olla kahtalainen vaikutus: ammattitaidot lisääntyivät tai selvää lisäystä ei tullut. Ompelijoina työtupaan menneet saivat ehkä lisätaitoja ompelukursseilta, koska jatkoivat edelleen ompelijoina. Ravintolanpitäjä tai palvelija sai lisätaitoja talouskursseilta. Talouskurssien sisältöön kuului myös erikseen siivous, joten siivoajatkin saattoivat lisätä taitojaan. Tilausasiakkaiden toivomuksesta työtuvassa oli myös ruvettu järjestämään kudontakursseja kasvaneen kysynnän vuoksi. Ilmeisestä on, että työtupalaisten kudontataidotkin kasvoivat.

Työnvälitystoimisto oli maininnut työtuvan perustamisvaiheen keskusteluissa, että työtuvalla tulee olla kasvatuksellinen tehtävä. Työtuvan ja ammattikurssien sisällöt olivat kuitenkin käytännön työtupatoiminnassa konkreettisten työtapataitojen opettamista.

Kasvattamisella tarkoitettiin 1900-luvun alussa kasvatuseriaatteiden johtamista filosofisperusteisista päätelmistä. Kokeellisuus, kehityopsykologia ja älykkyytutkimukset tulivat kasvatustieteeseen laajemmin 1910–1930 -luvuilla. Kasvatuksellisina tavoitteilla yleensä tuona aikana pyrittiin itsekurin, luonteen ja tahdon kehittämiseen, vaistoelämän korvaamiseen järjen käytöllä ja esimerkiksi sellaisten taipumusten oppimiseen, joilla hyödynnetään yhteiskuntaa. Kasvatettavan piti oppia ottamaan sosiaalista vastuuta ja suorittamaan kansalaistehtäviä.

Ihmiskäsitykseen kuului, että yksilöllä sinänsä ei ole paljon arvoa, yksilön arvo on yhteiskunnan jäsenyydessä.²⁵⁵

3.5.2 Kunnallisvaalit vuonna 1928 ja vuonna 1933

Työtuvan työttömissä on viisi henkilöä, jotka ovat äänestäneet vuoden 1928 ja vuoden 1933 kunnallisvaaleissa, kolme 1800-luvulla syntyneitä ja kaksi 1900-luvulla syntyneitä. Työttömyyden ja äänestämisen välistä korrelaatiota ei voi tietää, mutta työttömyys ei näyttäisi vaikuttaneen passivoivasti, vaan henkilöillä oli ilmeisesti jo aiemmin omaksuttu tapa vaikuttaa äänestämällä. Työtuvassa olleista 14/24 osallistui kunnallisvaalien äänestykseen. 1800-luvulla syntyneissä on vain yksi henkilö, joka ei käyttänyt lainkaan äänestysoikeuttaan. 1800-luvulla syntyneet antoivat äänestämislle todennäköisesti suuremman arvon kuin heitä nuoremmat, koska vanhemmat olivat eläneet vailla demokraattisia kansalaisoikeuksia.

Työttömyyskomitea kantoi huolta työttömyyden aiheuttamista vaaroista ”yhteiskuntaruumiille” ja työttömien mahdollisesta yhteiskunnanvastaisuudesta.²⁵⁶ Työttömiin yhdistettiin usein keskustelun tasolla tietty kollektiivinen ja nimeämätön uhka. Muutamien työttömien vaaleissa käyttäytymistä eli äänestämättä jättämistä ei voi pitää uhkana tai yhteiskunnan vastaisuutena.

Kunnallisvaaleihin osallistuminen oli vastuun ottamista yhteisten asioiden hoitamisesta. Työtuvan työttömien naisten ajatukset ja mieliala suuntautuivat myös tulevaisuuteen, mikäli äänestämistä pitää mittarina. Työttömiin liittyvissä keskusteluissahan oltiin oltu huolissaan työttömien masentumisesta ja vastuuntunnosta. Tosin työttömään eri yhteyksissä liitetty vastuuntunnon puuttuminen tai vastuuntuntoon kasvattaminen näyttäisi tarkoittavan ennemminkin vastuuta osana henkilön omaa kasvua ja omaa käyttäytymistä. Yhteiskunnallista vastuuta perään kuulutettiin myös silloin, kun työtuvan työttömän piti omalta osaltaan säästää verovaroja.

²⁵⁵ Honkanen 2007, 383,387,390, 394.

²⁵⁶ KM 1932:2, 3.

Seuraavan taulukon kunnallisvaalien äänestystiedot pohjautuvat kahden luettelon tietojen yhdistämiseen. Jokaisesta kaupungin äänestysalueesta on erikseen aakkoselliset henkilöluettelot äänioikeutetuista ja erikseen varsinainen äänestysluettelo, johon merkittiin äänioikeuden käyttö. Ei tai kyllä -äänestysmerkintä taulukossa tarkoittaa äänestämiseen osallistumista eli äänioikeuden käyttöä. Ei tietoa -merkintä tarkoittaa sitä, ettei henkilöä ollut merkitty äänioikeutettujen nimiluetteloon.

Taulukko 9. Biografiaryhmän äänestäminen kunnallisvaaleissa 1928 ja 1933.

Äänestäjän syntymäaika ja ammatti	Kunnallisvaalit 1928, 1933 Äänioikeuden käyttö
1864 ompelija	ei tietoja
1871 ulkotyöntekijä	ei tietoa 1928, ei 1933
1871 ompelija	ei tietoa 1928, kyllä 1933
1875 ulkotyöntekijä	ei tietoa 1928, kyllä 1933
<u>1876 ulkotyöntekijä</u>	kyllä 1928, kyllä 1933
1877 ravintolanpitäjä	kyllä 1928, ei 1933
1879 siivooja	ei 1928, ei 1933
1879 palvelija	ei tietoa 1928, ei 1933
<u>1883 ulkotyöntekijä</u>	kyllä 1928, kyllä 1933
1883 siivooja	ei tietoa 1928, kyllä 1933
<u>1887 ompelija</u>	kyllä 1928, kyllä 1933
1894 ravintolanpitäjä	ei 1928, kyllä 1933
1900 palvelija	ei tietoja
1901 palvelija	ei 1928, ei tietoa 1933
1901 silittäjä, pesijä, siivooja	ei tietoa, 1933 kyllä
1903 palvelija	ei 1928, kyllä 1933
1904 ompelija	ei tietoa 1928, ei 1933
1906 ompelija	ei tietoa 1928, kyllä 1933
1906 vaatetustyöntekijä	ei tietoa 1928, kyllä 1933
<u>1906 ompelija</u>	kyllä 1928, kyllä 1933
1906 tehtaantyyntekijä	ei tietoa 1928, kyllä 1933
1908 väritehtaantyyntekijä	ei tietoa 1928, kyllä 1933
<u>1908 liikeapulainen</u>	kyllä 1928, kyllä 1933
1911 palvelija	ei tietoa 1928, kyllä 1933

Lähde: Kunnallisvaaliluettelot 1928, 1933. TKA.

Työttömät naiset olivat osoittaneet toimijuuttaan, aktiivisuuttaan ja vaatimuksiaan yhteiskuntaa ja kaupunkiaan kohtaan myös aiemmin, joten työttömyyteen ei välttämättä kuulunut passiivisuus, odottaminen tai syrjään vetäytyminen. Nimittäin jo ennen työtuvan perustamista ammattikoululla kävi päivittäin naisia tiedustelemassa pääsyä ammattikursseille. Tällä perusteella ammattikoulun johtokuntakin tunsu työttömien tilanteen ja tarpeet.²⁵⁷ Työttömät varmaan tiesivät virallisen menettelytavan, jonka kautta kursseille saattoi päästä, mutta he toimivat myös itse valitsemallaan toisella tavalla.

Muutaman työtuvan työttömän naisen kirkonkirjamerkinnyt²⁵⁸ herättävät huomion yli tutkimuksen teeman. Alla olevat elämäntapahtumat olivat osa työtuvan naisen elämäntarinaa. Toiset näistä elämän vaiheista olivat heidän elämänsä määreitä laman aikana yhtä lailla kuin työttömänäkin olo. Tästä syystä en ohita niitä tutkimuksessani.

Vuonna 1918 kuudelta työtuvan naiselta oli kuollut lähiomaisia. Kolmen naisen puoliset kuolivat toukokuussa vuonna 1918. Yhden naisen 26-vuotias veli ammuttiin sotaoikeudessa toukokuussa 1918. Yhdeltä naiselta kuoli kaksi pikkusiskoä samana vuonna, 13-vuotias sisko kuoli 21. maaliskuuta ja 1-vuotias sisko kuoli tasan kuukauden kuluttua, 21. huhtikuuta 1918. Yhden naisen kaksi siskoä kuolivat shrapnellin ruhjomina, noin 3-vuotias sisko kuoli 30. maaliskuuta ja 8-vuotias sisko kuoli 27. lokakuuta vuonna 1918.

Erään työtuvan naisen kihlaus purkautui vuonna 1917 syyskuussa, aviokuulutus oli otettu edellisen vuoden joulukuussa. Kihlaus purkautui Porvoon tuomikapitulini antamalla erokirjalla. Naisella oli tällöin jo kaksi aviotonta lasta.

Erästä työtuvan naista on sakotettu näpistyksestä. Naisen mies kuoli rikoksen uhrina.

²⁵⁷ Kaupunginhallituksen kertomus 1930, 198.

²⁵⁸ Tampereen ev.lut. seurakuntien rippikirjat 1904–1908, 1908–1920, 1909–1930, 1921–1930, 1931–1940.

Asevelvollisuuteen kelpaamaton -maininta on kolmen naisen isällä ja kolmen eri naisen puolisoilla.

4. Keskustelu: empirian ja teorian yhdistäminen

Otan tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen yhteiskunnallisen äitiyden, vahvan naisen diskurssin ja tässä yhteydessä myös kotitalousideologian. Nämä historiantutkimuksen analyysi- ja esitystavat kohdistuvat juuri siihen samaan historialliseen aikaan, jota työtuvan naiset olivat eläneet ja elivät. Jos näillä teoreettisilla esitystavoilla on selitysvoimaa, niin sitä pitäisi olla myös työtuvan naisiin, koska juuri he olivat niitä naisia, joita teorit pitävät lähtökohtinaan ja joita teorit tulkitsevat. Vertaan teorioiden selitysvoimaa lähinnä tutkimustehtävän rajoissa eli suhteessa työttömän naisen määrittelyihin.

Esitän myös lyhyesti käsitehistorian eri suuntausten mahdollisia tutkimustapoja puhua työttömästä tai työttömyydestä.

4.1 Yhteiskunnallinen äitiys

Yhteiskunta-käsite tulee usein esille työttömistä puhuttaessa ja tämä yhteys johti miettimään työttömien, sekä äitien että lapsettomien naisten, suhdetta historian tutkimuksissa usein käytettyyn yhteiskunnallinen äitiys -käsitteeseen. Yhteiskunnallisessa äitiydessä huomio kiinnittyy yhteiskunta-sanaan. Äitiys-sana ei herätä miettimään, että mistä on kyse, vaan sen tekee yhteiskunnan käsitteellinen yhdistäminen äitiyteen. Yhteiskunnallinen äitiys -selitystapa on hyvin moniulotteinen ja sitä käytetäänkin eri tavoilla tutkimuksissa.²⁵⁹ Selitystapaa käytetään ajallisesti naisten

²⁵⁹ Annola 2011, 16: " Yhteiskunnallisen äitiyden käsite nousi suomalaisen historiantutkimuksen kohteeksi juuri Irma Sulkusen tutkimusten myötä." – Vrt. Rajainen vuodelta 1959. Rajainen kirjoittaa äänioikeusteorioista ja naisten äänioikeusliikkeestä Suomessa. Sivun 6: "Naisialiikkeen ihanteellisimman käsityskannan mukaisesti ei valtiollisia oikeuksia tullut tavoitella niinkään naisten omien etujen vuoksi kuin siksi, että saataisiin naisten parhaat voimat yhteiskunnan palvelukseen ja siten toteutetuiksi mm. monet yhteiskunnalliset uudistukset, joita miehet eivät ajaneet riittävän tarmokkaasti." "Puhuessaan yhteiskuntaäidillisyydestään naiset siis tosiasiallisesti ovat jo vanhastaan osanneet tehostaa, että yhteiskunnan kannalta on tarkoituksenmukaista myöntää heille valtiolliset oikeudet." Kursivointi HS. – Rajainen viittasi kirjoituksessaan mm. Yhdysvaltojen raittiusliikkeen näkemyksiin 1800-luvulta. Naisten parhaiden voimien ja äitiyden käsitteellisessä yhdistämisessä liikuttiin siis "valtiollisemman" sisällön puitteissa jo 1800-luvulla, minkä huomion ja näkökulman Rajainen tutkimuksessaan otti esille.

historian esityksissä ainakin 1800-luvun puolestavälistä eteenpäin.²⁶⁰ Käsite näyttää ulottuvan myös työtuvan naiseen lama-aikana.²⁶¹ Yhteiskunnallisesta äitiydestä puhuminen ei ollut vain suomalainen tapa.²⁶²

Käsitteen käytössä mielenkiintoista on se, että yhteiskunnallisuus tuli määrittelemään äitiyttä eikä ilmiötä kuvattu adjektiivilla valtiollinen, ilmiö ei ole valtiollinen äitiys. Huomionarvoinen piirre on myös se, että ei ollut sellaista ilmiötä tai puhetapaa kuin yhteiskunnallinen isyys. Ilmeisesti ei tarvittu ko. isyyttä lainkaan, ei lapsille, vanhemmuudelle, perheelle, miehelle, mieskansalaiselle eikä yhteiskunnalle.

Käsite yhteiskunnallinen äitiys on ”hahmoton” ja luotu konstruktio. Käsitettä tutkittaessa se on purettava pienempiin osiin ja sitä on syytä tarkastella erilaisten toimijoiden kautta.²⁶³ Yhteiskunnallinen äitiys -ominaisuus yhdistetään tutkimuksissa hyvin erilaisiin naisryhmiin. Toisaalta yhteiskunnallinen äitiys voi määrittää toimintaa ja toimijaa, toisaalta ko. äitiys on ominaisuus, johon pitää pyrkiä. Lisäksi erilaiset naiset ovat eri tavoin kohteina yhteiskunnallinen äitiys -puhetavassa. Pirjo Markkola mainitsee, että esimerkiksi työläisnaisia tutkiessaan ”...naishistorioitsijan pitää olla erityisen kovapäinen, jos hän ei ala miettiä eri naisten erilaisia ehtoja, kokemuksia ja elämänpiirejä.”²⁶⁴

Köyhäntalojen johtajattaria tutkineen Johanna Annolan mukaan ko. äitiyttä tarvittiin, kun 1800- ja 1900 -lukujen vaihteessa keskiluokkaiset naiset alkoivat hakeutua palkkatyöhön opettajina ja sairaanhoitajina. Tällöin naiseuden rajoja oli laajennettava perinteisestä naisihanteesta. Äitiys ei rajautunut enää yksilölliseen äiti-lapsi -suhteeseen ja kotiin. Kasvatus- ja hoiva-ammateista tuli perinteisten äidintehtävien

²⁶⁰ Pulma 1994, 59: 1800-luvun ensi vuosikymmeninä kypsyi oppineen keskisäädyn keskuudessa uudenlainen perhe- ja kansalaisuusihanne, joka korosti naisen roolia paitsi äitinä ja kasvattajan, myös moraalisenä esikuvana. Kaupunkien keski- ja yläluokkaiset naiset alkoivat perustaa hyväntekeväisyysyhdistyksiä ja uuden perheideologian läpimurto tapahtui 1840-luvulla. Rouvasväenyhdistykset ulottivat yhteiskunnallisen äitiyden kodin seinien ulkopuolelle ja kohteena olivat köyhälistöperheiden vaimot.

²⁶¹ Annola 2011, 256; Sulkunen 1991, 122.

²⁶² Markkola 2002a, 185.

²⁶³ Annola 2003: Tutkimussuunnitelma väitöskirjaan ”Äiti, emäntä, virkamies, vartija. Köyhäntalojen johtajattaret 1880–1921.”, www.uta.fi.

²⁶⁴ Markkola 2002b, 80.

jatke. Naisten kasvatus- ja hoivatöihin kuuluu myös kirkon kristillissosiaalinen diakoniatyö, pelastusarmeijan työ ja erilaisten uskonnollisten järjestöjen työ. Nämä työalat antoivat mahdollisuuden toteuttaa ”naisen kutsumusta” myös lapsettomille ja naimattomille naisille.²⁶⁵

Yhteiskunnallinen äitiys liittyy Irma Sulkusen mukaan suomalaisten naisten järjestökäyttämiseen ja eri naisasialiikkeiden toimintaan. Yhteiskunnallisen äitiyden avulla luotiin kunnan naiskansalaisuutta ja oikeutettiin naisten osuus yhteiskunnan rakennusprojektissa. Demokraattisesta kansalaisuuskäsitteestä tuli sukupuolen perusteella kaksijakoinen. Naiskansalaisen paikaksi tuli feminiininen elämänpiiri eli perhe, koti ja yksityisyys, mieskansalaisen elämänpiiri oli työ ja julkisuus. Naisihanne oli kuitenkin hierarkkinen, koska vain alempien yhteiskuntaryhmien naiset pyrittiin sitomaan kotiin. Tähän naisihanteeseen kuului erityisen naisidentiteetin tunnustaminen, jossa nainen vapautetaan ”luontonsa mukaisiin tehtäviin”, hoitamaan kotia ja lapsia, vaalimaan heikkoja ja sairaita, huoltamaan köyhiä, kasvattamaan kurittomia. Esimerkiksi sosiaalidemokraattien naisliitto ilmaisi vielä 1930-luvulla selkeäksi tavoitteekseen: naiset on vapautettava työelämältä kodille.²⁶⁶

Uudessa eduskuntalaitoksessa puolueilla oli erilaisia käsityksiä äitiydestä. Puoluekannat erosivat, kun selitettiin äitiyden sisältöä ja oikeutusta. Porvarisnaisille äitiyden ainoa oikea kasvualue oli puhdas ja hyveellinen, ehjä ja yksityinen perhe, jota yhteiskunnan oli suojattava kaikelta ulkonaiselta uhalta. Porvarisnaisten mielestä oli eliminoitava ”epäperheinä” ilmenevä siveettömyys sekä niissä pesivä väärä ja tuhoisa äitiys. Sosiaalidemokraateille äitiys merkitsi äidin ja lapsen erottamatonta suhdetta, jota yhteiskunnan oli suojeltava luokka- ja aviosuhteista riippumatta. Sosiaalidemokraattien tavoitteena oli *yhteiskunnallistaa äitiys* (kursivointi HS), turvata yhtä lailla niin vihitty kuin vihkimätön äiti, niin avioton kuin aviolapsi.²⁶⁷ Työtuvan

²⁶⁵ Annola 2011, 16; Markkola 2002a.

²⁶⁶ Sulkunen 1987, 157–172; 1991, 121–122.

²⁶⁷ Sulkunen 1989, 47–48. Epäperhe on perhe, jossa ei ole molempia vanhempia, äitiä ja isää. HS. Sulkusella on yhteiskunnallisuuden kannalta mielenkiintoinen kohta myös lapsen suhteesta yhteiskuntaan. Sama, 76–77: 1920-luvulla oli poliittisissa ohjelmissa esillä äitiyshuolto ja lasten suojeluohjelmat. Tähän yhteyteen liittyi käsite *lapsen yhteiskunnallistuminen*, jolla tarkoitettiin sitä, että lapsi on erottamaton osa yleistä demokratisoitumista. Kursivointi HS.

naisista naimattomia oli enemmän kuin puolet (17/24). Monella naimattomallakin oli lapsia, he olisivat sopineet epäperhe-käsitteeseen. Äitiyden yhteiskunnallistaminen olisi ollut heille etu, jos yhteiskunnallistamisella olisi tarkoitettu oikeudenmukaisempaa äitien ja lasten kohtelua.

Yhteiskunta-käsitettä voi lähestyä käsitehistoriallisesti. Pauli Kettunen on tutkinut substantiivien valtio ja yhteiskunta suhdetta. Kettunen on tutkinut myös adjektiivien sosiaalinen, yhteiskunnallinen, poliittinen ja valtiollinen käsitehistoriaa. Seuraavaksi lainaan lyhyesti näiden sanojen käsitehistoriallisia tulkintoja.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa oli tavallista samastaa yhteiskunta ja valtio, kun taas yhteiskunnallista ja valtiollista käytettiin vastakohtina. Ero näkyi erityisesti silloin, kun näitä adjektiiveja käytettiin eri ”kysymysten” attribuutteina. (vrt.naiskysymys, sosiaalinen kysymys. HS). Yhteiskunnallinen kysymys tarkoitti luokkajakoja ja luokkakonflikteja kaupungeissa ja maaseudulla. Ilmaus oli käypä vielä 1920-luvulla. Valtiollinen kysymys tarkoitti esimerkiksi valtiopäiväedustusta tai Suomen ja Venäjän suhdetta.²⁶⁸

Valtiota on tarkasteltu myös oletetun eettisen (Snelmannin mukaan ”siveellisen”) olemuksen kannalta, ja silloin valtiota kutsuttiin yhteiskunnaksi. Yhteiskunta ilmaisi vaatimusta moraalisesta suhteesta valtion ja kansan välillä.²⁶⁹ 1800-luvun lopulta lähtien myös kansalainen-käsitteeseen sisältyi osallistuminen kansalliseen siveellisyysprojektiin. Uuden Suomi-valtion kansalaisen luomisessa yksittäinen ihminen oli edelleen osa siveellisyysprojektia, jonka tavoitteiden saavuttaminen edellytti yksilökohtaisten ratkaisujen löytymistä. Henkilökohtainen moraalinen vastuu piti ottaa alueilla, jotka eivät liittyneet esimerkiksi lakiuudistuksiin. Esimerkiksi perhe oli tällainen moraalinen vastuualue.²⁷⁰ Kansalaisena olemiseen on siis käsitteellisesti kuulunut paljon samaa kuin mitä yhteiskunnalliseen äitiyteen liitettiin.

²⁶⁸ Kettunen 2003, 189–190.

²⁶⁹ Kettunen 2003, 184–185.

²⁷⁰ Stenius 2003, 343, 359.

Käsitteet yhteiskunnallinen ja sosiaalinen olivat myös sukupuolittuneita käsitteitä. Sosiaalinen rajautui sittemmin tarkoittamaan sellaista, mikä oli yhteiskunnan ja perheen tai julkisen ja yksityisen elämänpiirin välissä, ja sosiaalinen leimautui feminiiniseksi.²⁷¹

Lyhyenkin käsitehistoriaesityksen jälkeen voi todeta, että juuri adjektiivi yhteiskunnallinen on luontevaa yhdistää yksilötasoon. Yhteiskunnallisuuden sisältyi käsitehistoriallisesti siveellisyyttä ja moraalisuutta. Sama adjektiivi voi selittää arkipäivää, ei-julkista, luokkajakoa, sosiaalista, perhettä, siveellistä kansalaista ja yksityistä elämänpiiriä. Yksilötaso, joka tuli saamaan tämän määreen, oli nainen: arjen, yksityisen, perheen, siveellisyyden ja moraalin ilmentäjä – myös työttömänä ollessaan.

Miten sitten työtön nainen määrittyi suhteessa näin kokonaisvaltaiseen ja kattavaan käsitteeseen? Työtuvassa oli nimittäin naisia, jotka eivät sovi yhteiskunnallisen äitiyden edellyttämään naisihanteeseen: naiset olivat naimattomia, aviottomia lapsia saaneita, epäperheissä, perheenelättäjiä, miehettömiä, palkkatyössä olleita ja palkkatyöhön haluavia. Työtuvan naiset halusivat tulla huomioon otetuiksi nimenomaan kodin ulkopuoliseen työhön kykeneviksi ja haluaviksi. Laajemmin ajateltuna naiset olivat jo kodin ulkopuolella palkkatyössä koko sinä aikana, jolloin yhteiskunnallinen äitiys - käsitettä alettiin konstruoida ja esittää.²⁷² Työtuvan työttömille kotiin jääminen ko. äitiyttä toteuttamaan ei ollut vaihtoehto. Köyhään väestöosaan kuuluminen vaikuttaa ainoalta yhteiskunnallisen äitiyden ihannenaisten ehdolta, joka työtuvan naiseen sopii.

Kaupunkilainen, työläisperheen äiti ja työläisnainen oli siis ajatussuunnan itsestään selvä kohde ja malliesimerkki. Työläisnainen tai työläisperheen äiti oli sivistettävä, ohjattava ja opetettava. Työttömät naiset olivat kaksinkertaisesti sivistämisen kohteina: työttömyys sinänsä aiheutti heille siveellisen rappeutumisen uhan ja työläisperheen äitinä olemisessa oli muutoksen nähty tarve.

²⁷¹ Kettunen 2003, 196.

²⁷² Kts. Haapala 1986, Lähteenmäki 1995, Markkola 1994, Suoranta 2009.

Tampereen köyhäinlaitoksentakuntakin oli sitä mieltä, että työläisnainen työttömänä ollessaan tarvitsi työtupaa kasvatuksellisiin tarkoituksiin. Työtuvassa oli tarkoitus oppia taitoja, joilla selviää arkielämässä. Työtön nainen tarvitsi kotitalouskursseja ja ompelukursseja. Työttömyyskomitea nosti kodin ja naisten ammattikursseiden merkityksen koko kansan, ei vain yhteiskunnan, tulevaisuutta koskeväksi. Komitean mielestä nimenomaan työttömät nuoret miehet tarvitsivat turvallisen kodin, jonka yksityisyydessä toimi ilmeisesti perheenäiti.

Vaikka yhteiskunnallista äitiyttä lähestyisi mistä näkökulmasta vain, niin aina se asettaa suuria tavoitteita ja vaatimuksia työläisnaiselle. Vaatimukset ja velvollisuudet eivät ole linjassa sen kanssa, että nainen nähtiin kuitenkin luonnostaan ”heikompana astiana” aikakauden ihmiskäsityksessä. Lainsäädäntötason näkemyksestä voi ottaa esimerkin avioliittoa koskevista säännöksistä. Vuoden 1929 uudistettuun avioliittolakiin asti aviomies oli edustanut vaimoaan oikeustoimissa, tuomioistuimissa ja viranomaisten luona.²⁷³ Kaikkia työtuvan naimisissa olleita naisia oli siis avioliiton aikana holhonnut ja edustanut aviomies. Kun aviomiehen kuului esiintyä vaimon puolesta vaimoa koskevissa asioissa, niin samaan aikaan tämä epäitsenäinen vaimo laitettiin yhteiskunnallisen äitiyden kautta valvomaan ja edustamaan, ei vähempää kuin kaikkien muiden lähempiensä ja vielä koko laajan yhteiskunnankin etua.

Yhteiskunnalliseen äitiyteen sisältyi ero julkisen ja yksityisen elämänpiirin välillä. Yksityisyys kuului ko. äitiyden ihannenaikaisille, julkisuus ei. Työtuvan työttömät naiset olivat kuitenkin jo olleet poissa yksityisestä kodista eli julkisuudessa. Työelämä kodin ulkopuolella ei ollut alempien väestöryhmien naisille mikään vaikeasti avautuva julkinen alue.²⁷⁴ Julkisuudessa toimimista on myös se, kun asioi työnvälitystoimistossa tai köyhäinhoidossa. Osallistuminen työttömien komitean toimintaan ja kokouksiin oli sekin julkisuuteen tuloa. Muutamien työtuvan naisten kokemukset perheenjäsenten

²⁷³ Avioliittolaki 234/1929. Laki avioliittolain toimeenpanosta 235/1929. www.finlex.fi; Hemmer 1967, 27–30. Vuoden 1734 lain naimakaaren mukaan vaimo oli miehensä isäntävallan alainen. Edusmiehisyyks eli isäntävallasta tarkoitettiin puhevallan käyttöä riita-asioissa ja kantajana olemista rikosasioissa. Rikosasioissa vaimo vastasi itse, mutta aviomiehen oli oltava hänelle apuna. Laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista vuodelta 1889 antoi vaimolle oikeuden hallita sitä omaisuutta, minkä hän omalla työllään saattoi ansaita.

²⁷⁴ Sulkunen 1989, 50.

kuolemista tai vammautumisista vuoden 1918 tapahtumissa olivat tapauksia julkisuudessa, ei kodin yksityisessä rauhassa. Erittäin julkinen oli työtuvan vanhempien naisten kokemus tulla ripitetyksi salavuoteudesta. Raskaus oli näkyvää ja julkista, ja sille tuli erityinen julkisuusmerkitys, jos odotettu lapsi oli avioton. Työtuvan naisten elämänpiiri oli siis mitä suurimmassa määrin julkista.

Vuoden 1918 sodan jälkeen hävinneen puolen naislesket ja äidit nähtiin suurena uhkana uudelle valtiolle ja heidän kykyään äitiyteen epäiltiin.²⁷⁵ Kansakunnan rakentaminen ja eheyttäminen nojasivat nekin tavallisiin koteihin. Työtuvan työttömissä oli naisia, joilla oli ankaria kokemuksia sotaoloista. Vaatimus siitä, että yhteiskunnan etu sisällytettiin äitiyteen näissä olosuhteissa, piti käsitteellisesti sisällään sen, että kohteena oleva äiti edellytettiin rajattoman kykeneväksi, järkeväksi ja vahvaksi.

Ajatusmallina yhteiskunnallinen äitiys siis operoi samoilla ominaisuuksilla, joita myös työttömään asetettiin. Silti työtuvan työtön nainen ja ajatusmalli eivät kohtaa. Työtuvan töissä työttömän tietoisuus siitä, että hänet oli valittu ja nostettu yhteiskunnallisen äitiyden etujoukkoihin, tuskin auttoi kestämään toimeentulon puutetta ja niukkuutta. Tärkein ja maanläheisin tavoite työttömällä työtuvan naisella oli lopulta kuitenkin se, että hän saisi jokapäiväisen toimeentulon.

4.2 Vahva nainen

Naishistorian tutkimuksiin liittyy toisinaan ns. vahva nainen -diskurssi. Työtuvan työttömän oli määritelmällisesti oltava köyhä, työkykyinen, työhaluinen ja käyttäytymiseltään siveellinen, moraalinen ja yhteiskuntakelpoinen. Onko työtön nainen myös vahva? Esitän seuraavassa muutamia teemoja, joita pohdin suhteessa vahvuuteen ja työttömään naiseen. Otan esille mm. työnteen, kumppanuuden, köyhyyden, vaikeudet, Suomi-neidon, kurjuuskertomukset, heikkouden ja elämäkertojen suurmiehet.

Vahvuuden tunnusmerkkeinä Pirjo Markkola mainitsee mm. ankaran työnteen, varhaisen valtiollisen äänioikeuden, poliittisen aktiivisuuden, vahvan yhteiskunnallisen

²⁷⁵ Kaarninen 2008, 110–113.

aseman, järjestäytymisen ja yleensä naisten aktiivisuuden ja toiminnan. Nämä selittävät naisen asemaa enemmän kuin alistus tai sorto. Vahvuus-tematiikka on noussut esiin myös vasta-argumenttina aiemman naishistorian kurjuuskertomuksille.

²⁷⁶ Vahvuuteen liittyy myös ns. kumppanuus-teesi eli se, että toimeentulon hankkimiseksi miehet ja naiset ovat yhdessä tehneet töitä. ²⁷⁷

Köyhyys oli käsitteellisesti työttömän pakollinen määre, ja köyhyyttä on esitetty myös yhtenä selityksenä naisten tekemälle työlle. Esimerkiksi tutkimuksessa vuosilta 1914–1920 ilmenee, että naisten osuus työvoimasta oli vuosisadan alussa poikkeuksellisen korkea Suomessa, lähes puolet. Korkea osuus työvoimasta kertoi juuri köyhyydestä. Naisten osuus työvoimasta mainittuina vuosina oli korkea myös perheviljelyssä, mikä puolestaan johtui työvoimankäytön vanhakantaisuudesta, vähäisestä kaupallisuudesta ja alhaisesta työn tuottavuudesta. ²⁷⁸ Näissä yhteyksissä ankaraakaan työntekoa ei selitetä työntekijöiden vahvuudella vaan köyhyydellä.

Naisten erityisiä pärjäämisalueita ovat olleet sopeutuminen yhteiskuntaan ja vaikeuksiin. ²⁷⁹ Esimerkiksi seuraavan lainauksen sopeutumisvahvuudet ovat yhteneväisiä verrattuna niihin työttömien naisten määrittelyihin, joita käsitteelin aiemmin tutkimuksessani. Pärjääminen ja nainen yhdistyvät seuraavassa käsitteellisesti yhteiskuntaan, vaikeuksiin, aviottomaan lapseen, yksin selviämiseen, yhteiskuntaluokkaan, toimeentulovaikeuksiin, leskeyteen, prostituutioon, kärsimiseen ja syyllisyyteen.

Yhdessä asiassa naiset näyttivät pärjäävän selvästi miehiä paremmin, nimittäin sopeutumisessa yhteiskuntaan ja vaikeuksiin. Rikollisuus ja muut huonot elämäntavat kasaantuivat voimakkaasti miehille. Kipein naisia koskettava ongelma oli aviottoman lapsen saaminen, mikä oli yleistä ja sitä ongelmallisempaa mitä alhaisempi oli naisen yhteiskuntaluokka. Vastuu ja siitä seuranneet toimeentulovaikeudet jäivät yksin naiselle. Useimmissa

²⁷⁶ Markkola 2002b, 75–90 ; 2003, 53–63.

²⁷⁷ Markkola 2002b, 80.

²⁷⁸ Haapala 1995, 129.

²⁷⁹ Haapala 1995, 132.

tapauksissa avioton tai ennenaikainen lapsi liittyi kuitenkin normaaliin seurusteluun, eikä asiaa kansan piirissä paheksuttu, jos raskaus johti avioliittoon. Suurimmat toimeentulovaikkeudet naisille aiheutti leskeksi jääminen. Julkisuudessa naisten ongelmat keskittyivät miesten juoppouteen, jolloin naiset olivat kärsijöitä, aviottomiin lapsiin, jolloin he olivat sekä kärsijöitä että syyllisiä, ja prostituutioon, jolloin naiset leimattiin syyllisiksi ja sukupuolitaudin saaneet miehet ja näiden vaimot olivat kärsijöitä.²⁸⁰

Matti Peltonen on tutkinut maatalouden sukupuolenmukaista työnjakoa. Peltosen esimerkit ovat 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Maaseudun työt jaettiin esimerkiksi seuraavasti: sukupuolen mukaiset työt, raskaat ja kevyet työt, koti- ja ansiotyöt ja kotipiirin työt ja kotipiirin ulkopuoliset työt. Naiset tekivät kaikenlaisia töitä, kevyitä, raskaita, kotipiirin töitä ja kotipiirin ulkopuolisia töitä. Molemmat sukupuolet tekivät töitä, jotka kotitalous/ansiotyö jaottelussa kuuluisivat vain toiselle. Naisten töitä määritteli pääasiassa se, että ei ollut suotavaa, että he työskentelisivät yksin kotipiirin ulkopuolella. Mielenkiintoinen on Peltosen maininta siitä, että lyhyt kasvukausi pakotti turvautumaan nuorten miesten fyysiseen kestävyYTEEN, joka oli helpommin uhrattavissa kuin lapsia synnyttävien naisten terveys.²⁸¹ Naisten vahvoina pysymisestä tuli yhteisöllisesti kannattavaa ja tärkeää, ja vahvuuden sisältö oli fyysisen terveyden säilyttäminen.

Työnteko on luonnollisesti ollut yksi elämisen ehto joka tapauksessa, piti työntekoa vahvuuden merkinä tai ei, oli kyseessä nainen tai mies. Työtuvan naiset ovat tehneet työtä kotona ja kodin ulkopuolista työtä. Työnteon pakollisena motiivina heillä tosin on lama-aikana toimeentulon saaminen, joten sekä köyhyyttä että vahvuutta voi pitää vaikuttimina työkyvyn osoittamiseen ja itse työntekoon.

Työnteon kumppanuuteen sisältyy käsitteellisesti siviilisääty, koska työnteko kumppaneina tarkoittaa implisiittisesti aviopuolisoiden yhteistä uurastusta

²⁸⁰ Haapala 1995, 132.

²⁸¹ Peltonen 1999, 33–50.

toimeentulon takia. Kumppaniryöntekijöitä työtuvan vanhimmista naisista on kuusi, he olivat perheellisiä ja olivat olleet naimisissa. Osa naisista tai heidän perheensä oli muuttanut aikoinaan kaupunkiin. Kaupunkiloissa puolisoitten työnteon kumppanuuden sisältö ei ollut samaa kuin maaseutuyhteisön ryöntekokumppanuus.
282

Naisten arki sisälsi tutkimusajankohtana toisten hoitamisen ja toisista huolehtimisen, perheen ja lasten synnyttämisen. Jos vahvuusdiskurssiin sisältyy synnyttäminen, niin työtuvan vanhimmat naiset olivat vahvoja. Vahvuus voi olla yksi selittäjä, kun työtuvan naiset selvisivät au-lapsen syntymiseen liittyvistä yhteisöllisistä, kirkon ja myös köyhäinhoitoviranomaisten asettamista paineista. Maaseututyönteossa ja -yhteisössä synnyttämistä sinänsä pidettiin tärkeänä ja nainen kannatti säilyttää vahvana tämän vuoksi. Heikomman sukupuolen tai ns. heikomman astian fyysisyys tuli tärkeämmäksi kuin nuorten miesten fyysisyys.

Pärjääminen, sopeutuminen ja selviytyminen liittyvät siis vahvuusdiskurssiin. Vahvuus tässä kontekstissa näyttäytyy myös pejoratiivisena jaksamisena, sietämisenä, lojaalisuutena tai tilanteiden vähättelynä. Pärjääminen voi olla myös sama asia kuin tapa sopeutua.²⁸³ Vahva nainen tarvitsi sopeutumisen taitoa edellä esitetyn mukaan suhteessa yhteiskuntaan, vastuunottoon, vaikeuksiin ja huonoja elämäntapoja omaaviin miehiin. Tutkimuksessani en ole selvittänyt työtuvan naisten puolisoitten elämäntapoja, mutta muutama työtuvan vanhemmista naisista oli ollut vahva ja sopeutunut puolison elämäntapoihinkin, jos mittarina pitää avioeroon päätymistä. Heidän vahvuuttaan oli se, että he eivät eronneet.

Historiankirjoituksissa on paljon kertomuksia miehistä, joita kuvataan ns. suurmiehiksi. Suurmiehet nousevat vääjäämättä esiin erityisesti elämäkertatutkimuksen teon ja elämäkertojen metodeihin tutustumisen yhteydessä. Tätä taustaa vastaan vahva

²⁸² Kts. Markkola 1994, 39–42, 102–109: Tamperelaisen kaupunkiperheen elämästä ja toimeentulosta. Markkola 1986, 72–84: Tampereen ympäristössä syntyneiden naisten elämänvaiheita 1830-luvulta 1930-luvulle.

²⁸³ Markkola 2002b, 83–84.

nainen -diskurssi ei ole erityistä tai marginaalista historiankirjoitusta, se on yksi mahdollinen näkökulma yksilön historiaan. Kun pohdin jatkossa ko. diskurssin selitysvoimaa työtuvan työttömiin, niin erittelen ensin seuraavassa sitä, miten yksilön suuruutta on ollut tapana perustella.

Minkälaisia ihmisiä ovat olleet elämäkertojen suurmiehet? Suurmiesten kautta elämäkertatutkimuksen esityksissä vedetään rajaa ns. tavalliseen ihmiseen ja arkipäivän ihmiseen. Kuvaavaa on, että edellä mainitussa Historiallisen aikakauskirjan teemanumerossa ei elämäkertojen suurmiehiä (enää) käsitellä.

Seuraavassa esitän esimerkinomaisesti suuren miehen edustajan kahdesta artikkelista, jotka käsittelevät elämäkertakirjoittamista. Artikkelit ovat vuodelta 1936 ja vuodelta 1982.

Elämäkertojen suurmiehet ovat olleet ”...vaikuttamassa valtavassa kehityskulussa, joka muodostaa kokonaisen kansakunnan kohoamisen itsetietoisuuteen, sivistykseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen.” Näissä muutamissa suurissa miehissä ruumiillistui kansallinen aate. Suurmiehellä oli sisäisiä edellytyksiä eli hänen luonteensa johti elämäntyötä, toimintaa, tekoja ja ratkaisuja. Perinteisiä suurmiehiä ymmärrettiin elämänkerroissa myös perintönä saatavilla henkisillä ominaisuuksilla, ”veren vaistolla”. Suurmiesten ulkoiset edellytykset elämässä olivat niitä etuja, joita järjestynyt yhteiskunta jäsenilleen tarjoaa. ”Monista seikoista johtuu, että nämä edut ovat jakaantuneet epätasaisesti ihmisten kesken: Toiset ihmiset voivat häiriintymättömämmin omistautua luonnonlaatunsa ja lahjojensa mukaiseen tehtävään kuin toiset.” Se, mitä ihminen oli saanut aikaan, oli tärkeämpää kuin ”varsinainen elämänjuoksu.” Julkisessa elämässä olevat suurmiehet olivat saaneet vaikutteita nuorukais- ja varhaismiehuuden iässä, mutta koko elämän ajan olivat säilyttäneet henkisen joustavuutensa.²⁸⁴

Todellinen suurmies oli henkilö, josta jäi lähdeaineistoa. ”Henkilö, joka ei ole huolehtinut siitä, että hänestä jää riittävästi viestejä, menettää kuoltuaan

²⁸⁴ Puntila 1936. Artikkelit teoksessa vuodelta 2006, 15–21.

mahdollisesti eläessään saavuttamansa maineikkuuden nopeasti.” Suurmiehen asemaan pääsemiseksi tarvitaan joko elämäntyön kultaamista tai jälkikäteistä kansanomaistamista. Suurmies-epiteetin saa, jos on moraalinen esikuva tai jos tunnustus tulee konsensuksella.²⁸⁵

Jos historiassa on suuria miehiä, niin miksi ei voisi olla myös vahvoja naisia? Perinteisiin elämäkertojen suurmiesten ominaisuuksiin verrattuna työtuvan naisten suuruutta tai vahvuutta on työlästä argumentoida. Selvintä on yhdistää ”varsinainen elämänjuoksu” työtuvan naisia koskevaksi, ja näin on tehtävä, vaikka se ei heidän elämäänsä vahvaksi tai suureksi määrittelisikään. Suurmiesten mittapuun mukaan varsinainen elämänjuoksu ei suuruutta tuonut. Suurmiehillä varsinainen elämänjuoksu jäi takalalle tarkoittamaan arkielämän lähimpiä ihmisiä ja perhe-elämää. Yksityinen elämänalue ja julkinen pidettiin erillään suurmiesten maailmassa.

Mielenkiintoista on se, että elämäkertojen miessukupuolen suuruuden tunnusmerkeiksi selitetään paitsi aatteen voimaa niin myös ruumiillisuutta, veren vaistoa, perintötekijöitä ja erilaisia käyttäytymiseen liittyviä luonteenpiirteitä. Näin esitettyinä suurten miesten ominaisuudet ovat biologisia. Yleensä vain naista ja naisen toimintaa on ollut tapana selittää luontaisilla ominaisuuksilla, essentialla, ja biologialla. Myös tutkimukseni naisten hengenvoimia, ajattelukykyä, ruumiillisuutta ja käyttäytymistä arvioitiin, tosin arkisen elämänjuoksun ja köyhäinhoidon viitekehyksissä. Joka tapauksessa heidän ruumiillisuutensa ja muut ominaisuutensa tulivat selittämään kelpaavuutta työtupaan.

Vahvuusdiskurssiin on vaikea sovittaa työttömien naisten kohdalla neitokypsymättömyyttä, mutta elämäkertojen suurille miehille sallittiin vaikutteet nuorukais- ja varhaismiehuuden ikäkausilta. Suurmies näyttäytyi suurena nuorukaisesta vanhukseksi, vaikka suuruus sittemmin vaati todisteeksi kultaamisen, jälkikäteisen arvioimisen ja konsensusnurinkäännön. Biografian tekeminen työttömistä naisista on myös jälkikäteinen arviointitapa, mutta aikakauden työttömän määrittelyt eivät mahdollista työttömien kultaamista.

²⁸⁵ Blomstedt 1982. Artikkelin teoksessa vuodelta 2006, 23–27.

Tuula Gordon on tutkinut kansallisuuden sukupuolittuneita representaatioita, ja yksi tällainen representaatio on Suomi-neito. Suomi-neito esittää kansakunnan tilan symbolisesti.²⁸⁶ Neidolla oli kansallisessa fantasiassa neitseellisen ja aseettoman tytön viattomat ja lapsenomaiset piirteet.²⁸⁷ Kansallis-valtiollisen ihanteen symboliksi kehittynyt Suomi-neito edusti ihmisille sitä, mihin itse kunkin oli elämänsä aikana siveellisesti ja moraalisesti pyrittävä kohottautumaan. Suomi-neito oli nimenomaan neito, kypsämätön ja neitseellinen.²⁸⁸

Työtuvan naisten vahvuus ja Suomi-neidon symbolinen esitysvoima tuskin ovat yhteismitallisia, vaikka asian tarkastelun jättäisi vain representaatioiden kuvaamisen tasolle. Vahvuusdiskurssiin ei sovi minkäänlainen kypsymättömyys, kun rajatonta sopeutumiskykyäkään ei vahvuudeksi voi määritellä. Kypsymättömyyttä ei kuitenkaan todista kenenkään työttömän kohdalla halu hoitaa toimeentuloa itselle ja huollettaville eikä myöskään halu vaatia työttömälle kuuluvia oikeuksia. Työtuvan vanhimmat naiset olivat eläneet sinä aikana, kun Suomi-neito -symboliikka luotiin ja keksittiin, mutta tutkimukseni ei selvitä sitä, olivatko naiset oikeasti tarvinneet neitoihannetta. Ihanteen tavoittelu tai jälkikäteinen yhdistäminen heihin ei ole luontevaa. Neitoja työtuvan työttömissä oli. Jos heidän naimattomuutensa riitti Suomi-neito ihanteeseen, niin heidän luonteensa olivat vahvoja ja moraalisesti kohottautuneita.

Teollistumiseen ja työväestöön liittyvät usein kurjuuskuvaukset. Tamperetta koskevista tutkimuksissa nämä kuvaukset on osoitettu liioitteleviksi. Tehdastyöväen sairastavuuden tutkimuksissa (Tampereelta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tutkimuksia) on todettu naisten sairastavuuden syyksi ns. yleinen heikkous. Yleinen heikkous oli työperäistä ja johtui väärästä ja vähäisestä ravinnosta.²⁸⁹ Kurjuuskertomusten teollisuustyötä tehnyt nainen on vastakohta vahvalle työntekijälle. Esimerkiksi usein esitetyt dramaattiset valokuvat aikakauden työtä tekevistä naisista ylläpitävät kurjuusnäkökulmaa.

²⁸⁶ Gordon 2002,37, 38; 39: Representaatio on kuvaus tai esitys. Representaatio tuottaa sitä mitä se kuvaa. Kuvattuun kytkeytyy monenlaisia merkityksiä, sekä ilmeisiä että piiloisia, tarkoituksellisia ja tarkoituksettomia. Representaatio ohjaa katsojan katsetta.

²⁸⁷ Siltala 1999, 628. Kts. Nainen kansakunnan koossapitäjänä 551–673.

²⁸⁸ Ala 1999, 214.

²⁸⁹ Haapala 1986, 138–176, 341.

Vahvuutta vastaan puhuvat monet 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun yleiset käsitykset naisesta. Anne Ollila on tutkinut terveys- ja sairauskäsityksiä 1800-luvun lopun Suomessa. Naisiin liitettiin erityinen naisellinen heikkous. Historiallisesti aikaisemmissa selitystavoissa uskonnolliset perustelut tekivät naisesta heikomman astian, kun määrittelyperusteena pidettiin miestä. 1800-luvun lopulta biologinen maailmanhahmotustapa ja luonnontieteelliset tulkinnat selittivät elämää ja ihmisistä. Erityisesti lääketiede keskittyi tällöin innokkaasti tutkimaan naista. Kaikissa näissä vaihtoehtoissa nainen määrittyi heikoksi ja erityiseksi.²⁹⁰ Työtuvassa oli ulkotyöntekijöitä, ja heidät oli arvioitu työkykyisiksi, koska se oli ehto työtupaan pääsulle. Työttömyyskomiteamietintö määritti työttömiä naisia ”...kovaan ruumiilliseen työhön tottuneiksi sesonkityöläisiksi...”²⁹¹ Aikakauden ihmiskäsitykseen liittyvän naisellisen heikkouden yhdistäminen esimerkiksi työtuvan työttömiin ulkotyöläisiin vaikuttaa ristiriitaiselta johtopäätökseltä.

Myös erilaisiin keskusteluihin koulunkäynnistä, koulutusten järjestämisestä ja tavoitteista sisällytettiin naisiin ja tyttöihin yhdistetyt heikkousselitykset. Mervi Kaarninen on tutkinut Tampereen osalta 1920-luvun ammattikasvatusta, naisten ja tyttöjen koulutusta ja opetussuunnitelmien sisältöä. Jo kansakoulutason opetuksessa näkyi tietynlainen käsitys naisten mahdollisuuksista ja tehtävistä yhteiskunnassa. Naisten ja tyttöjen kouluttamista määrittelemään tuli ns. liikarasisitushuoli, joka selittyi sukupuolelle luontaisella heikkoudella. Kouluttamisen sisällöksi tuli se, että nuoria naisia piti valmentaa perheenemännyyttä ja kotia varten, muu kouluttaminen olisi ollut tytöille tai nuorille naisille liian raskasta.²⁹² Työtuvan kudonta-, ompelu- ja talouskurssit saattoivat olla ruumiilliseen työhön tottuneille työntekijöille vähemmän rasittavia kuin heidän palkkatyössä tekemänsä työt olivat olleet. Jos työtuvan työnteko ei rasittanut liikaa, niin se oli ylimääräinen huojennus työttömille.

²⁹⁰ Ollila 2000, 205–222.

²⁹¹ KM 1932:2, 6.

²⁹² Kaarninen 1995, 35, 37, 160–165. Vrt. Haapala 1995, 130: ”Vuosisadan alun koulutuksen lisääntyminen koski enemmän tyttöjä kuin poikia, vaikka kukaan ei ollut niin tarkoittanut. Kaikissa kansakoulun jälkeisissä kouluissa oli enemmän tyttöjä kuin poikia.”

Työtuvan naisia voi tutkimustulosteni ja esille ottamieni vahvuusdiskurssin seikkojen mukaan määritellä sekä vahvoiksi että heikoiksi. Työtuvan vanhin työtön oli syntynyt 1864. Hän oli selvinnyt mm. nälkävuosista, sortovuosista ja sodista. Hänellä oli monta lasta ja hän oli menettänyt kaksi lasta. Työtupa-aikana hän oli köyhä, leski ja työhaluinen. Hän olisi voinut jäädä tavallisen köyhähoidon avustuksen varaan, mutta piti kuitenkin itseään työntekoon kykenevänä.

4.3 Kotitalousideologia

Liitän työttömän määrittelyyn myös kotitalousideologian. Yhteys työttömien käsitteeseen tulee työttömien ammattikurssien perusteella. Kotiin ja kodinhoitoon liittyvät asiat olivat tutkimusajankohtaan liittyen esillä muutoinkin ammattikoulutuksen järjestämisessä, puoluepoliittisesti, keskiluokkaisilla naisjärjestöillä ja aivan yhtä lailla työläisnaisliikkeessä.

Työttömyyskomitean antama merkitys ammattikursseille osoittaa valtiotason mielenkiintoa määrittää kotitalouden kautta työttömiä. Komitean ohjeistus ja työttömän määrittely olivat myös valtiotason asenneilmaus, jota kuntatasollakin saatettiin noudattaa. Naisten työttömyyttä pohtineessa komiteamietinnössä todetaan:

Jokseenkin poikkeuksettomaksi säännöksi muodostuneen kuitenkin se, että kunnat voivat järjestää työttömiksi joutuneille naisille vain edellä mainittuja, naisille soveltuvia kotitalouden ammatteihin valmistavia ammattikursseja.

Näiden kurssien tarkoituksena on antaa kurssiin osallistuville naisille niinhyvin käytännöllistä opetusta ruuan valmistuksessa kuin tietopuolista opetusta ruokatavaraopissa, työkaluopissa, kodinhoidossa, terveydenhoidossa ja lastenhoidossa, toisin sanoen kaikissa tärkeimmissä kotitalouteen kuuluvissa oppiaineissa.²⁹³

²⁹³ KM 1930:3, 6, 7.

Laajasti ymmärrettynä kotitalous kätki sisäänsä kaikki yhteiskunnan ristiriidat.²⁹⁴ Kotitalous on käsitteenä kaksimerkityksinen. Toisaalta se viittaa kotitaloustyöhön eli kodinhoitoon ja toisaalta kotitalous on taloudellinen yksikkö, jonka varaan koko yhteiskunta rakentuu. Kotitalouden varaan on rakentunut sekä sukupuolten että yhteiskuntaluokkien suhde. Myös valtio säätelee kotitaloutta. Ideologian ajatukset alkoivat jo autonomian aikana, mutta 1920-luku on kotitalousideologian vuosikymmen.²⁹⁵ Erityisesti jo maailmansodan aikana ihmisiä oli opetettu elämään niukkuudessa. Tehokas ja tieteellinen kodinhoito ja kodinhoitoteknologia nähtiin kansantaloudellisestikin edullisena.²⁹⁶ Kotitalousideologia on nähty useimmiten alempiin väestöryhmiin kohdistuvaksi kontrolli- ja säätelyjärjestelmäksi.²⁹⁷ Metodologisesti tutkimuksenteossa käsitettä kotitalous ei itsestään selvästi pidetä taloudellisena kategoriana, vaan kotitalous on tulos tietystä tavasta järjestää mm. sukupuolien mukainen työnjako.²⁹⁸

Kotitalousideologian toteuttamisessa kiinnitettiin huomio kaupunkityöväestön kotitalouksiin, koska niiden puutteellista hoitoa pidettiin yhteiskunnallisena uhkatekijänä. Työläisäidit tarvitsivat perheenemännyyden ja kotitalouden opetusta. Naisten merkitys oli suuri kodeissa, koska perheenelättäjän, eli miesten, ansiotulot kulkivat vaimon käsien kautta, kodin viihtyvyys riippui emännän taidoista. Äidit vastasivat perheenjäsenten fyysisestä hyvinvoinnista ja henkisestä huollosta. Vaimot taistelivat myös kapakoita ja miesten juoppoutta vastaan. Naisten kautta kasvatettiin koko työväestöä muokkaamalla heistä kunnon kansalaisia. Palvelijoidenkin työ liittyi kotitalousideologiaan, tosin niin, että 1920-luvun alussa etsittiin ratkaisuja tilanteeseen, jossa esimerkiksi aiemmin itsestäänselvyytenä ollut palvelijoiden

²⁹⁴ Vattula 1989, 32. Vattulan lainaus samassa yhteydessä: Harmaja, Laura. Kotitalous. Teoksessa Suomen maatalous II. Porvoo 1922, 632: "Nimityksellä "kotitalous", jonka merkitys suomenkielessä ei ole vielä täysin vakaantunut, tarkoitetaan tavallisimmin *kulutuksen hoitamiseen* (kurs.alkuper.) kohdistuvaa toimintaa perheen hyväksi."

²⁹⁵ Markkola 1994, 169.

²⁹⁶ Haapala 1995, 129.

²⁹⁷ Sulkunen 1989, 83.

²⁹⁸ Haapala 1989, 74.

pitäminen oli tullut huomattavan kalliiksi. Talouden pidon oli oltava säästävää ja järkevää, mikä tarkoitti kodinhoitoa ilman palvelijoita.²⁹⁹

Palvelijoiden tilanne ei ollut selvillä Tampereen työnvälitystoimistolle, mihin viittasin aiemmin tässä tutkimuksessa. Kaupungin köyhäinhoitolautakunta puolestaan oli selvillä työttömien naisten kodinhoitokyvystä. Lautakunta esitti arvion kodin hoitamisesta keskustelleessaan työttömien huollosta työttömyyshuoltotoimikunnan kanssa: ”Kun taitava perheenemäntä kuitenkin saattoi raha-avustuksella aikaan saada paljon hyötyä, voitiin lautakunnan mielestä erittäin varovasti jakaa elintarvikkeita ja raha-avustuksia niille harvoille kodinhoitajille, joiden voitiin katsoa olevan tällaisen luottamuksen arvoisia.”³⁰⁰ Lautakunnan huoli köyhäinhoidon kustannuksista vaikutti luonnollisesti vain harvojen kodinhoitajien valitsemiseen. Työttömyydestä puhuttaessa perheenemännän taitavuus ja luotettavaksi osoittautuminen tulivat näin osaksi naisten työttömyyden kriteereitä.

Kotitalousideologiaa selitetään tutkimuksissa sivistyneistön ja keskiluokkaisten naisten propagoimaksi naisidentiteetin juurruttamiseksi.³⁰¹ Sylvi-Kyllikki Kilpi on kirjoittanut työläisnaisliikkeen historiasta. Kotitalousideologian kanssa hyvin samanlaisia teemoja oli esillä myös työväenliikkeen toiminnassa. Myös yhteiskunnallisen äitiyden kanssa samanlaista ajattelua löytyy työväenliikkeen omalta tasolta.

Ompelu- ja käsityöseurat olivat myös työväenliikkeessä naisten ensimmäisiä toimivia elimiä. Kilpi kirjoittaa: ”Ompeluseurat muodostivat siemenen työläisnaisliikkeessä myöhemmin esiintyville perheenäitien ammattitaidon kehittämissyökimyksille.” Työläisnaisten ylhäältä tulevassa opastamisessa, valistamisessa ja herättämisessä olivat työväenliikkeen omat miehet aktiivisesti mukana. Liike kehotti naisia itsekasvatukseen. Perhe-elämää haluttiin viihtyisämmäksi, samoin arvostusta kodille ja kotityölle. Työläisnaisliike halusi kehittää myös kotitalousneuvontaa.³⁰²

²⁹⁹ Markkola 1994, 169–183, 192.

³⁰⁰ Köyhäinhoitolautakunnan kertomus 1932, 190.

³⁰¹ Sulkunen 1989, 82; Ollila 1994, 59–63.

³⁰² Kilpi 1953, 13–18, 21–22, 40–43, 56 itsekasvatusohje: ”Työläisnaisten on opittava tuntemaan luonteensa heikkoudet. Niitä tulee jokaisen karsia itsestään vakavalla mietiskelyllä ja näin kasvattaa

Tampereen kaupungin kotitalouslautakunnan kertomuksissa 1920-luvun alusta lähtien korostetaan kotitalouksiin ja perheisiin suunnatun työn suosiota ja tarvetta. Esimerkiksi työväestön asuinalueet mainitaan alueina, joissa erilaiset kurssit olivat suosittuja ja osallistujia kursseille oli paljon. Osanottajat olivat etupäässä työväenluokkaan kuuluvia perheenäitejä, tehdas- ja liikealalla toimivia nuoria naisia yms. Lautakunnan 10-vuotisen toiminnan aikana esim. käsityökurseja pidettiin yhteensä 782 päivänä ja osanottajia oli 1500. Keittokurseja oli 794 päivänä ja osanottajia oli 1300. Käsityö- ja keittokurssien ohjelmat olivat samantapaisia kuin työtuvassa pidetyt kurssit. Lautakunta järjesti mm. keitto-, säilöntä-, ompelu- ja kasviviljelykurseja, opintomatkoja, juhlia ja luentoja.³⁰³

Kotitalousideologian aiheet eivät siis olleet tuttuja vain ns. ylhäältä tulevan juurruttamisen merkityksessä. Jo edellä, työttömien koulutusta pohtivassa luvussa käsittelin tamperelaisten tyttöjen ammattikoulutusta ja kotitalousideologian sisältöjen osuutta koulutuksessa.³⁰⁴ Nuoret naiset, perheenäidit ja työläisäidit, työttöminäkin, olivat siis monessa eri yhteydessä tekemisissä kotitalouden kanssa. Tuskin he pelkästään olivat kotitalouspropagandan uhreja, vaan he osasivat ottaa myös hyödyn moninaisista kursseista.

Työtuvan toiminnan suunnittelussa mukana ollut Tampereen tyttöjen ammattikoulun johtaja oli voimakkaasti sitä mieltä, että työtuvan kursseilla pitää olla tarkoituksena myös ammattipätevyyden hankkiminen. Ammattikursseille oli täten asetettu kunnianhimoiset tavoitteet, kuten aiemmin tutkimuksessa oli esillä. Aikuiskoulutuksen tutkimuksen yhteydessä on osoitettu, että työttömien naisten ammattikurssit olivat uraauurtavia eli uusia aloja valtaavaa toimintaa.³⁰⁵ Työtuvan ammattikurseja tai niiden historiallista vaikutusta ei siis voi nähdä vain kotitalousideologian oppien noudattamisena.

luonnettaan puhtaaksi ja itsekkyydestä mahdollisimman vapaaksi. Luonteen hyvät ominaisuudet päästyään vallalle antavat voimaa esiintymään vaatimattomasti ja hienotunteisesti silloinkin kun on erimielisyyksiä.”, 99, 128–129,180, 205.

³⁰³ Kotitalouslautakunnan kertomukset 1924, 4,6; 1930, 4-6; 1931:Kotitalouslautakunnan 10-vuotiselta työsaralta 8-14.

³⁰⁴ Kts. s. 81.

³⁰⁵ Ahonen 2009.

4.4 Käsitehistoriallisen teorian työtön

Sovellan seuraavassa käsitehistoriallisen tutkimuksen näkökulmia käsitteeseen työtön. Esitys pohjautuu Henrik Steniuksen artikkeliin Begreppshistoriska temperament. ³⁰⁶

Tutkimuskäytännöistä voi erottaa kuusi erilaista tapaa tai nimitystä, joilla tutkija voi kuvata käsitehistoriallisen lähestymistavan suhdetta kielenkäyttöön (språkspel). Kyseessä on se, miten tutkija käsittelee avainkäsitteitä omassa arkipuheessaan, miten tutkija ”kääntää” tutkittavien toimijoiden avainkäsitteet oman aikakauden kielelle ja minkälaisen statuksen tutkija antaa tieteentekijöiden terminologialle.

1. Essentialistinen aktivisti. Tämä tutkija käyttäytyy kuten poliitikko, joka itsestään selvällä näkökulmalla puolustaa tiettyä ideologiaa. Tässä ideologiassa on essentialistisesti määritellyt sosiaaliset ja poliittiset avainkäsitteet. Essentialistinen aktivisti puhuu siitä, mikä on ”oikea työtön” tai ”todellinen työttömyys”, ja kääntäen, mikä on ”väärä työtön” tai ”väärä työttömyys”.

Käsitehistorian tutkimuksessa voi erottaa realistit ja nominalistit. Realistit ovat sitä mieltä, että on olemassa yleiskäsitteitä, jotka ovat yleismaailmallisia, universaaleja, ja että yleiskäsite on olemassa jo ennen kohdetta, jota se kuvaa. Nominalisti päinvastoin on sitä mieltä, että käsitteet ovat vain nimiä, merkkejä tai abstraktioita, mutta käsitteet eivät aiheudu mistään itsenäisestä kohteen olemuksesta.

2. Realisti tieteenteoreettisessa merkityksessä. Tämä tutkija on samalla tavalla essentialisti kuin aktivistikin, mutta hänellä ei ole välttämättä agenda puolustettavana. Tutkijan epistemologiseen ajatteluun kuuluu se, että tieteessä on oltava hyvät työvälineet. Näitä työvälineitä ovat hyvin määritellyt käsitteet. Tutkimusprosessi alkaa siten, että tutkija määrittelee käsitteet, joita käyttää. Tutkimuksen alussa selvitetään se, mitä työtön-käsite kyseessä olevassa tutkimuksessa tarkoittaa.

3. Pragmaattinen realisti. Tämän tutkijan mielestä onnistunut kommunikointi ja menestyksellinen tiedon tuottaminen edellyttävät sitä, että saavutetaan

³⁰⁶ Stenius 2007, 1-9. Historisk Tidskrift för Finland. Begrepp, språk och historia. 1/2007.

yhteisymmärrys siitä, miten käsitteet määritellään ja miten niitä käytetään. Selvien käsitteiden käytöllä vältetään väärin ymmärtäminen. Kvantitatiivisten metodien käytössä on ratkaisevan tärkeää, että pragmaattinen realisti ensin selvittää kriteerit, jotka määrittävät tutkimuskohteen. Työtuvan työttömät pragmaattinen realisti valitsisi tilastotieteellisellä otannalla. Työttömien biografiatarkastelu tehtäisiin myös tilastotieteellisinä korrelaatioina. Työttömiä pitäisi tutkia eri muuttujien avulla.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käsitteiden määrittely voi olla ongelmallista. Pragmaattisen realistin, joka tekee kvalitatiivista tutkimusta, mielestä kuitenkin usein riittää se, että ollaan samaa mieltä siitä, miten keskeisiä käsitteitä käytetään (ns. family resemblance). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa riittää se, että on yhteisymmärrys käsitteen tyyppillisestä sisällöstä. Työtuvan työttömästä voi puhua yleensä työttömänä, vaikka ei perusteellisesti tietäisi, mitä työtön-statusen saaminen edellytti.

Pragmaattiseen realismiin liittyy arvottava tutkimuselementti. Kaikkia realisteja koskee se, että tutkija on tietynlainen tuomari, joka päättää mikä on normaali, korrekti tai edustava tapa käyttää avainkäsitteitä tai mikä sellaista ei ole.

4. Lingvistiksi orientoitunut reduktionisti. Tämä tutkija käyttää kielelliseksi, lingvistiseksi käänteeksi kutsuttua paradigmamuutosta. Tutkija kiinnittää huomion puheakteihin, ns. puhetekoihin. Tutkimuksen tarkoituksena on löytää paras mahdollinen teoria käsitteestä tutkimalla sitä, miksi puheessa käsitettä käytetään niin kuin käytetään. Avainkäsitteet ovat aina merkitykseltään kiisteltyjä, koska niihin on latautunut historiallinen sisältö, joka on riippuvainen käsitteen kontekstista ja sen käyttäjästä. Avainkäsitteillä puhumiseen sisältyy aina se historiallinen asema, josta käsin toimija käsitettä käyttää. Avainkäsitteet selitetään palauttamalla ne sosiaalishistoriallisiin käytäntöihin ja toimijoiden asemaan yhteisössä. Lingvistiksi orientoitunut tutkija päättelee, että käsitteen ydinsisältönsä selittyy käsitteen historiallisuudella.

Tässä tutkimustavassa keskeistä on identifiointi, vertaaminen ja vastakkain asettelu. Tiedonintressi perustuu siihen, että halutaan ymmärtää sekä omaa että toisen tapaa

ajatella ja toimia. Lingvistiset reduktionistit eivät välttämättä tee eroa retoriikan ja todellisuuden välille.

Lingvistinen reduktionisti löytää tutkimuksessa sen, että köyhäinhoito pohjimmiltaan tarkoittaa työttömästä puhuessaan harkinnanvaraista kustannustekijää, joka lisää köyhäinhoidon menoja.

Seuraavat kaksi tutkimustapaa ovat avoimia, ei-finalistisia ja ei-deterministisiä, vastakohtana reduktionisteille. Tavot pohjaavat nominalistiseen käsitykseen. Nämä tutkijat eivät ole kiinnostuneita selvittämään kausaalisesti sitä, miksi käsitteitä käytetään eri tavalla. Tutkijat keskittyvät siihen, mitä historialliset toimijat kulloinkin sanovat. Kun reduktionisti kysyy miten ja miksi, niin seuraavissa tutkimustavoissa kysytään mitä. Kun tutkija etsii toiminnan rationaalisuutta tai koettaa ymmärtää toimintaa, niin se ei saa johtaa siihen, että tutkimuskohdetta pitääkin rationaalisempaan kuin se todellisuudessa oli. Toiminnasta ei pidä myöskään etsiä tarkoitusta tai intentiota, jota siinä ei ollut. Nominalisti on taitava huomaamaan sattuman merkityksen historiassa. Toiminnan lopputulos saattoi olla sellainen, jota kukaan ei todellisuudessa tarkoittanut.

Nominalistit voi siis jakaa kahteen seuraavaan luokkaan:

5. Pragmaattinen nominalisti. Tämä tutkija on kiinnostunut eri kulttuurien tavoista muodostaa käsitteitä. Tutkimustapa huomaa sen, että käsitteiden käytössä ominaista on se, että niitä toistetaan ja jäljitellään. Käsitteet ovat kuitenkin pohjimmiltaan kiistanalaisia ja ne sisältävät käyttäjän omia tarpeita, historiallisia kokemuksia ja tulevaisuuden odotuksia. Pragmaattinen nominalisti ei kiellä esimerkiksi sitä, että luokkaintressit voivat sisältyä käsitteiden käyttöön. Käsitteiden taustalla olevat sosiaaliset tai poliittiset tekijät voivat olla niin hallitsevia, että toimijat eivät ole vapaita uudelleenkäsitteellistämiseen.

Pragmaattinen nominalisti käyttää ja toistaa työtön-käsitettä, koska se on hyvin toimiva käsite. Jos ei ole työpaikkaa, niin on työtön. Työtuvan työntekijä on samassa

merkityksessä työtön kuin kuka tahansa muukin työttömyyskortistoon merkitty työtön. 67-vuotias leski on työtön samalla tavalla kuin 20-vuotias työtön.

6. Radikaali nominalisti. Tämä tukija suuntaa mielenkiintonsa aatehistoriaan ja tätä kautta käsitteellisiin innovaatioihin. Radikaali nominalisti kokee ikäväksi tutkimustavan, jossa jäljitellään tai toistetaan käsitteitä niin kuin niitä ennenkin on tutkimuksissa käytetty. Vain aiempaa toistavan tutkimustavan käytön vaarana voi olla se, että tutkimusintressiä ohjaa deterministinen ajattelu. Radikaali nominalisti haluaa löytää tutkimuksen teossa uusia avauksia, vaihtoehtoisia ajattelu- ja toimintatapoja, joita ei löydy voittajien historiankirjoituksesta. Tutkija ei voi vedota voimassa oleviin rakenteisiin (valtavirtatutkimus, HS) ja täten välttää moraalista vastuutaan tutkijana. Toimintatavat voi aina muuttaa. Radikaali nominalisti on kiinnostunut kohteista, joissa on erityistä vaatavuutta ja dramaattisuutta (momentum, kairos) ja jonka hän haluaa löytää. Tutkimustapa ei ole kuitenkaan totaalisen relativistinen, vaikka näkökulmia olisikin useita.

Makrotalouden valtavirtatutkijalle lama-ajan työtön on ensisijaisesti tilastoyksikkö. Taloushistorian tavanomainen näkökulma työttömyys-käsitteeseen ei välttämättä löydä kunniallista työtöntä tai siveelliselle rappeutumiselle altista työtöntä, päinvastoin kuin kielenkäytön taustojen tutkija. Radikaali nominalisti voi löytää ihmisen tilastoyksikön lisäksi. Radikaali nominalisti erottaa ilmiöstä sitä kuvaavan kielenkäytön ja itse ilmiötä kuvaavan tapahtumahistorian.

Kolme viimeksi esitettyä tutkimustapaa ovat varsinaisia käsitehistoriallisia tutkimustapoja. Tavat tekevät selvän eron tutkijan aikakauden kielenkäytön, tutkittujen toimijoiden avainkäsitteiden ja tutkimusterminologian välille.

5. Päätäntö

Tutkimuskiinnostukseni kohdistui työttömän määrittelyiden selvittämiseen. Tähän selvittämiseen tutkimusaineisto antoi mahdollisuuden ja tutkimuksen työttömän määrittelyn perusjäsentely on: köyhäinhoitoon ja työttömyyskortistoon kuuluva henkilö, työkykyinen, työhaluinen, ikä-määritelty henkilö ja myös käyttäytymiseltään ja

luonteeltaan määritelty henkilö. Perusjäsentely osoittautui hyväksi rajaamaan myös biografiasuutta. Käyttämäni arkistoaineisto oli laadittu ja koottu viranomaistoimintaa varten. Aineiston luonne sopi tutkimukseen, koska tarkoituksena ei ollut työttömien työhistorian, identiteetin, kokemuksen tai elämänkulun esittäminen.

Temaattisen biografian löytäminen ja käyttäminen oli suurin tutkimusmetodinen löytö tutkimusprosessin kuluessa. Jonkinlaisen biografian yhdistäminen työttömän käsitteelliseen määrittelyyn oli alusta asti selvä, mutta biografian esittämisen tapa tai biografiatyyppin valinta ei ollut selvää. Työttömän perusjäsentelyn jälkeen temaattinen biografia osoittautui sopivaksi esitystavaksi. Työtön-käsitteen analyyttinen ja käsitteellinen määrittely on juuri sitä henkilöllisen kohteen ylittävää problematiikkaa, jota temaattinen biografia tavoittelee. Temaattisuus määritteli myös tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen valintaa.

Työtuvan työtön nainen on vain yksi esimerkki työttömistä naisista lama-aikana, joten tutkimus ei selvittänyt tyypillistä työtöntä naista. Tutkimukseni perusteella ei voi tietää, minkälaisia olivat ne työttömät naiset, jotka eivät työtupaan päässeet tai eivät sinne halunneet. Työttömiä naisia oli lukumääräisesti paljon enemmän kuin vain työtuvan työttömät.

Työttömyyden syiksi selitettiin talvi-, kausi- ja suhdannetyöttömyyttä. Laman aikana työttömyyden selitys oli kansainvälinen taloudellinen tilanne. Nämä selitykset pohjaavat makrotalouteen ja rakenteisiin. Työtön ei selity näissä konteksteissa yksilönä. Työttömät olivat ryhmänä, esimerkiksi työtuvan työttömät, kustannuserä vailla subjektiutta tai toimijuutta.

Työtöntä haluttiin määritellä kuitenkin hyvin yksilöpsykologisoivasti silloin, kun selitettiin työttömänä olemisen käytännön vaikutuksia ja seurauksia. Molempien komiteamietintöjen kerronnassa työttömästä voidaan puhua persoonapronominilla *hän*. Työttömän käyttäytymiseen liittyvissä moraal- ja siveellisyysskeskusteluissa kerronnan subjektista tulee yksilö, joka on vastuussa teoistaan ja siitä, mitä saattaa aiheuttaa muille.

Työtön-käsitteen henkilöön liittyvä pohja sopii perustaltaan sekä miestyöttömään että naistyöttömään. Työttömän ja työtön-käsitteen virallinen pääsisältö on yksinkertainen: henkilöllä ei ole työpaikkaa ja hänet on työttömyyskortistoon hyväksytty. Molemmat työttömien ryhmät saivat tämän lisäksi varsin arvottavan ja latautuneen määrittelyn. Kaksi virallista ehtoa eivät riittäneet työttömän määrittelyyn.

Erittelin tutkimusaineistosta naisiin liittyviä määrittelyitä, joten tämä tutkimus voi vain rajatusti verrata miestyöttömien ja naistyöttömien määrittelyitä keskenään. Työtön nainen ei määriyty tutkimusaineistossa selvästi kielteisemmin kuin muut työttömät. Työttömät naiset määrittyivät suhteessa muihin työttömiin tilapäiseksi ongelmaksi, joka on vaikea ja pakko ratkaista.

Työttömyyskomitean työttömiä naisia koskevan mietinnön teksti ja määrittelyt olivat kielenkäytöltään holhoavia. Komitea määritteli kohdettaan nimenomaan naisina, jotka ovat lisäksi työttömiä. Holhoavuus kohdistuu sekä työttömiin oppilaisiin että viranomaisiin, jotka työttömyyttä hoitavat. Mietinnön teksti melkein pä kertoo paikallisille köyhäinhoitoviranomaisille, että älkää tehkö naisten työttömyyden hoidossa ajattelemattomuuksia.

Komiteataso esitti kiistattoman selvästi työttömät naiset ryhmänä, joka tarvitsee erityishuomiota nimenomaan siksi, että ovat naisia. Erityishuomio työttömään naiseen yhdistettiin kansakunnan tulevaisuuden kautta. Koska komitea määritteli samassa tekstiyhteydessä työtöntä nuorta miestä kodin turvan kautta, niin työttömänä oleva äiti tuli kaiken kaikkiaan määriteltyä kansakunnan, tulevaisuuden ja kodin kautta.

Valitsin tutkimusaineiston ja -asetelman tarkoituksella niin, että siinä ei ole poliittisen historian painotusta. Työttömyys ja työttömänä oleminen olisivat luonnollisesti saaneet erilaiset sisällöt, jos niitä olisi tarkastellut poliittisten määrittelyjen mukaan. Esimerkiksi lehdistökirjoituksista olisi saanut poliittisesti latautuneita ja vahvojakin määrittelyjä työttömille. Samoin kaupungin eri elinten systemaattinen kokouspöytäkirjojen tulkitseminen määrittelisi työttömiä eri tavalla kuin kunnalliskertomukset. Kunnalliskertomukset ovat selviä jäsentämään tapahtumia, mutta erityisen elävää kerrontaa niissä ei ole. Köyhäinhoidon ammattikunnan oman

Huoltaja-lehden, aiemmin Köyhäinhoitolehti, tavat puhua työttömistä tai työttömyydestä on aihe, joka nousi esiin tutkimusprosessin aikana. Tarkempi lehden työtön-käsitteeseen tutustuminen olisi sekä vaatinut ensin virallisen työtön-käsitteen määrittelyä. Lehden määrittelyt olisivat sopineet juuri työttömän köyhäinhoitokontekstiin ehkä paremmin kuin muun lehdistön määrittelyt, mutta lehden määrittelyitä tässä tutkimuksessa ei ole mukana.

Temaattisuus oli myös teoriaosuuden ajattelu- ja selitysmallivalintojen taustalla. Teorioilla saattoi päästä henkilötason yllittävään kysymyksenasetteluun ja pohdintaan, joka koski koko biografiaryhmää. Teoriaosuus määräytyi sen perusteella, mitä ajattelutapoja ja selitysmalleja sukupuoliin ja lähinnä naiseen on liitetty. Teoriat luonnollisesti tulevat määrittäneeksi sitäkin, mistä ne nimenomaisesti eivät puhu. Esille ottamissani selitysmalleissa on implisiittisesti aina mukana molemmat sukupuolet. Teoriaosuus antoi mahdollisuuden laajemmalle johtopäätösten teolle tutkimuskohteesta. Tutkimuksen poikittaistutkimusluonne, rajausta työtupaan ja lyhyt aikarajaus yksistään olisivat antaneet biografiaryhmästä yksipuolisemman tarkastelun.

Biografiaryhmän työttömät ovat erilaisia keskenään sen perusteella ovatko syntyneet 1800-luvulla vai 1900-luvulla. Työtön on nuori tai vähän vanhempi, leski tai naimaton, usealapsinen tai lapseton, yksinasuva tai perheensä kanssa asuva. Työtuvan ”toteutuneet” työttömät ovat melko erilaisia verrattuna työtuvan perustamisvaiheen keskusteluihin ja köyhäinhoidon työtupaan pääsemisen ehtoihin. Nuorten, naimattomien ja lapsettomien osuus yllätti, heitä oli melkein puolet, vaikka huoltovelhollisuus oli tärkeä köyhäinhoitolain ehto avustuksen saamisessa. Ehdoissa oli usein esillä ikä verrattuna työkykyyn. Vanhempia naisia valittiin työtupaan enemmän kuin mitä perustamisvaiheen työkykykeskusteluista voi päätellä.

Työttömiä koskeneen moraal- ja siveellisyykeskustelun arviointi suhteessa työtuvan työttömiin ei ole tarkoituksenmukaista eikä tutkimusaineiston pohjalta mahdollista. Työttömyyden aiheuttama suuri vaara joutua katuja mittailemaan, rikollisille poluille ja kalteville pinnoille jää tämän tutkimuksen tuloksissa keskustelutason vaaraksi. Koko siveellisyykeskustelu vaikuttaisi olevan aikakauden kaupunkielämään liitetty tapa,

kuten tutkimuskirjallisuudessa todetaan. Ainakin keskustelu aiheesta on osoitus toistuvasta halusta ja mielenkiinnosta viehättyä viranomaistasolla ajattelemaan erilaisia siveellisyyssasioita.

Jos siveellisyykeskustelun tyypistää esimerkiksi au-lapsi-keskusteluksi, niin työtuvan työttömien naisten kohdalla se ei ole oikea-aikaista. Vanhemmat au-lapsia saaneet olivat jo lapsensa kasvattaneet ja osa tullut ripitetyiksi asiasta. Ripitetyillä oli ollut täysi syy ajatella jo pitemmältä ajalta, että aihe on loppuun käsitelty. Työttömänä olemisen, avioliiton, perheellisyyden ja perhe-elämän yhdistää vain köyhäinhoitolain vanhemmille asettama edellytys huolehtia lapsistaan, ja toisin päin, lasten velvollisuus huolehtia vanhemmistaan.

Vaikka työtön olisi omaksunut käyttäytymisensä siveellisiksi ja moraalisisiksi ohjeiksi kuinka paljon tahansa aikakauden valistus- ja asennekasvatusta, niin miten se olisi voinut lisätä tai edesauttaa toimeentulon saamisessa työtuvassa lama-aikana?

Tutkimusprosessin aikana pohdintaa aiheutti aviottomien lasten ja salavuoteusripitysten tutkimuksellinen informaatioarvo, mukana pitäminen ja valitseminen lopulliseen esitykseen. Näyttää helposti siltä, että aiheiden yhdistäminen ja esittäminen vain uusintaisi tutkimusten kohteista mahdollisesti aiemmin luomaa historiakuva ja ihmiskuvaa. Tutkimusasetelmaan liittyvä tavoitteeni kuitenkin oli tutkimuksellisesti omaperäisempi tapa tehdä näkyväksi ryhmä työttömiä naisia. Työttömän problematisointi ja tämän pohdinnan tulos ratkesi sellaiseksi kuin se esityksessä on arkistoaineiston dokumenttien ilmisällön perusteella: virallisesti ihmisistä kirjattiin tiettyjä tietoja, toisista toisenlaisia ja toisista puolestaan toisenlaisia. Monella työttömällä naisella oli perhettä ja lapsia huollettavanaan eikä elämiseen tai elättämiseen arkipäivässä vaikuttanut se, miten perheenjäseniä oli viranomaisten asiakirjoissa nimetty ja rekisteröity. Valinta ihmisiin, työttömiin, yhdistetyistä tiedoista oli jo tehty ennen kuin tutkija niitä käytti.

Työtön osoitti hyvää moraalialia, jos ei jäänyt toimeettomana olemaan avustuksen varassa. Työtuvan töissä ja ammattikursseilla oli osoitettava työhalunsa, muuten sieltä joutui ohjesääntöjen mukaan pois. Naisten nimiä näkyi useissa kurssijärjestyksissä.

Työtupien toimintaa myöhemmin arvioinut sosiaalihuollon virkamieskin totesi, että työtuvassa olemisesta oli tullut pysyväisluonteista. Ehkä työhaluun liittyi myös viihtymistä työtuvassa ja kursseilla. Varatyöt, kuten työtuvan työt, olivat töitä, joihin työttömät eivät yleensä olleet tyytyväisiä. Työtupainstituution pitkäikäisyys 1960-luvulle asti osoittaa, että jotain hyödyllistä toimintamuodossa kuitenkin oli.

Toteutuneet työttömät näyttävät kuvaannollisesti sanottuna karttavan monia viranomaiskeskustelun työttömän määrittelyitä. Työtuvan työttömien oli kuitenkin huomioitava määrittelyehdot tosissaan jollakin tasolla, koska oikeus avustukseen oli harkinnanvarainen eikä pysyvä etu. Osa työttömistä hakeutui luonnollisesti heti vapaille työmarkkinoille, kun se oli mahdollista, joten heille työttömän työtupamäärittelyt olivat tilapäisiä määrittelyitä.

Teoreettisen viitekehyksen soveltamisella työttömän määrittelyihin ja biografiaryhmään oli tarkoitus pohtia teorioiden selitysvoimaa. Kaikki viitekehykseen ottamani selitysmallit ovat niin yleisiä ja väljärajaisia, että ne voi yhdistää mihin tahansa ryhmään, myös työtuvan naisiin. Teoriat selittävät asioita analyyttisesti ja tekstitasolla, mutta eivät aina konkretiassa. Siveellisyysvalistus ja yhteiskunnallisen äitiyden juurruttaminen olivat ilmeisesti epäonnistuneet lähes sadan vuoden ajan, koska niitä piti vielä voimallisesti toistaa 1930-luvun alkaessa. Tyhjentävästi teoriat eivät saavuta tai selitä työtuvan yksilöä. Oikeiden ihmisten ja teorioiden yhdistäminen kohtasi terveen ristiriidan: toteutuneet työttömät karttavat myös teorioiden selitysvoimaa, vaikka teoriat ovatkin syntyneet selittämään juuri heitä ja heidän elämäänsä elämää.

Tutkimus ei selvitä historiallista muutosta työttömänä olemisessa, työtuvan toiminnassa eikä tavoissa puhua tai määritellä työtöntä. Työttömien syntymäaikoihin tutustuminen todistaa sen, että työtuvan naiset olivat itse eläneet merkittäviä historiallisia muutosten ja murrosten vaiheita perhe-elämän, työelämän, yhteiskunnan ja valtion tasoilla. Heidän monitahoiset elämäntarinansa ovat olemassa, vaikka niitä ei ehkä ole kirjoitettu, ja jälkiä ja todisteita he ovat jättäneet.

Työtuvan biografiaryhmän valitseminen ja yhdistäminen työttömien määrittelyihin teki tutkimusprosessista ihmislähtöisen ja ihmiskeskeisen. Ryhmästä ei tullut yksiaänistä, harmaata ja tasapäistä, vaikka työttömät olivat ja ovat edelleen numeroita arkiston ruutupapereissa ja tilastoissa ja entuudestaan tuntemattomia ihmisiä.

En ole tarkoituksellisesti esittänyt työtuvan työttömien naisten myöhempiä vaiheita, esimerkiksi elinikää. Heidän elämänsä päättymisen vuosilukutodentaminen olisi saattanut vahvistaa heidän merkityksensä lopullista päättämistä, ja ehkä sen myötä myös heidän työttömyytensä merkityksen päättymistä.

6. Tutkimuksen arkistohallinnallinen näkökulma

Esityksen tietojen lähteinä ovat Suomen arkistolaitoksen ja Suomen tietosuojavaltuutetun toimiston palvelut ja tiedot. Arkistolaitoksen ja tietosuojavaltuutetun tiedot ovat verkkosivustoilta.

6.1 Tutkimusluvut

Tutkimustani koskevat asiakirjahallinnon normivaatimukset ovat: Henkilötietolaki 22.4.1999/523 ja Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621. Tutkimusta varten tarvitsemiini biografiaryhmän henkilöiden arkistotietoihin tarvitsin kaksi tutkimuslupaa.

Lupa seurakuntien keskusrekisteriin

Tieteellisen tutkimuksen rekisteriselosteen lomakkeen toimitin Tampereen seurakuntien keskusrekisteriin. Tarkastutin lomakkeen tiedot tutkimuksen ohjaajalla ennen lomakkeen keskusrekisteriin toimittamista.

Henkilötietolain 10 §:ään ja 14 §:ään perustuva lupa tarkoittaa tieteellisen tutkimuksen rekisteriselosteen laatimisvelvollisuutta. Selosteen ohjeistus ja täytettävä lomake löytyvät tietosuojavaltuutetun verkkosivustolta.

Henkilötietolaki 10 §. Rekisterinpitäjän on laadittava henkilörekisteristä rekisteriseloste, josta ilmenee 1) rekisterinpitäjän ja tarvittaessa tämän edustajan nimi

ja yhteystiedot, 2) henkilötietojen käsittelyn tarkoitus, 3) kuvaus rekisteröityjen ryhmästä tai ryhmistä ja näihin liittyvistä tiedoista tai tietoryhmistä, 4) mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan ja siirretäänkö tietoja Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle, sekä 5) kuvaus rekisterin suojauksen periaatteista.

Henkilötietolaki 14 §. Historiallista tai tieteellistä tutkimusta varten saa henkilötietoja käsitellä muilla kuin 8 §:n 1 momentissa säädetyillä perusteilla, jos: 1) tutkimusta ei voi suorittaa ilman henkilön yksilöintiä koskevia tietoja ja jos rekisteröityjen suostumusta ei tietojen suuren määrän, tietojen iän tai muun sellaisen syyn vuoksi ole mahdollista hankkia, 2) henkilörekisterin käyttö perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä, 3) henkilörekisteriä käytetään ja siitä luovutetaan henkilötietoja vain historiallista tai tieteellistä tutkimusta varten sekä muutoinkin toimitaan niin, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille, sekä 4) henkilörekisteri hävitetään tai siirretään arkistoitavaksi tai sen tiedot muutetaan sellaiseen muotoon, ettei tiedon kohde ole niistä tunnistettavissa, kun henkilötiedot eivät enää ole tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten asianmukaisuuden varmistamiseksi.

Seuraavassa on laatimani rekisteriselosteen vapaamuotoinen sisältökuvaus. Tutkimuksen lopussa on liite rekisteriselostelomakkeesta.

Lain tarkoittama rekisterinpitäjä on tämän tutkimuksen tekijä. Tutkimuskäyttöäni varten olen koonnut seurakuntien keskusrekisteristä tutkimukseni henkilöistä henkilötietoja. Naisten tiedot muodostavat henkilörekisterin.

Tutkimuksen vastuullinen johtaja on pro gradu -tutkielmani ohjaaja.

Tutkimuksen suorittajana minulla on oikeus käsitellä rekisterissä olevia henkilötietoja. Tietojen käsittely tarkoittaa vain rekisteriselosteessa mainittua tarkoitusta, joka on tieteellinen tutkimus eli yliopistollisen opinnäytteen, pro gradu -tutkielman, tekeminen.

Tutkimusrekisterin tietosisällön olen yksilöinyt rekisteriselosteessa: biografian tekeminen, arvioitu henkilömäärä, miltä vuosilta tiedot kerätään.

Tutkimusrekisteri on kertatutkimus, jonka rekisteriselosteen mukainen määräaika on vuoden 2013 loppuun.

Rekisterin suojauksen periaatteet: tiedot ovat salassa pidettäviä; manuaalinen aineisto on tutkimuksen tekijällä; ATK:lla käsiteltäviin tietoihin tarvitaan käyttäjätunnus ja salasana; aineisto analysoidaan tunnistetiedoin.

Tutkimusaineoston hävittäminen: tutkimusrekisteri hävitetään.

Tutkimuslupa Tampereen kaupunginarkistossa ja asiakirjatilaukset

Kaupunginarkiston arkistoaineiston käyttöä koskee laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 1 §: Viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä.

Tutkimuslupaa tarvitsin, koska tarkoituksena oli käsitellä myös henkilötietoja. Tutkimusluvan sain Tampereen kaupungin asianhallintapäällikön päätöksellä.

Tutkimuslupalomakkeen sisältökuvaus (vapaamuotoinen):

Luvan hakijan tiedot. 1) tutkijan henkilötiedot, 2) tutkittava arkisto ja asiakirjat (Naisten työtuvan arkisto).

Käyttötarkoituksen ilmoittaminen. 1) käyttötarkoitus: tieteellinen tutkimus, 2) tutkimusaihe: biografia, työtuvan toiminnan alussa mukana olleet työttömät, 3) lisätiedot: pro gradu, Jyväskylän yliopisto.

Asiakkaan sitoumus, paikka ja aika, allekirjoitus: ”Sitoudun viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 27 §:n mukaisesti siihen, etten käytä asiakirjaa sen henkilön vahingoksi tai halventamiseksi, jota asiakirja koskee, tai hänen läheisensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty.”

Tutkimusluvan piirissä olevan aineiston valokopiointi ja digitaalinen kopiointi on kielletty.

Kaupunginarkistoon annettu tutkimuslupa on voimassa niin kauan kuin asianomaisen tutkimuksen tekeminen kestää ja sen sisältöisenä kuin lupa on myönnetty.

Jokaisesta asiakirjatilauksesta (kansio, sidos, pöytäkirja, laatikosto yms.) tutkija täyttää lisäksi erikseen tilauslomakkeen, jonka perusteella arkistohenkilökunta hakee aineiston. Asiakirjatilauslomakkeessa on sama sitoumus, kuin edellä on esitetty. Tilaus päivätään ja allekirjoitetaan. Jos asiakirjatilauksessa on henkilötietoja (esimerkiksi työttömyyskortisto), jotka kuuluvat henkilötietolain piiriin, niin asiakirjatilaus hyväksytetään erikseen asianhallintapäälliköllä.

6.2 Tutkimuksen arkistoaineisto

Arkistoaineistoon tutustumisessa seuraavat seikat olivat tärkeitä: samaa aihetta tai henkilöä koskevien eri asiakirjojen vertailu, päiväyksiin huomion kiinnittäminen ja henkilötietojen huolellinen tarkastaminen.

Olen sivun 61 alaviitteessä³⁰⁷ viitannut aineiston valitsemisessa huomioimiini seikkoihin. Käyttämieni eri arkistokokonaisuuksien tiedot eivät aina olleet yhteneväisiä. Arkistoista löytyvien asiakirjatietojen keskenään vertailu oli välttämätöntä. Tässä tutkimuksessa eniten pohdittavaa aiheuttivat päiväykset ja se, että samasta henkilöstä saattoi olla kolmekin samaa tarkoittavaa lomaketta. Työnvälitystoimiston, työttömyyslautakunnan ja työtuvan arkiston päiväykset eivät aina täsmänneet. Asiakirjan sijainti arkistokokonaisuudessa saattoi myös askarruttaa.

³⁰⁷ Naisten työtuvan arkistossa olevien työttömäksi ilmoittautuneiden lomakkeissa oli käsin kirjoitettuja merkintöjä työtuvasta. Usein merkintä oli vain sana työtupa ja merkinnän paikka asiakirjassa vaihteli. Työttömyyskortiston merkinnät työtuvasta löytyivät korteissa eri paikoista. Kun vertasin työtuvan arkistoa ja työnvälityksen työttömyyskortistoa, niin henkilöllä saattoi toisessa olla työtupa-merkintä ja toisessa ei. Lisäksi sekaannusta tai ainakin pohdintaa aiheutti se, että varsinaisessa työtuvan arkistossa on myös työnvälityslautakunnan asiakirjoja, mutta asiakirjan arkistosijainti olisi ainoa yhteys työtupaan, muuta ei voi päätellä. Samalla henkilöllä saattoi myös olla eri paikoissa korttipinkkaa kaksi tai kolmekin erillistä työttömyyskorttia tai työnvälityksen ilmoittautumislomaketta. Työtupamerkinnän yhteydessä saattoi olla myös maininta ”ei mennyt”. Ammattikurssien nimilistoissa ja kurssilukujärjestyksissä (joissa on päiväys) on myös nimien ohessa merkintöjä työtuvasta.

Henkilötiedoissa eri arkistoissa saattoi olla eroavuuksia, jotka olivat yleensä pieniä. Kolmen henkilön työtupa-arkiston ja seurakuntarekisterin tiedot eivät olleet yhteneväisiä. Naisten syntymävuosi kaupunginarkiston erilaisissa nimilistoissa saattoi toisinaan olla vuoden tai kaksi vähemmän kuin mitä rippikirjatieto oli. Henkilöihin viittaavia tietoja löytyi paljon erilaisista ja erikokoisista ruutupaperilistoista ja lappusista. Tutkimani henkilöt olen identifioinut koko tutkimuksessa syntymäajan ja ammatin perusteella. Olen tarkoituksella jättänyt yhdistämättä syntymäpaikan ja henkilön. Henkilötietojen osalta tarvitsin vain perustietoja, kuten syntymäaika, lapset tai perhe. En ole tarvinnut tai käyttänyt esimerkiksi terveystietoja tai tuomiokirja-aineistoja. Aineistoni oli henkilöille myönteistä, ja vaikeaa tutkimuseettistä pohdintaa se ei aiheuttanut.

Arkistoaineiston käytettävyyttä tarkoittaa sitä, että asiakirjallisten tietojen on oltava niihin oikeutettujen saatavilla niin kuin niiden saatavuudesta on säädetty. Käytettävyys tarkoittaa myös tiedonsaannin helppoutta, tietojen paikallistettavuutta, esitettävyyttä ja tulkittavuutta. Asianmukainen säilytysjärjestys turvaa tietojen saatavuuden ja käytettävyyden, mikä on osa hyvää tiedonhallintatapaa. Tutkimusaineistoa oli melko helppoa tutkijan löytää ja jäsenellä. Aineiston määrä sitä vastoin oli suuri ja sen seulomiseen ja tutkimiseen kului paljon aikaa.

Käytännössäni arkistoaineistot olivat vanhoja kuntaelinten toiminnastaan laatimia asiakirjallisia tietoja. Erilaisten asiakirjojen alkuperäisen toimintakontekstin hahmottaminen oli vaivatonta, koska Tampereen naisten työtuvan arkisto on järjestetty vanhan virka-arkistokaavan mukaan. Samoin kaupungin muiden hallintoelinten arkistot ovat saman kaavan mukaan järjestettyjä. Naisten työtuvan arkistotietojen ohella tarvitsin luonnollisesti myös köyhäinlautakunnan, työnvälitystoimiston, työttömyyskortiston ja muun muassa kaupungin hallituksen asiakirjoja. Asiakirjat käsittivät myös eri elinten kirjeenvaihtoa, pöytäkirjoja ja lukuisia liitteitä.

Työnvälitystoimiston työttömäksi ilmoittautuneiden lomakkeiden (laatikostot) ja työttömyyskortiston (laatikostot) käsittely oli tehtävä järjestelmällisesti lomake lomakkeelta ja kortti kortilta. Lomakkeet ja kortistot on järjestetty vuosittain, miehet ja naiset erikseen ja yleensä ammattialoittain.

Seurakuntarekisteritietojen käytössä on huomioitava, että esimerkiksi rippikirjat on laadittu kymmenvuosittain. Rekisteritiedoissa viitataan numeroilla ja erilaisilla lyhenteillä samasta henkilöstä muualta löytyviin tietoihin. Hankaluus tulee usein vaikealukuisesta alkuperäisen kirkonkirjan käsialasta. Mikrofilmikorttien luettelointijärjestyksestä on olemassa ohjeet ja selosteet.

Tutkimusaineistoon tutustuminen ja aineiston nähtäväksi saaminen ovat asiakirjahallinnon tietopalvelua. Arkistoissa tapahtuvassa tutkimustyössä on eroja. Seurakuntien tietojen konkreettinen käyttö edellyttää omatoimisuutta, siis niiden tietojen, joita luvan mukaan saa käyttöön. Tutkijan on itse ennakkoon otettava selvää arkistoaineiston kirjaamis- ja muodostamisperusteista. Kirjainyhdistelmien, kirjainlyhenteiden ja numerollisten tietojen selville ottaminen on välttämätöntä. Yleisohjausta seurakuntien keskusrekisterissäkin saa. Jouduin varmistamaan muutaman merkinnän tulkintaa, ja siinä yhteydessä asioin keskusrekisterin hallinto-osastolla. Henkilötietoni varmistettiin tutkimusluvan osalta ja sain yksityiskohtaisen selityksen haluamastani yksilöidystä rekisteritiedosta ja myös ”juoksutuksesta”, jolla tietoa jäljitettiin.

Kaupunginarkistossa keskusteluapua, neuvoja ja ohjausta saa kysyttäessä. Arkistotyö alkaa arkistoluettelon tutustumisesta. Asiakastilaus-lomake jokaisesta nähtäväksi halutusta aineistosta tehdään aihealueen mukaan. Saatua aineistoa voi tutkijanhuoneessa käyttää tarvitsemansa ajan. Molemmista arkistoissa oli lisäksi käytössä laajat kirjastokokoelmat.

Arkistotiedot on yksilöity arkistoissa luonnollisesti hyvin tarkkaan. Tutkimuksen viitetietoihin olen merkinnyt tiedon, joka on ensisijainen tieto, josta edelleen pääsisi

tarkkoihin henkilötietoihin. Esimerkiksi kaikkien työtuvan työttömien tarkkojen seurakuntarekisteritietojen lähdetietojen viitteisiin merkitseminen tutkimuksen sivuille olisi vienyt paljon tilaa ja vaikeuttanut viitteiden luettavuutta. Seuraavaksi olen koonnut esimerkkejä muutaman arkistotiedon yksilöinnistä.

Esimerkiksi 1800-luvulla syntyneestä henkilöstä olen kirjannut muistiinpanoihin seuraavat kirkonkirjatiedot: Tuomiokirkko 1898–1920, kortit 380–778, s. 921; Tuomiokirkko, rippikirjat 1921–1940, TuIAa:53–71, IAa:56, s.705. Vastaavat tiedot ovat muistiinpanoissani luonnollisesti kaikista 24:stä työtuvan työttömästä. Muistiinpanoissa pitää olla luonnollisesti kaikki se asiatieto, joka rekisteritiedoissa on kirjattuna. Tiedot ovat yleensä laajoja ja usein kattavat ihmisen koko iän.

Henkilön tiedot löytyvät vuosirajauksen, syntymäajan, nimen ja seurakunnan mukaan. Sivunumerotieto tarkoittaa alkuperäisen kirkonkirjan sivunumeroa. Tu-lyhenne tarkoittaa Tuomiokirkkoseurakuntaa, ja kortiston välilehtikortti IAa:56 ohjaa aakkoselliseen hakuun. Yksilöityjen tietojen löytyminen ja käsialojen lukeminen on melkein poikkeuksetta aikaa vievää ja usein vielä edestakaista tietojen tarkastamista. Vähänkin suuremmissa kaupungeissa on yleensä monta eri seurakuntaa. Tiedot ovat mikrofilmikorteilla.

Kunnallisvaalien arkistotiedot olivat yllätys informatiivisuuden suhteen. Kaupunki on jaettu äänestysalueisiin, joista jokaisesta on erikseen aakkosellinen äänioikeutettujen luettelokirja ja erikseen luettelokirja äänestämisestä. Äänestysluettelot ovat äänestysalueilta kaupunginosittain ja taloittain. Luetteloissa on syntymäajat, ammatit ja osoitteet. Lisäksi luetteloiden tietojen perusteella voi selvittää perhesuhteita tai samassa osoitteessa asuvia. Myös verotukseen liittyviä tietoja löytyy luetteloista. Äänioikeuskäisen henkilön jäljille voi siis päästä vaalitietojenkin perusteella.

Koulunkäyntiä koskevat arkistotiedot löytyvät koulumatrikkeleista nimikirjatietoina. Koulutiedoista löytyvät osoitteet, vanhempien tietoja, oppiaineet, niiden arvostelut ja esimerkiksi päästötodistuspäiväys. Arkistoluettelosta ja matrikkeleista selviävät myös koulupiiri- jaot. Yhden työtuvan työttömän kohdalla koulumatrikkeliin oli aikoinaan kirjattu tieto koulusta eroamisesta ja tehdastyöhön menemisestä, mikä oli

tutkimukseni kannalta hyvin hedelmällinen tieto. Tutkimani työväenopiston matriikkelit oli järjestetty vuosittain nimien mukaan (ei aina aakkosellisesti), joten tämäntyyppisen luettelon tutkiminen on aikaa vievää.

Tutkijaa yllättäviä ja motivoivia löytöjäkin osui kohdalle. Tein asiakirjatilauksen eräistä henkilöluettelokirjoista, joista yhtä ei voinutkaan käyttää. Kirjaan oli nimittäin osunut sodan aikainen ammus suoraan keskelle. Kirja oli melko suuri ja samoin ammuksen repimä aukko. Toisenlaisia tutkijanajatuksia herättivät ruutupaperille huolellisesti käsinkirjoitetut erilaiset listat ja asiakirjat, toiset lyijykynällä ja toiset musteella kirjoitettuja. Työnvälitystoimiston arkistoaineistossa oli työttömien lähettämiä kirjeitä, joissa lähettäjät kertovat elämästään, saamastaan kohtelusta, perustelevat mielipiteitään, esittävät ehdotuksia tai tekevät valituksia. Näissä kirjeissä oli usein hyvin henkilökohtaista kerrontaa. Ulkotyöväenyhdistyksen pöytäkirjat olivat samoin hyvin elävää kerrontaa ja käytetty kieli oli juhlallisen vanhahtavaa. Vuoden 1928 kunnallisvaaliluettelosta löytyi tutkijan edesmennyt sukulainen, jonka Tampereella asumisesta ei ollut aiempaa tietoa: sukulainen löytyi työtuvan työttömiä tutkiessa.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Tampereen kaupunginarkisto TKA

- Kansakoulun oppilasmatriikkelit
- Kunnallisvaalit
- Köyhäinhoitolautakunnan arkisto
- Naisten työtuvan arkisto
- Työväenopiston arkisto
- Työnvälityslautakunnan arkisto
- Ulkotyöväenyhdistyksen arkisto

Tampereen seurakuntien keskusrekisteri

- Rippikirjat

Lehdet

Huoltaja 1929, 1930, 1935

Sosiaalinen aikakauskirja 1929, 1930, 1931, 1932, 1933

Komiteamietinnöt

Komiteamietintö 1907:9, Köyhäinhoitoasetusta tarkastamaan asetettu komitea

Komiteamietintö 1930:3, Työttömyyskomitean väliaikainen ehdotus naistyöttömyyden seurausten lieventämiseksi

Komiteamietintö 1932:2, Työttömyyskomiteamietintö

Painetut lähteet

Avioliittolaki 1929/234

Laki avioliittolain voimaanpanosta 1929/235

Laki aviopuolisoiden omaisuus- ja velkasuhteista 1889

Laki 1734, Naimakaari

Köyhäinhoitolaki 1922/145

Tampereen kaupungin osoiteluettelo 1930

Tampereen kunnalliskertomukset 1918, 1929, 1930, 1931, 1932

Työnvälitystoimiston johtosääntö 1927

Työtuvan johtosääntö 1932

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Kirsi. Education as innovation: The emergence of vocational adult education in Finland. Teoksessa *The Social Question and Adult Education La question sociale et l'éducation des adultes*. Edited by Barry J. Hake, Françoise F. Laot (eds./éds.). Frankfurt am Main 2009.

Ala, Juha. *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoria*. Tammer-Paino Oy, Tampere 1999.

Alamäki, Päivi. Rippikirjat lukutaitotutkimuksessa. Teoksessa Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina. Toim. Heikki Roiko-Jokela, Timo Pitkänen. Jyväskylän historiallinen arkisto 1239–8683; vol.2. Jyväskylä, 1996.

Annola, Johanna. Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, 2011.

Annola, Johanna. Tutkimussuunnitelma väitöskirjaan ”Äiti, emäntä, virkamies, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret.” 2003. www.uta.fi

Arjen sosiaalipsykologia. Eero Suoninen, Anna-Maija Pirttilä-Backman, Anja Riitta Lahikainen, Marja Ahokas. WSOYpro Oy, Helsinki 2010.

Blomstedt, Yrjö. Henkilöhistorian tutkimus ja suurmiehet. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Rami Kurth – Timo Soikkanen (toim.) Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28. Digipaino, Turun yliopisto, Turku 2006. Alkuperäinen julkaisu: Historiallisen Yhdistyksen Helsingissä 17.4.1982 järjestämän seminaarin puheenvuoroja. Toim. Pauli Manninen. Historiallisen Yhdistyksen julkaisuja N:o 1, 1982.

Gordon, Tuula. Kansallisuuden tekeminen ja toisto. Teoksessa Suomineitonen hei!: kansallisuuden sukupuoli. Toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen. Vastapaino, Tampere 2002.

Haatanen, Pekka. Elämän varjopuolelle joutuneiden parissa. Sosiaaliministeriö 1917–1939. Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. Teoksessa Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Pekka Haatanen, Kyösti Suonoja. Toim. Tapani Mauranen. Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 1992.

Haapala, Pertti. Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920. Painatuskeskus, Helsinki 1995.

Haapala, Pertti. Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. Vastapaino, Tampere 1986.

Haapala, Pertti. Sosiaalihistoria: johdatus tutkimukseen. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja: 12. Helsinki 1989.

Harmaja, Laura. Kotitalous. Teoksessa Suomen maatalous II. Porvoo 1922.

Hemmer, Ragnar. Suomen oikeushistorian oppikirja II. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 1967.

Honkanen, Virpi. Albert Lilius lapsen sielunelämän jäljillä. Teoksessa Kasvatus- ja koulutuskysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Juhani Tähtinen ja Simo Skinnari (toim.). Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Painosalama Oy, Turku 2007.

Ilmanen, Taru. Työtupatoiminta huoltotyön muotona Helsingissä. Sosiaalipolitiikan pro gradu - tutkielma. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu, Tampere 1963.

Jaakkola, Jouko. Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaaliturvan historia. Toim. Jouko Jaakkola (et al.). Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki 1994.

Jalava, Kinnunen, Sulkunen. Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun suomalaisessa tietokirjallisuudessa. Toimittaneet Marja Jalava, Tiina Kinnunen ja Irma Sulkunen. Historiallinen arkisto 136. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2013.

Jauhiainen, Annukka. Mikael Soinisen koulutuspolitiikka ja kasvatusajattelu. Teoksessa Kasvatus- ja koulutuskysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Juhani Tähtinen ja Simo Skinnari (toim.). Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Painosalama Oy, Turku 2007.

Kaarninen, Mervi. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1995.

Kaarninen, Mervi. Punaorvot 1918. Minerva, Jyväskylä 2008.

Kalela, Jorma. Pulapolitiikka. Valtion talous ja sosiaalipolitiikka suomessa lamavuosina 1929–1933. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 13. Helsinki 1987.

Kanerva, Unto. Pumpulilaisia ja pruu kilaisia. Tehdastyöväen työ- ja kotioloja Tampereella viime vuosisadalla. Tammi, Helsinki 1946.

Kettunen, Pauli. Yhteiskunta. Teoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003.

Kastari, Paavo. Kansalaisvapauksien perustuslainturva. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 164. Vammala 1972.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki. Suomen työläisnaisliikkeen historia. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1953.

Kinnunen, Tiina. Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun suomalaisessa tietokirjallisuudessa. Toimittaneet Marja Jalava, Tiina Kinnunen ja Irma Sulkunen. Historiallinen arkisto 136. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2013.

Kuorilehto, Markku. Sukututkimuksen jatko-opas. Suomen Sukututkimusseura. Helsinki 2008.

Kuusi, Eino. Talvityöttömyys, sen esiintyminen, syyt ja ehkäisytoimenpiteet Suomen suurimmissa kaupungeissa. Tampere 1914.

Laine, Leena & Markkola, Pirjo (toim.). Tuntematon työläisnainen. Vastapaino, Tampere 1989.

Lamberg, Marko. 2012. The Silence of the Lambs. Historiallinen Aikakauskirja 4/2012.

Lehtonen, Mikko. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Vastapaino, Tampere 1996.

Lähteenmäki, Maria. Ansioäidit arvossaan. Teoksessa Työ ja työttömyys. Toim. Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 7. Kirjapaino Like. Helsinki 1994.

Lähteenmäki, Maria. Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30 -luvun suomessa. Bibliotheca historica 2. Suomen historiallinen seura. Helsinki 1995.

Lähti, Juho. Onko naispuolisten henkilöitten saattaminen työlaitoksiin tarpeen vaatima. Huoltaja 4/1930.

Mannio, Niilo. A. Ammattikurssit ja työtuvat työttömyyden lieventämiskeinoina. Sosialinen Aikakauskirja. Sosialiministeriön julkaisema. N:o 1, 1933.

Marjanen, Jani. Begreppshistoria i Finland. Historisk Tidskrift för Finland 1/2007. Begrepp, språk och historia.

Markkola, Pirjo. Emännäksi, piiksi vai tehtaaseen. Tampereen ympäristössä syntyneiden naisten elämänvaiheita 1830-luvulta 1930-luvulle. Teoksessa Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta. Acta Universitatis Tamperensis Ser A vol 202. Tampereen yliopisto. Tampere 1986.

Markkola, Pirjo. Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Historiallisia tutkimuksia 187. SHS. Helsinki 1994.

Markkola, Pirjo. The Calling of Women. Gender, Religion and Social reform in Finland, 1860-1920. Teoksessa Gender and Vocation: women, religion and social change in the Nordic countries 1830-1940. Pirjo Markkola (ed.). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2000.

Markkola, Pirjo. Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2002. 2002a.

Markkola, Pirjo. Vahva nainen ja kansallinen historia. Teoksessa Suomineitonen hei!: kansallisuuden sukupuoli. Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen toim. Vastapaino, Tampere 2002. 2002b.

Meinander, Henrik. Tasavallan tiellä. Suomi Kansalaissodasta 2000-luvulle. Schildts Kustannus Oy, Helsinki 1999.

Mäkelä, Päivi. Mene lähelle, näe kauas. Henkilöllisen kohteensa ylittävästä problematiikasta ja sen tavoittamisesta temaattisessa biografiatutkimuksessa. Teoksessa Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Rami Kurth – Timo Soikkanen (toim.) Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28. Digipaino, Turun yliopisto, Turku 2006.

Nieminen, Marjo. Työttömyys ja selviytyminen. Vuonna 1919 työttömänä olleiden tamperelaisleskien elämäнкаari ja selviytymisstrategiat. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto 1999.

Nygård, Toivo. Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800 - luvulla ja 1900-luvun alussa. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998.

Oittinen, Riitta. Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine & Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere 1989.

Ollila, Anne. Maalaisnaisen työn muuttuminen 1800-luvulta 1930-luvulle. Teoksessa Työ ja työttömyys. Toim. Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura Väki voimakas 7. Kirjapaino Like, Helsinki 1994.

Ollila, Anne. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 711. Helsinki 1998.

Parikka, Raimo. 1930-luvun pula ja työttömän selviytyminen. Teoksessa Työ ja työttömyys. Toim. Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura Väki voimakas 7. Kirjapaino Like, Helsinki 1994.

Peltola, Jarmo. Lama, pula ja työttömyys. Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938. 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa II. Tampere University Press, Tampere 2008. 2008b.

Peltola, Jarmo. Työllisyys, työttömyys ja huolenpito. Yhteiskunta Tampereella 1928–1938. 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa I. Tampere University Press, Tampere 2008. 2008a.

Peltola, Jarmo. Työmailla, kabineteissa ja kaduilla. Valta- ja lamapolitiikka Tampereella 1928–1938. 1930-luvun lama teollisuuskaupungeissa III. Tampere University Press, Tampere 2008. 2008c.

Peltonen, Matti. Työnjako sosiaalisena tilana - Sukupuolenmukaisesta työnjaosta maataloudessa. Teoksessa Suomalaisen työn historiaa: korvesta konttoriin. Toim. Raimo Parikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 730. Karisto, Hämeenlinna 1999.

Pennington, Donald C. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Gaudeamus, Helsinki 2005.

Possing, Birgitte. Et kritisk blik på biografien. Genren med de mange liv. Teoksessa Med livet som insats. Biografin som humanistisk genre. Red. Henrik Rosengren & Johan Östling. Sekel bokförlag, Lund 2007.

Piirainen, Veikko. Vaivaishoidosta sosiaaliturvaan. Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta. Tampereen yliopiston sosiaaliturvan laitoksen julkaisuja 4. Tampereen yliopisto, Tampere 1974.

Pulkkinen, Tuija. Valtio. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003.

Pulma, Panu. Suomen lastensuojelun historia. Panu Pulma, Oiva Turpeinen. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki 1987.

Pulma, Panu. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Toim. Jouko Jaakkola (et al.) Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki 1994.

Puntila, L.A. Elämäkerta historiallisena tutkimuksena. Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Rami Kurth – Timo Soikkanen (toim.) Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28. Digipaino, Turun yliopisto, Turku 2006. Alkuperäinen julkaisu: *Suomalainen Suomi 6/1936*.

Pöhlö, Aapo. Työttömyyspoliittiset toimenpiteet ja niiden suunnittelu Suomessa vuosina 1928–1932. Pro gradu. Poliittinen historia. Helsingin yliopisto 1976.

Rajainen, Maija. Yleiset äänioikeusteoriat ja naisten äänioikeusliike Suomessa. Historiallinen Aikakauskirja 1959.

Roiko-Jokela, Heikki. Kirkko ja muuttuva yhteiskunta. Teoksessa *Kirkonkirjat paikallisyhteisön kuvaajina*. Toim. Heikki Roiko-Jokela, Timo Pitkänen. Jyväskylän historiallinen arkisto 1239–8683; vol.2. Jyväskylä 1996.

Roiko-Jokela, Heikki. Elämäkerta – aikakauden kuvaus. Mistä elämäkerta kertoo, kuinka kohdetta voidaan lähestyä, millaisia lähteitä on käytettävissä? Teoksessa *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Rami Kurth – Timo Soikkanen (toim.) Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28. Digipaino, Turun yliopisto, Turku 2006.

Siltala, Juha. Valkoisen äidin pojat: siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Otava, Helsinki 1999.

Stenius, Henrik. Kansalainen. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003.

Stenius, Henrik. Begreppshistoriska temperament. *Historisk Tidskrift för Finland*. Begrepp, språk och historia. 1/2007.

Sulkunen, Irma. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa *Kansa liikkeessä*. Toimittaneet Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius. Kirjayhtymä, Helsinki 1987.

Sulkunen, Irma. Naisen kutsumus: Miina Sillapää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Hanki ja jää, Helsinki 1989.

Sulkunen, Irma. Retkiä naishistoriaan. Painokaari Oy, Helsinki 1991.

Suomen kielen perussanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1994.

Suoninen - Pirttilä-Backman - Lahikainen - Ahokas. Arjen sosiaalipsykologia. Eero Suoninen, Anna-Maija Pirttilä-Backman, Anja-Riitta Lahikainen, Marja Ahokas. WSOYpro Oy, Helsinki 2010.

Suoranta, Anu. Halvennettu työ: pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä. Vastapaino. Tampere 2009.

Tavastähti, Elli. Köyhäinhoidon käsikirja. WSOY, Porvoo 1926.

Tähtinen, Juhani. Modernia koulutusyhteiskuntaa kohti. Teoksessa Kasvatus- ja koulutuskysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Juhani Tähtinen ja Simo Skinnari (toim.). Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Painosalama Oy, Turku 2007.

Urponen, Kyösti. Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994.

Valkonen, Marjaana. Jäseninä vaan ei vallankäyttäjinä. Naiset ammattiyhdistysliikkeessä vuosina 1907–1947. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.). Vastapaino, Tampere 1989.

Vattula, Kaarina. Lähtöviivallako? Naisten ammatissatoimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta. Teoksessa Tuntematon työläisnainen. Toim. Leena Laine & Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere 1989.

Österberg, Eva. Individens i historien. En (o)möjlighet mellan Sartre och Foucault. Teoksessa Det roliga börjar hela tiden: Festskrift till Kjell Peterson. Clio – Den historiska bokklubben. Stockholm 1996.

Sähköiset arkistot ja tietokannat

Arkistohallinnallinen osuus: www.arkisto.fi/arkistolaitos/kansallisarkisto;
Tietosuojavaltuutetun toimisto: www.tietosuoja.fi.

Työtupatiedot: Helsingin kaupunginarkisto, Sinetti-arkistotietokanta, www.helsinki.fi; Jyväskylän kaupunginarkisto, www.jyvaskyla.fi; Kuopion kaupunginarkisto, www.kuopio.fi; Lappeenrannan kaupunginarkisto, Lauritsalan kauppalan arkisto, www.lappeenranta.fi; Oulun kaupunginarkisto, Työllisyyslautakunnan arkisto, www oulu.fi; Porin kaupunginarkisto, www.pori.fi; Turun kaupunginarkisto, www.turku.fi.

Oikeusministeriön oikeudellinen aineisto, www.finlex.fi.

Tampereen yliopisto, www.uta.fi.

Taulukot

- Taulukko 1. Tutkimuksen työttömät työtuvan työntekijät. s. 6
- Taulukko 2. Naisten työttömyys Tampereella kuukausittain 1929–1933. s. 15
- Taulukko 3. Työnvälitystoimistoon Tampereella ilmoittautuneet 1929–1931. s. 16
- Taulukko 4. Biografiaryhmän yleisesitys. Syntymäaika, ammatti, siviilisääty ja perhe. s. 63
- Taulukko 5. Biografiaryhmän ulkotyöntekijät. s. 65
- Taulukko 6. Biografiaryhmän palvelijat. s. 68
- Taulukko 7. Biografiaryhmän ompelijat. s. 71
- Taulukko 8 a. Biografiaryhmän siviilisääty, lapset, huollettavat ja salavuoteusriippi.
1900 - luvulla syntyneet työtuvan työntekijät. s. 74
- Taulukko 8 b. Biografiaryhmän siviilisääty, lapset, huollettavat ja salavuoteusriippi.
1800 - luvulla syntyneet työtuvan työntekijät. s. 75
- Taulukko 9. Äänestys kunnallisvaaleissa 1928 ja 1933. s. 87

LIITTEET

LIITE 1. Työtuvan johtosääntö 1932. Naisten työtuvan arkisto. TKA.

1 §. Tampereen kaupungin naisten työtuvan tarkoituksena on hankkia Tampereella kotipaikkaoikeutta nauttiville varattomille työttömille työkykyisille naisille työttömyystöitä ja samalla myös edistää ammattitaidon kehittämistä, järjestämällä työttömille kehityskykyisille naisille ompelu- ja talouskursseja n.k. työttömyyskursseiden tapaan. Työtuvan toimintaa on yleensä pyrittävä ohjaamaan niin, että työtuvassa suoritettavista töistä saadaan tuloja, jotka riittävät peittämään työtuvan kustannukset tai mahdollisimman suuren osan niistä.

2 §. Naisten työtuvassa suoritetaan työtuvan toimialaan kuuluvia töitä valtion, Tampereen kaupungin ja muiden kuntien sekä yksityisten henkilöiden tilauksesta. Työt tehdään yleensä työtuvan huoneustossa, mutta voidaan työtuvan työläisillä myös tilauksesta teettää yksityisten kodeissa tilapäistöitä, kuten siivousta, pesua j.n.e. Työtuvan toimikunta päättääköön, tehdäänkö ja missä määrin joitakin töitä työtuvan laskuun. Työtuvan toimialaan katsotaan kuuluviksi seuraavat työt: Liinavaatteiden valmistus sekä niiden ja muiden vaatteiden paikkaus ja parsiminen, vuodepeitteiden valmistus ja vanhojen korjaus, lasten pukujen valmistus, sukkien kudonta sekä matonkuteiden leikkaaminen ja matojen kudonta. Tarpeen vaatiessa voidaan työtupaan edellä lueteltujen lisäksi järjestää vielä muitakin työtuvan toimikunnan sopiviksi katsomia töitä.

Työt jaetaan työntekijöille heidän työkykynsä mukaan, ja maksetaan työläisille toimikunnan määräämä tuntipalkka tai, jos se työn laadun vuoksi käy päinsä, urakkapalkka. Työtuvan työläinen, joka kieltäytyy

vastaanottamasta hänelle tarjottua, hänen työkykyään vastaavaa työtä, erotetaan työtuvasta. Erottamisesta päättää toimikunta.

3 §. Ammattitaidottomien, mutta kehityskykyisten naisten ammattitaidon kohottamiseksi järjestettävillä työttömyyskursseilla työskenteleville naisille maksetaan palkka, jonka suuruuden työtuvan toimikunta vahvistaa.

4 §. Työtuvan työkauden alkamis- ja lopettamisajan päättää työttömyystilanteen vaatimuksen mukaisesti kaupunginhallitus työtuvan toimikunnan esityksestä. Työkausi voidaan aloittaa aikaisintaan lokakuun 1 päivänä ja lopettaa viimeistään toukokuun 31 päivänä.

5 §. Työtuvan päivittäisen työpäivän pituus määrätään toimikunnan laatimissa työsäännöissä.

6 §. Naisten työtuvan toimintaa johtaa kaupunginhallituksen enintään vuodeksi kerrallaan valitsema viisijäseninen toimikunta. Toimikunta valitsee keskuudestaan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan. Toimikunta kokoontuu tarpeen vaatiessa puheenjohtajan kutsusta ja on päätösvaltainen, kun kolme jäsentä on saapuvilla. Toimikunnan kokouksissa päätetään asia äänten enemmistöllä. Jos äänet menevät tasan, voittaa puheenjohtajan kannattama mielipide.

7 §. Toimikunnan tehtävänä on: 1) ottaa ja erottaa työtuvan johtaja ja muut mahdolliset toimihenkilöt 2) antaa toimiohjeita työtuvan johtajalle 3) laatia ja sosiaaliministeriön vahvistettavaksi toimittaa työntekijäin työsäännöt 4) päättää työsäännöissä mainituista työntekijäin esityksistä ja valituksista 5) valvoa työtuvan kaluston ja varaston hoitoa sekä tarkastaa työskentelyä työtuvassa 6) tehdä anomuksia valtion apurahain myöntymisestä työtuvan ja työttömyyskursseiden toimeenpanemiseksi sekä kunnan viranomaisille esityksiä työtuvan alaan kuuluvista asioista 7) laatia meno- ja tuloarvioehdotus työtuvalla seuraavaa toimikautta varten ja toimittaa se aikanaan kaupunginhallitukselle 8) antaa kaupunginhallitukselle tilitys ja selostus työtuvan ja ammattikursseiden toiminnasta toimikauden päätyttyä 9) määrätä päivä-, tunti- tai urakkapalkat työtuvassa ja työttömyyskursseilla ja 10) huolehtia, että tätä johtosääntöä, työsäätöjä, valtuuston ja kaupunginhallituksen antamia määräyksiä sekä asianomaisia asetuksia ja työttömyysohjeita noudatetaan.

8 §. Toimikunnan kirjeet, asia- ja pöytäkirjat sekä maksumääräykset allekirjoittaa puheenjohtaja ja sihteeri.

9 §. Työtuvassa suoritettavien töiden johtamisesta ja valvomisesta, tilausten ja aineiden hankkimisesta sekä valmisteiden myymisestä samoin kuin tilattujen tavaroiden tilaajille toimittamisesta huolehtii työtuvanjohtaja, joka myös järjestää ja johtaa työtuvan ammattikursseja noudattamalla työtuvan toimikunnan antamia ohjeita. Työtuvan johtajan velvollisuutena on lisäksi: 1) valmistella ja esitellä toimikunnan kokouksissa esille tulevat asiat sekä toimia toimikunnan sihteerinä, mikäli toimikunta ei ole toisin päättänyt 2) suunnitella ja tehdä toimikunnalle ehdotuksia työtuvan toiminnan kehittämisestä ja työtupaan otettavista töistä 3) tarkastaa, että työn suoritus työtuvassa on tehokasta, huolellista ja sopimuksen mukaista ja että työt määräaikaan valmistuvat 4) ottaa työtupaan työntekijät työnvälitystoimiston välityksellä 5) pitää menoista ja tuloista luetteloa sekä lähettää niistä kaupunginhallitukselle kuukausi- ja vuosilitykset 6) valvoa työtuvan järjestystä, puhtautta ja terveydellisiä

oloja 7) laatia aikanaan työtuvan päättäneen toimikauden toimintakertomus ja 8) suoritta lisäksi kaikki ne hänen toimialaansa kuuluvat työt ja tehtävät, mitkä toimikunta hänen tehtäväkseen määrää.

Lue täyttöohjeet ennen rekisteriselosteen täyttämistä. Käytä tarvittaessa liitettä.

TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN REKISTERISELOSTE
Henkilötietolaki (523/1999) 10 § ja 14 §

Laatimispäivä

1a Tutkimus- rekisterin- pitäjä	Nimi
	Osoite
	Muut yhteyshiedot (esim. puhelin virka-aikana, sähköpostiosoite)
1b Yhteistyö- hankkeena tehtävän tut- kimuksen osapuolet ja vastuunjako	
1c Tutkimuk- sen vastuul- linen johtaja tai siitä vas- taava ryhmä	
1d Tutkimuksen suorittajat	Kaikki henkilöt, joilla on tutkimuksen kuluessa oikeus käsitellä rekisteritietoja
2 Yhteyshenki- tö rekisteriä koskevissa asioissa	Nimi
	Osoite
	Muut yhteyshiedot (esim. puhelinnumero virka-aikana, sähköpostiosoite)
3 Tutkimus- rekisteri	Rekisterin nimi
	☐ kertatutkimus ☐ seurantatutkimus Tutkimuksen kesto
4 Henkilötieto- jen käsittelyn tarkoitus	

<p>5 Rekisterin tietosisältö</p>	
<p>6 Säännönmu- kaiset tieto- lähteet</p>	
<p>7 Tietojen sään- nönmukaiset luovutukset</p>	
<p>8 Tietojen siir- to EU :n tai ETA:n ulko- puolelle</p>	
<p>9 Rekisterin suojauksen periaatteet</p>	<p>☐ Tiedot ovat salassapidettäviä</p> <p>Manuaalinen aineisto:</p> <p>ATK:lla käsiteltävät tiedot:</p> <p>☐ käyttäjätunnus ☐ salasana ☐ käytön rekisteröinti ☐ kulun valvonta</p> <p>☐ muu, mikä:</p> <p>☐ Tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa <small>Peruste tunnistetietojen säilyttämiselle</small></p> <p>☐ Aineisto analysoidaan tunnistetiedoin, koska</p>
<p>10 Tutkimusai- neiston hä- vittäminen tai arkistoin- ti</p>	<p>☐ Tutkimusrekisteri hävitetään</p> <p>☐ Tutkimusrekisteri arkistoidaan ☐ ilman tunnistetietoja ☐ tunnistetiedoin</p> <p>Mihin:</p>